

CODEX
JURIS MUNICIPALIS REGNI BOHEMIAE.
TOMUS I.
PRIVILEGIA CIVITATUM PRAGENSIIUM.

SBÍRKA PRAMENŮ
PRÁVA MĚSTSKÉHO
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

VYDÁVÁ

JUDr. JAROMÍR ČELAKOVSKÝ.

DÍL I.

PRIVILEGIA MĚST PRAŽSKÝCH.

V PRAZE.
TISKEM KNIHTISKÁRNY DRA, EDV. GRÉGRA.
1886.

PRIVILEGIA
CIVITATUM PRAGENSIVM.

PRIVILEGIA
MĚST PRAŽSKÝCH.

NÁKLADEM OBCE KRÁLOVSKÉHO HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

VYDÁVÁ

JUDr. JAROMÍR ČELAKOVSKÝ.

V PRAZE.
TISKEM KNIHTISKÁRNY DRA. EDV. GRÉGRA,
1886.

ÚVOD.

Munificencí obce královského hlavního města Prahy vydává se tímto první díl pramenův práva městského v království Českém.

Ve sbírce té mají se uveřejniti důležitější příspěvky k poznání a ocenění jedné z nejvážnějších stránek právního i kulturního života naší vlasti v minulých dobách, *práva to městského*. Právo to souviselo zvláště počátky a kořeny svými mnohonásobně s právním vývinem sousedních i vzdálenějších národův evropských; ono byvši uvedeno k nám osadníky německými, kteří přicházeli z krajin, kde zřízení městské bylo už vyvinuto, rozšířilo zde nové právní zásady a názory, jež se v západní Evropě platnosti domohly a hlavně vlivem práva římsko-kanonického dále vyvíjely; avšak ono na půdě naší přibralo v mnohém ohledu *ráz i obsah svůj zvláštní*, jsouc ve svém vyvinování a zdokonalování podporováno silnou mocí zeměpanskou, která ve zvelebení a rozkvětu stavu městského spatřovala zájem svůj i země, a ono jest proto plodem též našeho *domácího vývinu právního*.

Kdežto původem svým slovanské právo zemské a jemu sourodá práva zvláštní vyhovovala jednoduchým poměrům a potřebám obyvatelstva zemědělského; právo městské upravovalo, pěstovalo a právně chránilo poměry obyvatelstva, jehož hlavním zaměstnáním a pramenem výživy byly obchod, řemesla, živnosti a hornictví a jehož podmínky existence a činnosti byly tudíž od onoho různé a to složitější. Vnitřní touto svou povahou bylo ono spůsobilejší a vnímavější pro stálou recepci práv jiných národův, kteří jako Římský vývoj svůj právní velkolepou kodifikací práva byli zakončili anebo kteří jako Německý ve vývoji svém historickém byli už valně pokročili; avšak spočívajíc na výsadách, jež panovníci čeští obyvatelstvu městskému udělili a majíc možnost auto-

nomně se vyvinovati, ono během času samo zdokonalilo systém svůj právní, začalo záhy sjednocovati se v Čechách i na Moravě na společných základech, přispělo později i k přetvoření se práva zemského ve smyslu světového práva římského a stalo se tak jedním ze základních kamenův, na nichž spočívá novější kodifikace rakouského práva.

Tento vážný význam práva městského pro právní dějiny domácí, jakož i důležitost vůbec dějin stavu městského pro politickou a kulturní historii vlasti naší; dále okolnost, že v zřízení městském i u nás došly nejprvnějšího uznání nejedny zásady, které dnes nalazáme uskutečněny v životě státním a že mnohé právní poměry, které za platnosti dřívějšího práva městského počátek svůj vzaly, ve městech našich posud trvají a bez znalosti celého vývinu právního těžce se stávají srozumitelnými, povzbuzovaly stále vynikající historiky a právníky, aby věnovali pozornost též domácímu našemu právu a zřízení městskému. Následkem toho sepsán jest již veliký počet velezasloužilých, učených prací o dějinách jednotlivých měst neb některých institucí městských, mezi nimiž monumentální díla našeho Pražského historio-
grafa *Václava V. Tomka* ještě po staletí na prvním místě jmenována budou, a kromě toho uveřejněny a oceněny jsou též některé důležitější prameny práva městského buď o sobě neb ve společných sbírkách.

Na konci předešlého století učený *Gelasius Dobner*, svědomitý *Martin Pelzel*, Rajhradský benediktin *Habrích*, Olomúcký professor *Josef Vratislav Monse* a jiní přikročili již k vydávání a objasňování některých pramenův městského práva českomoravského. V novější době pak mnohé důležitější památky práva toho přispěním jednak neunavných sběratelův a vydavatelův diplomatů česko-moravského, jednak právních historikův staly se známějšími. Slavný *František Palacký* nesmrtelnými pracemi svými opatřil pevný základ pro vědecké bádání i na tomto poli; duchaplný *Emil Rössler* vydal tiskem a důkladnými úvody opatřil sbírky obecních statutův, nálezův a některých jiných památek právních Starého města Pražského a Brna větším dílem ze XIV. století; neunavný *J. A. Tomaschek* věnoval pozornost zajímavým pramenům starého práva Jihlavského, které též v několika městech východních Čech platilo; na slovo vzatý *Hermenegild Jireček* v publikaci své pramenů práva českého otisknul též texty některých výsad a listin městských XIII. století, jakož i přístupnějšími učinil a na jisto postavil

výsledky památné kodifikace práva městského XVI. století; *Ludvík Schlesinger* vydáváje diplomatař starších listin města Mostu podal následování hodný příklad, jakby města své diplomataře městské publikovati mohla a tak i jiní a jiní povolání pracovníci — jmenujeme aspoň v Čechách *Emlera, Erbena, Gradla, Hallvicha, Haněla, Kiirschnera, Otta, Pangerle, Rybičku, Tieftrunka, Zoubka*; na Moravě *Bischoffa, Brandla, D' Elverta, Chlumeckého, Salligera, Tkáče* — přispěli záslužnými pracemi svými k obohacení vědomostí našich o vývinu práva v městech českomoravských.

Avšak ačkoliv neocenitelné jsou všechny tyto práce a jakkoliv nimi dějinám stavu městského ve vlasti naší dostalo se mnohého objasnění, předce soustavné dějiny stavu toho napsány posud nebyly a napsány býti nemohly, poněvadž přes všechny posavadní publikace ohromná většina historických a právních pramenův městských posud netištěna v archivech našich se chová a málo komu přístupnou státi se může a poněvadž i ta část, která uveřejněna jest, porůznu roztroušena se nalezá a jenom s obtížemi užívati se dá.

Okolnosti tyto zajisté dostatečně prokazují potřebu, aby důležitější právní památky městské království Českého v jedno se snesly a v společné sbírce uveřejnily. Ve vůkolních zemích jsou s vědeckými pracemi takovými mnohem již dále a musilo by se litovati, kdybychom právě na tomto poli za sousedy našimi ostávali. V Německu slovítní učenci *Gaupp* a *Gengler* před lety již přikročili k sestavování sbírek důležitějších pramenův německého práva městského ve středověku; ve Slezsku vynikající historik *Stenzel* společně se *Tzschoppem* před půl stoletím sebral a tiskem vydal vzácné listinné příspěvky k dějinám vzniku měst a práva městského ve Slezsku a Horní Lužici; v Sasku uveřejnili vzorným způsobem *Posern-Klett, Gersdorf, Ermisch* a *Knothe* diplomataře a právní památky čelnějších měst sasko-lužických; v Rakousku *Ferdinand Bischoff* první pokus, ač nevalně zdařený, učinil s uveřejňováním rakouských práv a privilegií městských; ve Vídni zmíněný již Jihlavský rodák *J. A. Tomaschek* začal nádhernou publikaci historických pramenův města Vídně, kterou tamnější obec svým nákladem vydává, učeným výkladem o právech a svobodách tohoto města, jež zároveň poprvé správně otiskl; v Haliči nákladem akademie Krakovské *František Piekosiński* vydal a objasnil ve třech dílech vele-

zajímavé nejstarší knihy, privileje, wilkýře, statuta cechův a jiné důležitější listiny starodávného města Krakova a tak i jinde v jiných zemích prameny práva městského buď společně pro všechna města jedné země anebo jednotlivě po městech a sice ve spojení s ostatním listinným materiálem anebo bez něho se uveřejňují.

Nás pobádá historický vývin práva městského ve vlasti naší, jež celkem ve všech městech o společné základy se opírá, jakož i sourodá vnitřní povaha a obsah pramenův tohoto práva, abychom podnikli sbírku důležitějších právních pramenův *všech* měst království Českého a abychom přikročili k vydávání těchto přechetných památek městského života ve vlasti naší v takovém pořádku, aby stejnorodé prameny ostávaly pohromadě a každý vydaný díl aby tvořiti mohl o sobě uzavřený celek.

Jak známo, vyvinula se práva městská ve starší době u nás jako jinde jednak zákonodárnou činností panovníkův, jednak autonomním tvořením se práva v obcích městských. Při zakládání měst panovníci buď upravili právní postavení nových osadníkův v *zakládacích listinách* aneb odkázali je prostě k právu některého z předních měst, aby sobě odtamtud dle možnosti obšírnější sdělení práva opatřili a i na dále ve věcech právních naučení tam brali, jakož i aby dle tohoto práva poměr svůj k moci státní i k ostatnímu obyvatelstvu zařizovali. Napotom tento základní materiál práva jednoho každého města množil i měnil se *privilegiemi královskými* a jinými předpisy moci státní neb vrchnosti představené; hlavně ale vzrůstal *svoleními neb sneseními (statuty)*, o nichž úředové městští s obcemi se dohodovali, obdrževše k tomu od panovníkův výslovné povolení; *nálezy soudními*, jež v době převládání práva obyčejného nepovažovaly se toliko za rozhodnutí v jednotlivém případě, nýbrž i za „nalezené“ pravidlo právní, závazné pro případy pozdější; *novými sděleními práva a naučeními* z míst, odkud město právo své bralo a konečně *knihami právními*, domácími i cizími, jichž se na soudech městských jako podpůrného pramene užívalo a jež sepsány byly soukromě, často bez úřední autority, pouze za tím účelem, aby platné právo vyličeno bylo a jeho užívání při soudech i v životě se usnadnilo.

Jakkoliv tímto způsobem tvoření městského práva ve středověku dělo se převahou partikularisticky, takže každé město mělo vlastně

své zvláštní právo, a jakkoliv odstředivý směr tento nejživějšího výrazu docházel u nás v zápasu, jež samorostlé právo Magdeburské takofka čtyry století na půdě naší s ostatními vyvinutějšími a pokročilejšími městskými právy původu jihoněmeckého, v nichž recepce práva římského mnohem více už byla pokročila, jmenovitě s právem Pražským, až do svého konečného přemožení vedlo; předce v moci zeměpanské i v autonomní činnosti úřadův a obcí předních měst, jakými byly Praha, Litoměřice, Jihlava a Cheb, jejichžto „vyššími právy“ spravovala se ostatní města česká, dání byli činitelové, kteří záhy k materiálnímu i formálnímu sjednocování se práva městského pracovali a sice nejprve v jednotlivých skupinách měst a napotom v celé zemi. Následkem toho i v listinách královských i v pramenech autonomních starší doby potkáváme se s obdobnými neb totožnými ustanoveními a čím více od XVI. století zákonodárná moc panovnická zatlačuje činnost autonomní, tím více arci na místo rozdrobenosti a odstředivosti nastupuje v právu městském sjednocenost v obsahu i formě.

Historický vývin tudíž práva městského ve vlasti naší není tomu na závalu, nýbrž přímo poukazuje k potřebě, aby právní prameny všech měst království Českého v jedné sbírce místa nalezly a tyto prameny dají se dle zevnější formy i dle vnitřní souvislosti rozvrhnouti na tyto kategorie:

*I. Privilegia měst Pražských. II. Privilegia ostatních měst královských (též věnných). III. Privilegia měst horních a komorních (hradských, ochranných). IV. Privilegia měst druhdy poddaných (duchovenských, panských, rytířských). V. Statuta čili snesení obcí a rad měst Pražských. VI. Snesení obecní a radní ostatních měst. VII. Výpovědi a naučení vyššího práva Staroměstského. VIII. Výpovědi a naučení vyššího práva Magdeburského a Litoměřického. IX. Výpovědi a naučení ostatních vyšších soudův městských do českých měst dané. X. Privilegia a důležitější listiny cechův měst Pražských. XI. Privilegia a důležitější listiny cechův ostatních měst. XII. Právní knihy městské, jichž se v Čechách užívalo. XIII. Důležitější zákony, nařízení a rozhodnutí ve věcech městských a sice pokud se nařízení a rozhodnutí týče, ne-
toliko panovníkův, nýbrž i vyšších úřadův a soudův. Konečně: XIV. Varia pro právní historii měst českých důležitá, pokud nedošla uveřejnění v některém z předcházejících oddělení.*

Při takovémto uveřejňování městských pamětí právních po odděleních bude možno podržeti přehlednost celého materiálu a zároveň dá se docílit, aby právní prameny hlavního města Prahy, které důležitostí svou přirozeně uad všechny ostatní vynikají, v několika dílech uveřejnění došly, aniž by s památkami jiných měst byly pomíchány.

Podniknutí tak rozsáhlého úkolu dá se arci jenom tenkrát provésti, když dojde v povolaných kruzích souhlasu a podpory a když se též naleznou ochotní pracovníci, kteříž by dílo tak vážné, síly jednotlivce daleko přesahující, spojenými silami provésti se odhodlali, zajisté na prospěch důkladnějšího objasnění vnitřních dějin naší vlasti, která tak závažné účastenství měla na kulturním vývoji střední Evropy.

Při tom více, nežli při kterékoliv jiné publikaci bude nutno co možná obmezovati se. Nechali sme proto na ten čas stranou prameny práva městského na Moravě, ačkoliv vývin práva toho v obou zemích vnitřně souvisel, ačkoliv sbírky práva Brněnsko-Jihlavského rozšířily se v Čechách a zákonník Koldínův v obou zemích platnosti se domohl. Možnoť snad oddati se naději, že na Moravě samé, jejížto právní památky městské XIII. a XIV. století větším dílem už sou vydány, dojde také brzo k publikaci městských pramenův z následujících století, pramenův to, které jsou neméně zajímavý a pro právní historii důležitý než památky starší. Z téhož důvodu nemohli sme se rozhodnouti pro vydávání veškerého materiálu listinného, jenž v archivech našich se chová a pro dějiny stavu městského větší neb menší jest důležitosti, nýbrž spokojujeme se s publikováním pouze *právního* materiálu městského. Dočkámeť se bohdá brzo už kritického vydání diplomataře českého, ku kterému ve směru tom zajisté povolaný badatel *Josef Emler* od mnoha let přípravy koná a tam též aspoň starší listiny městské naleznou svým časem místa, a zároveň lze snad oddati se naději, že během času čelnější některá města naše vydají svoje diplomataře, ježby o naši sbírku se mohly opíratí a ji doplňovati.

Máme ale za to, že ještě dalším dvojím směrem bude třeba při vydávání naší sbírky se uskrovnovati. Pokud se listin týče, chceme pouze *důležitější* z nich vydávati diplomaticky věrně v úplném znění, kdežto obsah méně důležitých na př. stejně znějících konfirmací privilegií mínime sdělovati pouze u výtahu. Výjimku učinili sme při tomto prvním dílu ohledem na vynikající postavení hlavního města

v dějinách vlasteneckých a jsme ochotni připustiti ji pouze pro ona města, jejichžto zastupitelstva by si toho výslovně přála. Konečně chceme vydávati nejprve prameny posud vůbec aneb správně ne-
uverejňené a památky správně vytištěné pouze potud, pokud účel sbírky naší nezbytně toho vyžaduje. Tak na př. práva městská XVI. století, jež došla v novějším čase opětného vydání v Jirečkově svodu památek našich právních, bylo by zbytečno znovu otiskovati. Naproti tomu není nám možno obmezovati se u vydávání našem pouze na památky středního věku, jak se ve většině publikací toho druhu posud děje. poněvadž právo městské jakožto zvláštní právo stavu městského nalezalo se v platnosti a vyvíjelo se až do novější doby, kdy vydány byly *obecné* zákonníky pro všechny občany státní a částečně až do toho času, kdy nabylo platnosti společné zřízení obecní pro všechny obce, a mimo to souvisí právě novější prameny úzce s přítomností a objasňují nám nejedny trvalý posud právní poměry ve městech našich. Některé druhy pramenův právních, jmenovitě obecní snesení, praejudikáty vyšších soudův městských a knihy právní arci přestaly během XVI. století býti zdrojem městského práva, když moc zeměpan-
ská se sesílila, obce městské moci zákonodárné pozbyly, vrchní soudní moc nad městy na apelační komoru přešla a když skutečně byla kodifikace práva městského; avšak naproti tomu od doby obmezení autonomie obecní a poklesnutí politického vlivu stavu městského stala se zákonodárná moc panovníkova zdrojem čím dále tím četnějších naří-
zení a rozhodnutí ve věcech městských, přispívajíc k tomu, že městské právo pokračovalo ve svém vývinu, arci nikoliv více samostatně zdola, nýbrž působením zhora a to jednostranně a těžkopádně. Sbírká naše chtějíc postaviti na jisto výsledky obojí této činnosti míní tedy poskytnouti obraz *veškerého* vývinu práva městského ve vlasti naší až na naše časy.

Publikace taková nemohla přirozeně ničím jiným začínati, nežli nejdůležitějšími památkami právními hlavního města, *královské naší Prahy*. S jmenem tohoto města spojeny sou nerozlučně nejvýznamnější okamžiky v dějinách naší vlasti; v jeho letopisech zapsány sou zároveň sláva, úpadek i znovuzrození národa našeho. Zde na starodávném hradě Pražském sídlili po dlouhé věky mohutní panovníci, kteří zalo-
žili a uhájiti dovedli velikou, slavnou tu obec, kterou nazýváme svou

vlastí; zde jako ruka k vyšším cílům pozvednutá vypíná se velebná katedrála, hrobka králův i velkých mužův národa Českého; na této historické půdě národ tento nalezal povždy ohnisko svého politického, duchovního a národního snažení; zde scházely se sněmy z království i z celé koruny; odtud se vedla vrchní správa politická, soudní i církevní nad celou zemí; odtud dáván směr současným dějinám zemí českých, ano časem i zemí vůkolních; zde založeno první vysoké učení v střední Evropě; zde vydáno heslo po opravě církve křesťanské a zde vzala počátek a dobouřila hrozná válka třicetiletá. Na půdě tohoto města objevily se také v daleké minulosti první začátky městského života v naší vlasti; tudy křižovaly se důležité obchodní cesty z jihu na sever a od západu na východ; zde zámožné měšťanstvo, jež panovníci obdařili znamenitými výsadami, dávalo sobě vlastní své zákony, zdokonalujíc městskou svou ústavu a přivádějíc k vážnosti práci a živnost městskou; zde všechen stav městský po staletí viděl svůj střed a svou hlavu a zde konečně rozhodovalo se o politickém vlivu a postavení jeho i všeho obyvatelstva nešlechtického ve vlasti naší. Všeho toho stopy nalezají se též v panovníckých listinách, kterými upraveno bylo právní postavení obyvatelstva měst Pražských k moci zeměpanské a k ostatnímu obyvatelstvu a jež staly se vzorem pro udělování práv a výsad jiným městům i částečně základem. na němž se vyvinulo právo naše městské.

Panovnícké tyto listiny, kterými města Pražská a obyvatelé jich vyňati sou z obecného práva zemského a obdařeni zvláštními právy, výsadami, svobodami a milostmi, nazývaly se obyčejně *privilegiemi* a zapisovaly se s jinými ještě důležitými právními listinami městskými do zvláštních knih památných, jsouce listinami základními neb hlavními, též „listy gruntovními“ neb „hamfešty“ nazývány („instrumenta“, „literae privilegiales“, „hantfesten“, „briueliche beuestunge vnd bestetigunge vf rechte, freheite vnd gnaden“). — Privilegiemi těmito z počátku jenom menší měrou upravovaly se individuální poměry *obcí* městských jakožto hromadných osob, většina ustanovení jejich týkala se různých poměrův *obyvatelstva* městského, jež vyžadovaly ochrany panovníkův a zvláštního opatření právního. Při vydávání jejich nepomýšlelo se vždy na to, aby obyvatelům městským nějaká nová výsada čili „privilegium“ v běžném smyslu slova se udělila, nýbrž často vyplño-

vány jsou jich ustanoveními mezery v právních předpisech, jež pro obyvatelstvo městské už platily a časem najisto postavováno a potvrzováno pouze to, co skutečně bylo právem, aby o tom nemohly vzniknouti spory. Tak potvrzují a vyhlašují se v listech královských anebo v konfirmačních listinách privilegií měst Pražských též *starodávné obyčeje právní*¹⁾, *snesení obecní*²⁾, *smlouvy obcí Pražských mezi sebou*³⁾, *výpovědi soudův královských*⁴⁾, *snesení sněmovní neb nálezy panské*⁵⁾ a jiné všelikteraké prameny právní, pod pojem výsady zajisté nespádající. Proto nemůže také překvapovati, že panovníci nazývají nejednou takovéto listiny neb majestáty, jež městům obyčejně pod velkou svou pečeti a na pergameně udělovali, netoliko privilegiemi, nýbrž též *zákony, právy, ustanoveními a nařízeními svými* (leges perpetuae, praecepta legis, privilegia et jura statuta, jura antiqua, jura municipalia, literae regales, constitutiones, edicta regia, decreta vel mandata regum, gesece vnd gebote atd.). Bylyť to v starší době skutečně větším dílem „leges speciales in privos latae“, ve zvláštní slavnostní formě vydané, zákonné předpisy pro jednotlivé město a jeho obyvatele, které co do obsahu a vnitřní povahy byly úchytkou z práva zemského a tudíž právem *zvláštním, singulárním* a jež ohledem na obvod, pro který platily, měly povahu *práva partikulárního*.

Avšak tato povaha privilegií městských jakožto výjimečných ustanovení z práva zemského, kterými se veřejné i soukromé poměry právní obyvatelstva pouze *jednoho* města řídily, počala se poněkud proměňovati, když totéž zvláštní postavení povolováno bylo obyvatelům i jiných měst a když autonomní činnosti obcí městských mnohé obory práva soukromého i veřejného stejným způsobem se upravily. Tu z práva jednoho neb více měst stalo se během času *zvláštní právo stavu městského*, jež docházelo obecného uznání a ustálení v listinách a zákonech, kterými celému stavu městskému práva a svobody se udělovaly neb potvrzovaly, zvláště pak ve smlouvě

1) Srv. na př. listiny č. 52, 126, 167 a 168 této sbírky (citujeme na dále Sb.).

2) Sb. č. 7, 8, 35, 38, 39, 43, 44, 57, 58, 226, 282 a 291.

3) Sb. č. 197 a 279.

4) Sb. č. 187, 188, 225 a 229.

5) Sb. č. 121, 133 a 186.

Svatováclavské z r. 1517 a v proslulých právech městských království Českého, jež r. 1579 na sněmě zemském obecně vyhlášena byla.

Tímto uznáváním obecného práva městského pozbývala mnohá vyměření privilegií, zvláště těch, kterými se *městům neb obyvatelům* některého města zvláštní postavení ve společnosti státní propůjčovalo, bývalou cenu. Předpisy o kompetenci úřadův městských ve věcech politických, soudních a obecních; ustanovení, že obyvatelé městští mají se spravovati vlastními úřady a soudy, že z nálezův soudu městského lze jim se odvolati, že mají míti monopol na provozování některých řemesel a živností, že mohou předsevzítí jistá právní jednání a nakládati svobodně se svým majetkem po čas života i na případ smrti, že jmění jich i vzdálenějším příbuzným děditi lze: všechna taková základní ustanovení platila napotom obecně pro všechny obyvatele měst aspoň královských a přestala býti výsadným právem obyvatelův jednotlivého města.

Naproti tomu ani po kodifikaci práva městského r. 1579 nepozbyla praktické ceny ona ustanovení privilegií městských, kterými některému městu neb jeho obyvatelům v tom neb onou směru výhodnější neb méně výhodné postavení se přiznávalo, nežli městům jiným a proto panovníci i na dále potvrzovali privilegia městská i udělovali nová, která nebyla pak pouze úchytkami z práva zemského, nýbrž i *obecného práva městského* a jimiž napotom větším dílem upravovaly se právní poměry *obcí městských* jakožto celku, jakož i kompetence *úřadův obecních* a v kterých jenom v nepatrné míře ještě propůjčovala se nová práva *obyvatelům* některého města.

Tím naznačili sme povšechně také hlavní obsah a povahu listin, které v tomto prvním dílu pramenův práva městského pod společným nadpisem „privilegií měst Pražských“ uvěřejňujeme. Nalezají se zde netoliko *výsady*, které panovníci některému z měst Pražských pro obec udělili, nýbrž též listiny, kterými *obyvatelům* těchto měst nějakých práv poskytli aneb jich právní poměry upravili a jež mají úplně povahu *zákonův*. Města dávala pak sobě k vůli přehlednosti a lepší jistotě od následujících panovníkův potvrzovati takováto „privilegia“, vymáhajíce sobě při tom též schválení některých jiných ještě listin, které pro správu obecní měly důležitost a tím způsobem vážnější právní materiál jednoho každého města nashromažďoval se v konfirmacích čím

dále objemnějších, jež panovníci ve formě zvláště slavnostní obcem až do tohoto století udělovali.

Listiny, které se v takovýchto potvrzeních privilegií měst Pražských nacházejí a jichž obsah tudíž aspoň později do majestátův byl pojat, tvoříce jádro naší publikace sou arci vesměs v plném znění otištěny, třebaž forma některých odporovala pojmu privilegia neb zákonného předpisu. Základní pak tento materiál právní rozmnožili sme některými jinými listinami panovníckými, avšak pouze potud, pokud se to názvem i účelem této sbírky dalo odůvodniti.

Starší materiál právní tuto obsažený byl větším dílem znám těm, kdož psali o dějinách města Prahy anebo práva městského v Čechách, a bylo ho také užito k vědeckým pracem už tou měrou, že můžeme mnohé výsledky za známé předpokládati. Nicméně obsah privilegií Pražských z pozdějších dob, jakož i mnohé proměny, které se s privilegiiemi těmito během času udály, přispívají k objasnění též doby nejstarší a okolnost ta přiměla nás předeslati tuto některé příspěvky k dějinám povšechného vývinu práva a zřízení hlavního města, pokud dějiny ty s privilegiiemi měst Pražských souvisí, jakož i promluvíti o poměru privilegií těch k platnému zákonodárství prve, nežli o způsobu vydání jich a o archiválních pramenech, jichž se při publikaci této užilo, některé zprávy podáme.

Privilegia Starého města Pražského.

Spojením a opevněním několika osad, jichž rozloha i jména se nám nejspíše v obvodech některých farních kostelů podnes zachovala, povstalo v podhradí Pražském na pravém břehu řeky Vltavy v době krále Václava I. (1230—1253) město, které ve třináctém století obyčejně *městem Pražským* (civitas Pragensis) se nazývá a později po založení nového města na druhé straně řeky *Starým, Velikým neb Větším městem Pražským* (Antiqua, Major civitas Pragensis; Alte, Grosse, Grössere stat zu Prage) sluje.⁶⁾

Jednou ze starších částí jeho byly ulice, jež směrem k nynějšímu náměstí dle všeho od zámožnějších obyvatelů německé osady kupecké u sv. Petra na Poříčí vystaveny a po obezdění města v ohradu městskou pojaty byly⁷⁾; novější a zároveň úpravnější částí jeho byla

⁶⁾ Srv. V. V. Tomka Dějepis m. Prahy I. str. 22, 67, 161—169 a Doplnky str. 8, 20 a 22. Název *civitas Pragensis* poprvé přichází v době krále Václava I. v listině z r. 1233 (Erben Regesta Bohemiae et Moraviae I. č. 822); napotom r. 1245 (Emler Regesta II. č. 2790), r. 1249 a 1253 (Reg. I č. 1238 a 1323); kdežto v ten čas slovem *Praga* rozumí se stále ještě hrad i podhradí. *Cives Pragenses* čtou se poprvé v listinách z r. 1234, 1252 a 1253. (Reg. I. č. 830, 1316 a 1323). — Srv. k tomu Fontes rerum bohemicarum II. str. 284, 286, 287, 290 a 303—305. Názvu Starého neb Velkého města nalézáme poprvé užito k r. 1282 ve Fontes II. str. 362; napotom též v listinách některých (Reg. II. č. 2717, 1814, 1937, 2005, 2495 a 2436).

⁷⁾ Osada německá u sv. Petra na Poříčí (vicus Theutonicorum) neb jak se jí česky říkalo „v Němcích“, jejíž starší část po obezdění Starého města ostala před branami městskými, připomíná se po celé třinácté století v listinách i pamětech, z nichž zároveň patrno, že na tomto „předměstí Pražském“ (tak nazývá je na př. rukopis Budišínský č. 37 na str. 12) dlouho ještě německé obyvatelstvo mělo převahu. Kromě listin č. 1 a 2 této sb.

čtvrť sv. Havelská, kterou mincmistr Eberhard s přátely svými z rozkazu krále „nádherně“ vystavěl⁸⁾, obehnav ji asi současně hradbami a příkopy směrem k nynějšímu Novému městu.⁹⁾ Obezdní celého města i směrem k Vltavě bylo ukončeno r. 1253¹⁰⁾ a od té doby objevuje se nám Staré město jako přední svobodná obec městská v Čechách s vyvinutým zřízením obecním a soudním.

V jejím čele stojí v době posledních tří králů z rodu Přemyslova *zeměpanský rychtář*¹¹⁾, jemuž městská rychta na rok neb na delší dobu se pronajímá a jenž vykonává soudní moc, nižší i vyšší, s *přísežnými konšely*, z měšťanstva volenými.¹²⁾ Konšelé tito v počtu nejméně dvanácte osob vedou zároveň správu obecní¹³⁾, majíce k ruce jednoho neb dva *písaře městské*.¹⁴⁾ Oni svolávají měšťany k poradám,

srv. Reg. I. č. 557, 800, 802, 1307 a 1323, Reg. II. č. 2056 („in Nyemcichs ante fores Pragensis civitatis“), 2647 a 2770 („in villa Porziechz apud s. Petrum extra civitatem“ připomíná se majitel čtyř mlýnův „Gregorius Boemus pistor“); konečně Fontes II. str. 304, 342 a 361.

⁸⁾ Sb. č. 351. Zakladatel novější této části Starého města (nova civitas circa sanctum Gallum) Eberhardus neb Eberlinus uvádí se v listině z r. 1253 (Reg. II. č. 1323) mezi svědky jako mincíř a měšťan Pražský. Mincmistrem jmenuje se v letech 1258—1265, máje propůjčeno ražení mince v Čechách a na Moravě jakož i kopání na kovy v Německém Brodě. (Emler Reg. II. č. 195, 199, 208, 292, 1119, 2334 a 2335). — Ze synův jeho Jaroslav byl r. 1275 mincířem v Jihlavi, Bedřich držitelem mlýna u Kolína a Ekhard připomíná se r. 1301 jako měšťan Bruňský (Tamže č. 984, 1345 a 1880).

⁹⁾ Srv. Tomkův Děj. m. Prahy I. str. 169 a 213, dle něhož s hraděním města asi r. 1235 se začalo. K tomu Fontes II. str. 303.

¹⁰⁾ Srv. Fontes II. str. 290, dále str. 287, 291, 293, 305 a 342. — V listinách činí se zmínka o hradbách města Prahy (moenia, muri civitatis) od r. 1252 (Reg. I č. 1323 a II č. 140, 1460 a 2791.)

¹¹⁾ Jména prvních rychtářův Starého města uvádí Tomek v Děj. m. Prahy I. str. 582 V listině z r. 1265 jmenuje se ještě Chunradus iudex Pragensis. (Emler Reg. II. č. 531).

¹²⁾ Sb. č. 352. Srv. Emler Regesta II. č. 1418, 2418 a 2419, k tomu č. 1215, 1572, 1719, 1738, 2341 a 2490.

¹³⁾ *Consules* neb *iurati cives* jmenují se poprvé v Emlerových Reg. II č. 533, 1215, 1288 a 1418. Seznamy jich jmen od r. 1279 podávají Tomek v Děj. m. Prahy I str. 582 a Emler v Reg. II. str. 1383.

¹⁴⁾ První známý písař Staroměstský je *Henricus notarius civitatis* v listině z r. 1288 (Emler Reg. II č. 1461). — Nástupcem jeho stal se *mistr Petr*,

oni navrhuji a vykonávají snesení obecní, nařizují sbírky k rukoum krále i obce, starají se o koupi radnice městské, kde by obecní záležitosti řádně a od rychtáře neodvisle se řídily.¹⁵⁾ Obec městská spravována jsouc takto zvláštními úřady a soudy, vyňata jest z moci pravidelných úřadův a soudů krajských i zemských a postavena jest přímo pod panovníka, jenž práva svá vykonává nad ní větším dílem osobně, takže vliv úředníků komory královské na správu i soudnictví města značně jest obmezen.¹⁶⁾

Touto rozsáhlejší autonomií, která Starému městu panovníky českými nejspíše při samém založení propůjčena a zabezpečena byla, vyniká ono napotom nad ostatní města královská, jež podřízena ostala úředníkům komory královské, a přední toto své postavení podrželo také v následujících stoletích.

Král Václav II. nazývá je už *hlavním městem království Českého*, jež zvláštními výsadami nad ostatní města jest povýšeno¹⁷⁾ a i následující panovníci pronášejí se vlídnými slovy v tomže smyslu.¹⁸⁾ Králové Jan i Karel IV. praví o něm, že jest hlavou království Českého a sídelním jich městem, jehož prospívání působí jim takovou rozkoš, jakoby pohleděli na kvetoucí sad. Ono prý jsouc podobno občerstvujícímu prameni proudy zákonitosti v jiné strany odvádí, ostatní města

jenž se připomíná v listinách od r. 1296 – 1306 (Tamže č. 1719, 1738, 1844, 1892, 1933 a 2099). — Vedle notáře přichází r. 1310 též *scriptor civitatis* (Tamže č. 2247).

¹⁵⁾ Sb. č. 7, 8 a 35.

¹⁶⁾ Srv. Právník 1879 str. 218 a násl. Že v době staré podkomoří i na Starém městě časem moc soudní i správní jmenem krále vykonával, toho doklady máme k r. 1291 ve *Fontes rerum boh.* IV. str. 39 a k r. 1331 v této sbírce č. 20. Jsou to však jediné nám známé zprávy; kdežto listina z r. 1287 (Sb. č. 352) tvoří důkaz, že v době kr. Václava II. soud městský měl právomocnost soudní i v těžkých případech hrdelních a listina z r. 1337 (Sb. č. 29) dokazuje, že v tu dobu Staré město k městům podkomořím podřízeným se nečítalo.

¹⁷⁾ „Cum civitas nostra Pragensis inter alias regni nostri civitates praerogativa resplendeat speciali, imo caput totius regni nostri fore certissime cognoscatur“ (Reg. II. č. 2436, podobně č. 2348). — V listině z r. 1299 zve se „civitas, que capitalem in regno nostro dignitatem obtinet“ (č. 7 této sbírky).

¹⁸⁾ Sb. č. 13, 16, 48, 86, 98, 107, 111, 131, 137, 138, 151, 169 a 177 této sbírky.

královská bez něho byla by jako trup bez hlavy a zákonné shromáždění jeho měšťanstva platí za vzor mravův a příklad i zrcadlo poctivosti lidského života sousedům všech jiných měst.¹⁹⁾ Císař Sigmund mluvě o nejpřednější město v království Českém, které všechna ostatní města důstojenstvím převyšuje a jež je ozářeno leskem mravů, zákonů a vědomostí, přirovnává je k zahradě stále zelenající se, jež hojnými vodami je ovlažována a odkudž do ostatních měst i částí království vděkuplná hojnost plodů ctihodnosti se převádí.²⁰⁾ Král Ladislav horuje o něm, že jako jasné slunce všecko království svým jasnem ozářuje, a slavný král Jiří nazývá je „vrchem i hlavou království“, o něž má přední a obzvláštní péči pro jeho starožitnost, počestnost a ozdobnost, dokládaje, že město to nad ostatní města též ctí vysoké arcibiskupské stolice jest povýšeno, že v něm nalezá se drahý poklad, „učení obecné, z něhož světla jasná, všelikými uměními osvětlená. České království osvěžují a ozdobují“ a že „umohých mučedníkův krev je okrašluje a krále i království od nepřátel obhajuje a brání.“²¹⁾ Neméně vroucně pronáší se král Vladislav, dávaje mu názvy: „prvotní oud těla“, „čest hojná slavného království Českého“, město, jež v položení i pohledění svém jest „kněžna skvoucí, království paní a stolice nejvyšší královské velebnosti.“ Praha sice na několik měst prý je rozdělena, avšak Větší město má „prvotnost“ mezi městy Pražskými.²²⁾ Podobně i král Ferdinand I. nazývá Staré město „svou stolicí v království Českém“ a nástupcové jeho na trůně českém uznávající v listinách vděčně jeho zásluhy o trůn i zem, nepřestávají považovati je za nejstarší a nejpřednější obec městskou v Čechách.²³⁾

Město takového významu hledělo přirozeně ve středověku, kde právo vyměřovalo se každému dle zásluhy a moci jeho, zabezpečiti sobě postavení co možná neodvislé ve společnosti státní a ústavní dějiny jeho líčí nám také ustavičný zápas za rozšíření samosprávy a za obmezení vlivu panovníka a jeho úředníkův na záležitosti obecní, k nimž i soudnictví a správa veřejná se počítají.

¹⁹⁾ Sb. č. 9 a 51.

²⁰⁾ Sb. č. 134, 137 a 140.

²¹⁾ Sb. č. 152, 154 a 155.

²²⁾ Sb. č. 166.

²³⁾ Sb. č. 256, 309 a 327.

Zápas tento dá se arci nejlépe stopovati v privilegích, jichž sobě Staré město na panovnících vymohlo a jimiž hranice obaplných práv se ustanovovala. O obsahu těchto privilegií sme od časů králův z rodu Lucemburského dostatečně zpraveni; avšak doba předcházející ostává nám tajemnou rouškou zahalena, neboť nemáme dostatečných známostí o předpisech, kterými právní postavení obyvatelův Starého města od časů založení jeho až do doby Lucemburské bylo upraveno.

Abychom aspoň částečně přispěli k objasnění této záhady, jest nám obráti se nejprve otázkou, v jakém poměru sou *výsady Němcům Pražským vévodou Soběslavem II. udělené* a následujícími čtyřmi panovníky stvrzené²⁴⁾ k privilegiím Starého města Pražského. Posud mělo se za to, že ony platily po celé třinácté století za jakousi magna charta municipálního zřízení Pražského;²⁵⁾ avšak vážné důvody zdají se nám odporovati tomuto mínění. Bližší prozkoumání okolností, jež s potvrzováním jich souvisely, jakož i zprávy, jež se nám o právu Starého města ze třináctého století zachovaly, utvrdily v nás přesvědčení, že výsady osadníkův německých *nemohou* se považovati za základní listiny, jichž obsahem spravoval se právní poměr *obce a obyvatelstva Starého města* k moci zeměpanské a ostatnímu obyvatelstvu v nejstarší době, nýbrž že pouze některá jich ustanovení po založení Starého města ostávala nějaký čas ještě v platnosti, jako výsadná práva *jedné třídy* obyvatelstva Pražského a že listiny ty teprve za krále Jana připočtēna sou za zvláštních okolností k privilegiím Pražským.

Srovnáme-li památnou listinu, kterou vévoda Soběslav II. v letech 1174—1178 zabezpečil „Theutonicis, qui manent in suburbio Pragensi“ privilegované postavení v zemi, se současnými výsadami, jež v jiných zemích cizím kupcům zeměpánové udělovali, na př. ve Vídni r. 1192 kupcům Řezenským a r. 1208 Flanderským²⁶⁾, aby tím způsobem

²⁴⁾ Sb. č. 1, 2, 5 a 12. — O pravosti listin těchto není příčiny pochybovati, poněvadž obsah i datování neodporují údajům jiných pravých listin.

²⁵⁾ Srv. na př. F. Rössler Deut. Rechtsdenkmäler I str. XVII.

²⁶⁾ Srv. Tomaschek „Die Rechte und Freiheiten der Stadt Wien“ I. str. 1 a 4. — Ve výsadě Řezenským kupcům rakouským vévodou Leopoldem V. propůjčené ustanovuje se na př. nejvyšší pokuta na deset talentův a v Soběslavském privilegii čteme: „Pro homicido solvantur principi decem talenta Ratisponensis monete.“

podporovali provozování obchodu a průmyslu do svých zemí, tedy shledáváme, že před sebou máme listinu osady převahou kupecké, která přibíráním nových členů z cizích zemí a zakupováním se těchto členův ve vůkolních osadách mohla se šířiti na podhradí Pražském. Osada tato byla eximována z obecného práva zemského a podřízena zvláštním úřadům a soudům, rychtáři německému a komorníkovi zeměpanskému, kteří dle práva německého měli soud konati, když byl pohnán Němec, a král Václav I. poskytnul členům osady té nových záruk jich bezpečného přebývání v zemi, ustanoviv, že každý dopouští se urážky důstojenství královského, kdo by je utlačoval, že proti nim toliko cestou soudní má se pokračovati, že mohou bez překážky zakupovati se v zemi a že mají osvobození ostávati ode všech dávek a břemen zemských. Nové tyto výsady, jež arci mohou se za první počátky městského práva na půdě české považovati, obdrželi Němci Pražští dle všeho brzo po nastoupení krále Václava I. na trůn a před založením Starého města, neboť mluví se v listině královské pouze o osadách neb vesnicích v podhradí Pražském a o městě Pražském neděje se ještě zmínka. Po založení Starého města potvrdil je několika slovy Přemysl Otakar II. teprve r. 1274 a sice *pouze Němcům Pražským*, nezmiňuje se ani slovem o tom, že by snad pro všechny měšťany Staroměstské též platiti měly a syn jeho Václav II. vůbec jich nepotvrdil. Okolnosti ty nasvědčují tomu, že i po založení Starého města Pražského, jehož se zajisté též členové osady německé u sv. Petra na Poříčí zúčastnili, Němci Pražští hleděli sobě delší ještě dobu výsadné své postavení v nové obci a nejspíše i kromě ní uhájiti; avšak toto nikterak nedokazuje, že výsady a práva, jež jim povoleny a potvrzeny byly, na měšťany Pražské šmahem přešly a právem obce Staroměstské se staly.

Přihledneme-li blíže k jich obsahu, shledáváme, že ustanovení jich byla r. 1274 větším dílem zastaralá a že se zřízením obecním a soudním Starého města v této době, jak sme je svrchu na základě listin stručně vylíčili, v nijaké souvislosti se nenalezala. Kostel sv. Petra na Poříčí stál na předměstí mimo ohradu městskou a nalézal se v ten čas v rukou křížovníkův s červenou hvězdou; o úřadu voleného rychtáře německého nevědělo se více; na půdě Starého města vykonávali moc soudní zeměpanský rychtář a konšelé a sice i v těžkých případech

trestních, jež privilej Soběslavův ještě výlučně vyhrazoval panovníkovi a nejv. komorníku. Pro nešlechtické obyvatele Starého města bez ohledu na jich původ a národnost platilo pouze jedno městské právo, dle něhož na společném soudě se soudilo; nikoliv pouze Němci, nýbrž všichni obyvatelé, kteří se ve městě zakoupili a s městem trpěli, byli lidé svobodní, panovníku přímo podřízeni a jemu k určitým dávkám zavázáni; právo trestní i řízení soudní bylo vyvinutější a zásady českého práva o obecné poruce pozbyly v něm zcela platnosti. Vším tím lišilo se postavení měšťanův a obyvatelů Staroměstských od dřívějších právních poměrův osadníkův německých. Kdežto pokud se správy a soudnictví týče, bylo ono v mnohém ohledu výhodnější; v jiných kusech přiznali druhdy panovníci čeští německým osadníkům větších výsad, nežli měšťanům Pražským. Tak vychází ze zachovaných nám listin jmenovitě na jevo, že po založení Starého města měšťané Pražští nebyli osvobozeni ode všech dávek a břemen, jako Němci Pražští dle znění starých výsad a že jednotlivci z měšťanstva teprve se domáhali podobných výhod.²¹⁾ A listiny ty zároveň vysvětlují nám, proč pro Němce Pražské, kteří původně byli cizinci a teprve během času splynuli s domácím obyvatelstvem, staré jich výsady měli i po založení Starého města ještě praktickou cenu a proč r. 1274, ačkoliv mnozí z nich byli se stali měšťany Staroměstskými, cítili potřebu domáhati se předce jich stvrzení. Chtělit patrně v době, kdy král musil vésti stálé války s domácími i cizími nepřátely, ostatí poněkud ušetření od častého požadování a vymáhání na nich peněz a obdržeti nějaké záruky pro svou osobní bezpečnost.

Avšak z toho, že privileje Němcův Pražských došly r. 1274 opětného stvrzení, nedá se nikterak dovozovati, že by snad právní stav, jaký býval v osadě německé u sv. Petra na Poříčí před sto lety, byl měl též platiti pro tak vyvinutou obec městskou, jakou bylo toho času Staré město Pražské.

²¹⁾ Kr. Přemysl Otakar osvobozuje na př. r. 1267 měšťana Pražského Mikuláše „ab omnibus gravaminibus et injuriis, quae in civitate Pragensi frequentius eveniunt“ a uděluje jemu i dědicům jeho svobodn, „ut ab omnibus censibus, exactionibus, angariis, petitionibus et collectis ac universis et singulis violentiis perpetuo maneant absoluti.“ (Emler Reg. II. č. 2388; též Reg. I. č. 830 a II. č. 1738, 1814 a 2490).

Kdyby ani nebylo přímých na to dokladův, z přirozené povahy věci a z celého vývoje zřízení a práva městského v zemích českých musilo by se za pravdě podobné pokládati, že Staré město po celé třinácté století nemohlo ostati odkázáno na tak zastaralé výsady, jakými byly listiny osadníkův německých, jež o organizaci správy a soudnictví městského žádných vlastně ustanovení neobsahovaly, nýbrž že toto podobně jako Brno r. 1243 a Jihlava r. 1249 při samém založení svém aneb brzo na to obdrželo od krále Václava I. *obširnější sepsání práva svého městského*, kterým se upravovalo právní postavení jeho obyvatelstva ve společnosti státní a v němž asi nescházely známé „*libertates civium*“.²⁸⁾

Avšak nejsou to pouhé domněnky, jež nás mají k takovému tvrzení, nýbrž přímé doklady jsou na to, že Staré město spravovalo se ve třináctém století skutečně svým vlastním právem městským, jež mu v čas založení jeho uděleno bylo. V listině z r. 1265, kterou král Přemysl Otakar II. povoluje některým měšťanům Pražským, aby sobě mohli u kostela sv. Havla postaviti kupecké krámký neb kotce (*salae*) a již možno za nejstarší nám v přepisu zachovanou listinu Staroměstskou míti, praví král výslovně, že chce tím rozmnožiti práva a svobody, jež otec jeho král Václav I. zřizuje nové město v okolí sv. Havla *tomuto městu* udělil.²⁹⁾ Rok před tím též král zakládaje městečko Bělou pod Bezdězem udělil mu „*jura civitatis Pragensis et libertates, quas habent civitates et oppida regni nostri*“³⁰⁾ a v zajímavém pozdějším německém překladu práva Pražského v starém jednom rukopise Brněnském, kterýžto překlad pokládáme za sdělení právní, jež z Prahy před r. 1331 učiněno bylo, zachovala se nám zpráva, že též král r. 1263, dvě leta po svém korunování, sám též Pražanům práva dal a potvrdil.³¹⁾ Máme tedy zcela určité zprávy

²⁸⁾ Srv. Jireček Codex jur. boh. I. str. 77 a 84. — K tomu Tomek Děj. m. Prahy I. str. 255.

²⁹⁾ Sb. č. 351. — Jiná města měla ten čas už podobné tržnice; na př. r. 1261 Olomouc „*theatrum sive domus communis, que in vulgo chaufhus dicitur*“, r. 1269 Německý Brod a Jihlava, r. 1298 Hlubčice (Emler Reg. II. č. 330, 656 a 1794).

³⁰⁾ Emler Reg. II. č. 463 a Sb. č. 229.

³¹⁾ Srv. Em. Rössler „Über die Bedeutung und Behandlung der Geschichte des

o tom, že král Václav I. udělil Starému městu jakási „jura originalia“ při založení jeho, jež pak Přemyslem Otakarem II. byla potvrzena a jiným městům sdělována.³²⁾ Rovněž z doby krále Václava II. zachovalo se nám dosti zpráv o tom, že Staré město spravovalo se vlastním svým právem. Zmínili sice se už, kterak tento panovník, jenž r. 1285 všem královským městům jich starodávná práva a zvyklosti potvrdil,³³⁾ v stejnou asi dobu uznal, že město Pražské převyšuje všechna ostatní města propůjčenými sobě svobodami a výsadami.³⁴⁾ On dále předepsal v listině z r. 1287, že Staroměstský rychtář má souditi všechny případy s radou konšelův městských „secundum jus civitatis“³⁵⁾ a r. 1303 měšťanům Berounským povolil spravovati se „iure Antique seu Maioris civitatis Pragensis tam in iudiciis quam in aliis eorum contractibus.“³⁶⁾

Právo Pražské napotom napořád bývalo jiným městům, na př.

Rechts in Oesterr.“ str. IX. a Čas. Č. Mus. 1882 str. 503. Na začátku této zajímavé právní památky, o jejímž obsahu a poměru k pozdějšímu právu Pražskému nemůžeme se zde šířiti, praví se: „Hi hebit sich an der *Prager recht*, dasz kunic Ottacker gegeben hat und *bestetigt* hat in dem andern jare, als er gecronet wart.“ Pozoru hodno jest, že spisovatel tohoto „práva Pražského“ mluví o právu tom tak, jako by pro Prahu i jiná města bývalo vydáno a že některé články jeho skoro slovně souhlasí s odstavci pozdější právní knihy Pražské, kterou Rössler Deut. Rechtsd. I. na str. 103 až 163 nveřejnil, na př. čl. 32 a 33 = čl. 88 této pozdější právní knihy; čl. 44 = čl. 153; čl. 45 a 46 = čl. 176; čl. 54 = čl. 89; čl. 57—59 = čl. 181; čl. 61 = čl. 41; čl. 110 = čl. 170 atd. Jest to zajisté důkazem, že právní památka v Bruénském rukopise zachovaná na Starém městě známa byla a že byla jedním ze zřidel, z nichž čerpali spisovatelé pozdější právní knihy. Srv. Tomek Děj. m. Prahy II. str. 307.

³²⁾ Zmínky zasluhuje, že r. 1484 po bouřce Pražské učinili Pražané s králem Vladislavem úmluvu, „aby je JMst ráčil zachovati při víře, právích, privilegiích, zápisích, statutách a svobodách i dobrých všech obyčejích, kteréž mají od *Otagara krále* i všech předkův JMsti, císařův a kráľův českých, tak jakož jest prve JMst jim slíbiti a na to přísahu učiniti i vší zemi se zapsati ráčil.“ (Zprávy české společnosti nauk 1878 str. 182).

³³⁾ Sb. č. 6.

³⁴⁾ Srv. pozn. 17.

³⁵⁾ Sb. č. 352.

³⁶⁾ Einler Reg. II. č. 1937.

r. 1307 městu Znojmu,³⁷⁾ udělováno a takovéto stálé udělování předpokládalo, že město, jehož právem jiná města se spravovala a u něhož v právních věcech naučení měla hledati, samo nějaké sepsání práva musilo míti, na jehož základě dávalo taková sdělení a naučení jiným městům.

K tomu všemu privileje Němců Pražských naprosto nemohly postačovati a nezbyvá tudíž jiného výkladu všech těchto nejstarších zpráv o právu Pražském nežli toho, že Staré město jako jiná města při založení svém obdrželo od krále Václava základní listinu na svá práva, kterou nástupcové jeho schvalovali a též rozmnožovali. Proto také mohl stvrditi mu král Jan r. 1316 všechny výsady, milosti a svobody, jež mu byli udělili předkové jeho, *králové Čestí*³⁸⁾, nepomýšleje při tom patrně na stará práva Němců Pražských, neboť ta potvrdil o sobě tři leta později, což by se nebylo státi mohlo, kdyby je byl už dříve k privilegiím Staroměstským počítal. Kdy však a jakým způsobem přišlo Staré město o své nejstarší paměti právní, zdaž se to stalo v bouřlivých letech po r. 1278 aneb po r. 1306 anebo ještě později, neumíme pověděti. Zdá se, že roku asi 1371, kdy začala se psáti nejstarší kniha privilegií Staroměstských, písař jich více neznal, sice by jinaké je byl též přepsal do této knihy a tak nám znění jich zachoval.

Ve čtrnáctém století tento nedostatek psaného práva nebyl ostatně asi příliš citelným, poněvadž obci Staroměstské, jež přímo pod panovníkem stála,³⁹⁾ celkem autonomního postavení jejího nikdo neupíral a poněvadž, kdyby se tak bylo předce stalo, obec mohla dovolávati se užívání práva od nepamětných dob a též četného počtu panovníckých listin, jež přiznávaly jí výhodnější právní postavení nežli ostatním městům, a dovozovati odtud, že má užiti nejméně týchž práv, na něž jiná města měla písemná stvrzení.⁴⁰⁾

³⁷⁾ Emler Reg. II. č. 2158.

³⁸⁾ Sb. č. 9.

³⁹⁾ Sb. č. 30.

⁴⁰⁾ Ve vzácném právním rukopise archivu m. Prahy z doby krále Václava IV. zapsány sou na l. 83 a 92 též jura originalia měst Brna a Jihlavi ze XIII. století a mám za to, že se tak stalo s úmyslem svrchu vyloženým. Co se povolilo Brnu a Jihlavi, nemohlo se odíratí Praze.

Tři leta, jak řečeno, po schválení práv a svobod Starému městu potvrdil král Jan listinou d. v Praze dne 27. července 1319 na žádost *měšťanů* Starého města Pražského staré výsady Němců Pražských a zbývá ještě objasniti okolnosti, za jakých se tak stalo a význam, jaký dle všeho mělo toto potvrzení pro obec Staroměstskou. Jak z dějin domácích známo, povstal v Praze v červenci onoho r. 1319 odboj proti králi, jenž nepřestával utiskovati své poddané. Měšťané Starého města ve srozumění s královnou Eliškou a s pomocí části šlechty odepřeli mu, když se vracel z Moravy, otevřítí brány městské a když bez úspěchu města jal se dobývati, uzavřeli s ním 18. července úmluvu, kterou se s ním smířili.⁴¹⁾ Patrně během tohoto vyjednávání předložili mu též starodávné výsady Němců Pražských, žádající za jich potvrzení a král vyhověl jich žádosti, zavázav se zároveň, že chce jim všechno zdržeti, cokoli jim byl v jiných listech slíbil, že šlechtice i každého jiného k tomu přidrží, aby jim plnili, k čemu se dlužními úpisy zavázali, a že zajaté měšťany propustí na svobodu, když zaplatí nepatrné výkupné. Jest patrné, že při jednání o mír s králem konšelé Staroměstští jsouce větším dílem Němci uznali za potřebu dovolávati se výsad, kterými jich předkům zaručena byla bezpečnost osoby a jmění v zemi a že hlavně z tohoto důvodu dali je sobě od krále stvrditi. Oni nalézali se nejspíše v jich držení a jako r. 1274, tak i nyní měla praktickou cenu pro ně ona ustanovení, jež předpisovala, že nemá na osoby a příbytky osadníků německých svémocně saháno býti, že oni majíce rukojmě neb domy nemají býti u vězení držáni, že pro jich provinění nemá trpěti jich rodina příkoří a že mají býti svobodni všech břemen a dávek, jež ostatní obyvatelé podnikati musí. Výsady ty, jak známé „*quaerelae civitatis Pragensis*“ dokazují,⁴²⁾ neplatily poslední leta ani pro německé ani pro neněmecké obyvatelstvo Pražské a konšelé dovolávali se jich patrně proto, aby stěžující sobě na nekonečné útisky, jež bylo spoluobyvatelům jich snášeti, domohli se aspoň takového zacházení s sebou, jaké předkům jich, osadníkům německým, slíbeno bylo. Dle zpráv letopisce Františka Pražského ne-

⁴¹⁾ Srv. Tomkův Děj. m. Prahy I. str. 512—516 a Palackého Děj. Č. II. 1 str. 441—443.

⁴²⁾ Emler Reg. III. č. 504.

bylo jim ale toto potvrzení starých výsad k valnému užitku, neboť už čtrnácte dní po uzavřeném míru jal se král pronásledovati náčelníky odboje Pražského a nepřestával i nadále libovolně měšťany o peníze „odíratí“. ⁴³⁾

Nicméně dle znění konfirmace krále Jana může se míti za to, že výsady původně osadníkům německým propůjčené tímto spůsobem r. 1319 se rozšířily na měšťany Staroměstské a že se *od té doby* počítaly k privilegiím Staroměstským. Nasvědčuje tomu i ta okolnost, že napotom Karel IV i nástupcové jeho potvrzovali Starému městu privilegia, která mu netoliko králové, nýbrž i *vévodové čeští* propůjčili. ⁴⁴⁾ Výslovně nebyly arci privileje osadníkův německých více ani Starému městu ani měšťanům německým potvrzovány, poněvadž obsah jich stával se tím více zastaralým, čím více moc zeměpanská pečovala o bezpečnost osoby i majetku netoliko v hlavním městě, nýbrž v celé zemi. Osvobození pak od dávek a břemen v nich vyslovené nemělo žádné ceny praktické, neboť hlavní město i v placení berní a sbírek, jakož i v poskytování půjček panovníkům mělo „přednost“ povždy před ostatními městy. ⁴⁵⁾

Privileje Němců Pražských tudíž *nebyly* základními listinami, kterými se právní poměry Starého města ve třináctém století spravovaly, nýbrž byly starodávnými výsadami, jichž se jedna třída obyvatelstva Pražského stále ještě dovolávala i po založení Starého města, a jež král Jan r. 1319 měšťanům Staroměstským vůbec potvrdil. Staré město samo spravovalo se před tím panovnickými listinami, jež jemu byly v čas založení jeho i později uděleny a jichž obsah s výsadami Němcův Pražských v žádné souvislosti se nenalézal.

Okolností tou, že Staré město nějakým spůsobem přišlo o staré své listiny, vysvětluje se nám další záhada, proč známá nám jeho privilegia ze čtrnáctého století celkem tak kusá ustanovení obsahují o ústavě i právu Starého města. Privilegiemi těmi měly se patrně doplňovati neb měniti starší předpisy anebo opakovati na novo, když

⁴³⁾ Fontes IV. str. 392.

⁴⁴⁾ Sb. č. 51, 98, 107, 131, 137 a 140.

⁴⁵⁾ Srv. Tomek Děj. m. Prahy I. str. 285 a II. str. 359; dále účty obecní Starého města, jež Emler v třetím díle regist právě uveřejňuje, a Sb. č. 11, 22, 23, 37, 41, 42, 47, 61, 76, 80, 81, 89, 95, 109, 115, 116, 123, 128 atd.

znění jich více známo nebylo. O tom, že Staré město vyňato jest z moci pravidelných úřadův a soudův a že ani úředníci komory královské nemají nad ním soudní moc vykonávati, o vlastnostech a právech rychtáře městského, o obnovování rady a o správě obce, o soudní i jinaké kompetenci konšelův, o zločinech a pokutách soudu královskému vyhrazených, o zatýkání cizích lidí pro dluhy a o popravování nad zločinci ve městě při skutku dopadenými, o právu činiti snesení obecní a vynášení nálezy, o právu materiálním i formálním, o monopolisování řemesel ve městě, o osvobození od dávání cla v zemi, o odbývání trhův, o důchodech obecních atd.,⁴⁶⁾ o tom všem staré listiny městské nejspíše obsahovaly nějaké předpisy a obsah pozdějších privilegií sonvisel asi nejprve s existencí a později i s jich ztrátou.

Listiny panovnické Starému městu do válek husitských propůjčené upravují i porozširují tudíž nejprve příslušnost soudu městského a stanoví poměr soudu toho k soudům jiným, královskému, zemskému a duchovnímu, ustanovujíce, že měšťan má pravidlem pouze rychtářem a konšely městskými býti souzen a ukládající na pohánění k jinému soudu, zvláště za hranice, těžké pokuty a tresty.⁴⁷⁾ I když jde o svobodný statek deskový měšťana aneb když na obyvatele městského jmenem panovníka žaloba se podává, je soud městský příslušný.⁴⁸⁾ Jemu též náleží soudní moc ve sporech o mlýny, vinice a cla kolem města⁴⁹⁾ a v době krále Václava IV. přiznává se mu právo vykonávati v kraji Pražském popravu nad zločinci při skutku dopadenými

⁴⁶⁾ Tak předpokládají známá nám privilegia starší listiny, jichž znění neznáme; na př. Sb. č. 13 a 17 výsady o kompetenci soudu městského a o dělání dluhů dětmi bez svolení rodičův; č. 33 o osvobození též Staroměstských od dávání cel v zemi; č. 37 o exemci z moci podkomořího; č. 45 nějaká privilegia o poměru k šlechticům i měšťanům jiných měst; č. 48 o výročních trzích a odvolávání se z měst do Starého města; č. 59 majestát císaře Jindřicha VII. na osvobození od cla v říši č. 87 listinu, kterou právo rodné, dědičné a vlastnické, jakož i právo činiti poslední pořízení uznáno a upraveno bylo; č. 91 výsadu na trh dřevěného zboží na tržišti Svatohavelském atd. Hojně dokladův pro tvrzení naše poskytují též nejstarší statuta a nálezy konšelův Staroměstských.

⁴⁷⁾ Sb. č. 13 a 17.

⁴⁸⁾ Sb. č. 105, 131 a 133.

⁴⁹⁾ Sb. č. 38, 66 a 86.

a bdíti společně s popravci krajskými nad veřejnou bezpečností v kraji.⁵⁰⁾ Stolice Staroměstská jest kromě toho obecně uznaným vyšším právem většiny měst a kdežto k ní děje se odvolání z nálezů soudů městských, z nálezův jejich jde odvolání pouze ke králi.⁵¹⁾ Poněvadž pak měšťané Staroměstští nejsou povinni státi před jiným úřadem a soudem, nežli před konšely aneb králem, proto ustanovuje se, že jsou zavázáni jenom korunovanému králi dáti nahlednouti do svých práv a privilegií.⁵²⁾ Dále obsahují privilegia ustanovení o zřízení obecním a o právech obyvatelův městských. Rychtář městský jest sice napořád úředníkem zeměpanským; avšak už na radě městské dosti závislým.⁵³⁾ Konšely městské má sázeti každoročně král, aby úředníci zemští neb královští nemohli vykonávati vliv na záležitostech městské.⁵⁴⁾ Konšelé tito volí sobě úředníky obecní, jmenovitě písaře městského, dosazují perkministra nad horami viničnými a přísežné starší mlynáře, z jichžto soudu k nim jde odvolání.⁵⁵⁾ Jím přiznává se společně s měšťany opět právo činiti obecná snesení k obecnému dobrému města,⁵⁶⁾ jím náleží spolupřisobiti při vykonávání policie městské, zvláště starati se o čistotu v městě a dohlížeti na míry a váhy.⁵⁷⁾ Obci povolují se výroční i týdenní trhy⁵⁸⁾; při zakládání Nového města upravuje se poměr obyvatelů Staroměstských k němu a zabezpečuje se jím svobodný průchod,⁵⁹⁾ dále potvrzuje se držení radnice a Saského domu na Malé straně, ustanovují se hranice města,⁶⁰⁾ usnadňuje se stěhování přespoluých lidí do města, jakož i prikazování se šlechticův k obci.⁶¹⁾ Dále přepouštějí se obci některé důchody zeměpanské, jako ungelty z vína

⁵⁰⁾ Sb. č. 99 a 121.

⁵¹⁾ Sb. č. 30, 48 a 127. K tomu srv. předpis krále Václava IV. z r. 1387 o odvolávání v Palackého Formelbücher II. str. 126.

⁵²⁾ Sb. č. 48.

⁵³⁾ Sb. č. 352.

⁵⁴⁾ Sb. č. 126 a 131 a Emler Regesta III. č. 1815.

⁵⁵⁾ Sb. č. 7, 38 a 66.

⁵⁶⁾ Sb. č. 7 a 57.

⁵⁷⁾ Sb. č. 48 a 82.

⁵⁸⁾ Sb. č. 48, 96 a 111.

⁵⁹⁾ Sb. č. 48.

⁶⁰⁾ Sb. č. 35, 36, 48 a 124.

⁶¹⁾ Sb. č. 95 a 128.

a z rozličného kupectví⁶²⁾ a ustanovuje se, kdo má ke sbírkám obecním přispívatí.⁶³⁾ Aby se město lépe dlážditi mohlo, povoluje se obci vybírati zvláštní dlažebné a dává se měšťanům právo lámati kámen mlii kolem města na panství kohokoliv a pro snadnější zásobování města povoluje se jim zřizovati lodní mlýny na řece.⁶⁴⁾ Obchod i živnosti měšťanů hlavně v době Karla IV. hledí se rozličným způsobem zvelebovati a podporovati, tu hájením práva mlóvého a poskytováním ochrany i výhod domácím kupcům a řemeslníkům proti cizím,⁶⁵⁾ onde podporováním plavby po Vltavě a ostatních řekách,⁶⁶⁾ upravováním obchodu s dřívím v Podskalí,⁶⁷⁾ osvobozováním od dávání cla v zemi a zjednáváním domácím kupcům privilegií, aby mohli do cizích zemí svobodně obchod provozovati.⁶⁸⁾ Rovněž za tím účelem podporuje se pěstování domácí révy, poskytují se nákladníkům vinic značné výhody a obmezuje se přívoz cizího vína.⁶⁹⁾ Konečně měšťanům dává se právo, že mohou kupovati sobě zboží svobodná a s majetkem svým svobodně nakládati po čas života i pro případ smrti, upravuje se jich právo dědičné, povoluje se jim, že mohou domy a statky své osvoboditi od úrokův, když položí na právé desateronásobný jich obnos a panovníci vzdávají se práva dávati výprosy na jmění jich sirotkův a vdov.⁷⁰⁾

Značné tyto výsady potvrdil po válkách husitských Starému městu císař *Sigmund*, ačkoliv konšelé nemohli se s originály všech privilegií svých vykázati, nýbrž některé pouze v prepisech mu předkládali, jak se jim dle všeho v staré knize zachovaly, do které památné listiny městské se zapisovaly.⁷¹⁾ Shořelyť jim mnohé listiny už při zhoubném požáru radnice r. 1399⁷²⁾ a ve válkách husitských opět některé za své vzaly. Císař Sigmund a jeho nástupcové ale ne-

⁶²⁾ Sb. č. 16, 39, 40, 109 a 114.

⁶³⁾ Sb. č. 17, 40 a 95.

⁶⁴⁾ Sb. č. 15, 20, 31 a 106.

⁶⁵⁾ Sb. č. 8, 21, 40, 43, 52, 57 a 111.

⁶⁶⁾ Sb. č. 86.

⁶⁷⁾ Sb. č. 10 a 13.

⁶⁸⁾ Sb. č. 19, 27, 33, 59, 60, 64 a 65.

⁶⁹⁾ Sb. č. 66, 68, 90, 94 a 108.

⁷⁰⁾ Sb. č. 87, 105 a 132.

⁷¹⁾ Sb. č. 138.

⁷²⁾ Srv. Tomek Děj. m. Prahy III. str. 401, kdež sděluje se zpráva starých letopisův, že toho roku „světnice rathúska v Starém městě zhořela jest s mnohými hamfešty, listy a oděním.“ Skutečně na dvou městských knihách a na listině z r. 1328 (Sb. č. 15) jsou patrné známky tehdejšího požáru.

toliko potvrdili výsady a práva Starého města, jichž znění se do jich doby zachovalo, nýbrž rozmnožili je též v značné míře, takže když dosednul král Ferdinand I. na trůn český, z bývalých práv zeměpanských nad hlavním městem nemnoho zbývalo a autonomie obecní zdála se všestranně zabezpečenou. Ve sporech stavovských za krále Vladislava bylo sice Starému městu hájiti úsilovně nabytých svých svobod a práv a ono bylo přinuceno upustiti též od některých svých výsad; avšak stalo se tak větším dílem na prospěch šlechty a nikoliv moci zeměpanské.

Jak dalece ze zachovaných textů privilegií seznati možno, pokládali Staroměstští v patnáctém století za jednu z předních svých výsad, že volba krále má se díti v jich městě, kdež bylo toho času sídlo královské, a že nový král, když poprvé do města Pražského jede, má zástupce obce před branami města přísahu složiti, že obec zachová při právech a svobodách starodávných.⁷³⁾ Jim dále přířknut byl vliv na obsazování *úřadu podkomořího*, aby v něm měli svého důvěrníka v radě královské a aby jeho prostředkem mohli ovládati ostatní města královská. Císař Sigmund výslovně jim přiznal, že podkomořím má býti měšťan Pražský, jenž pod obojí způsobou přijímá a to se zachovávalo také až do doby krále Vladislava, jenž r. 1497 přisoudil podkomořství stavu vládyckému, doloživ, že podkomořím může též býti měšťan Pražský, když je téhož stavu vládyckého. Na to Pražané vymohli sobě, aby podkomoří nebyl aspoň úředníkem pouze zemským, nýbrž též královským, jenž má míti zření na panovníka, nemaje se kým jiným spravovati.⁷⁴⁾ Rovněž tak stotožňující zájmy své s prospěchy panovnickými vyžádali sobě písemné ubezpečení, že *hejtman hradu Pražského* pouze králem se spravovati bude a že měst v potřebách jich neopustí.⁷⁵⁾ Pokud se obnovování rady týče, opětne uznávají privilegia, že král pouze osobně má konšely sázeti, avšak při tom obmezují jej ustanoveními, že konšelé mají býti podobojí, že odstupující rada má činiti králi návrhy a že

⁷³⁾ Sb. č. 167 a 168. Srv. *Majestas Carolina* čl. X. v Jirečkově *Codexu* II. 1 str. 117.

⁷⁴⁾ Sb. č. 134 a 210 a můj „*Úřad podkomořský v Čechách*“ str. 29—39.

⁷⁵⁾ Sb. č. 210.

v nepřítomnosti jeho v zemi obec sama volí sobě konšely prostředkem volenceŭ u přítomnosti nejv. kancléře aneb kancléře městského.⁷⁶⁾ Konšelům nepopírá se právo svolávaní obec, kdykoli toho potřebu uznají a usnášeti se s ní společně na zákonech; teprve Ferdinand I. začíná právo to bráti v pochybnost.⁷⁷⁾ Ve válkách husitských a opět po smrti krále Albrechta zmocňuje se obec rychty městské a převádí ji r. 1456 právně na sebe zápisem; následkem čehož *rychtář městský* stává se úředníkem obecním.⁷⁸⁾ V čele úřednictva obecního začíná objevovati se v době té *kancléř*, kterýž jest zároveň na sněmech i v poselstvích řečníkem čili „hlasem“ celého stavu městského a na jehož titulu a hodnosti Staré město nemálo sobě zakládat.⁷⁹⁾ Kompetence soudu městského dochází sice náležitého vyměření smlouvou sv. Václavskou z roku 1517; avšak privilegia Staroměstská přes to vyslovují opětně tresty na ty, kdo z městské věci k jinému soudu nežli městskému pohánějí a panovník vzdává se práva udělovati výprosy na pokuty, jež by měl na městech neb obyvatelích městských, co se mohlo na Starém městě týkati pouze nejtěžších zločinů veřejných, neboť viny ostatní obci náležely.⁸⁰⁾ Ačkoli konšelé Staroměstští musili vrátiti privilej krále Václava IV. z r. 1413, dle kterého na jich nálezu každý měl přestati a ani na krále se neodvolávati,⁸¹⁾ přes to konšelé uznávali výsadu tu za platnou a král Vladislav dokonce jim ji potvrdil.⁸²⁾ Výsada ta neměla arci dlouhého trvání, neboť záhy opět uznáváno právo, že z nálezův soudu Staroměstského každý může ke králi se odvolati. Většina měst královských spatřuje v Starém městě napořád vyšší své právo, ku kterému jde odvolání a od něhož běže se naučení v právních věcech, i uznává se, že obyvatelé ostatních měst odvolavše se k radě do Starého města, mají na nálezu jejím přestati.⁸³⁾

⁷⁶⁾ Sb. č. 134, 204, 210, 211, 213 a 231. Srv. též Zprávy české společnosti nauk 1878 str. 177 a 183.

⁷⁷⁾ Sb. č. 219.

⁷⁸⁾ Sb. č. 149. Srv. též Tomek Děj. m. Prahy VI. str. 4, 60, 70 a 262.

⁷⁹⁾ Sb. č. 213 a 247 pozn.

⁸⁰⁾ Sb. č. 210 a 228 a smlouvu sv. Václavskou čl. 13.

⁸¹⁾ Sb. č. 166.

⁸²⁾ Sb. č. 230.

⁸³⁾ Sb. č. 139, 166, 221 a 230, k tomu str. 204, 307 a 374.

Kdežto za císaře Karla IV. obec neměla žádných statků pozemských, ve válkách husitských i později nabyla velikého majetku hlavně ve výkolfi města a císař Sigmund potvrdil jí i měšťanům, že nemá nikdo býti nucen navraceti statky těm, kdo ve válkách z měst odběhli.⁸⁴⁾ Následkem toho též, jakož i napotomnými koupěmi a obdarováními rozsáhlé zboží, které bylo nadáno k mostu Pražskému, špitálu křížovníkův s červenou hvězdou, k mnohým klášterům, jmenovitě Zbraslavskému, Kartouzskému a Plasskému a jež zaujímalo prostranství nynějšího Smíchova, Oujezda, pobřeží Malostranského a Karlína, jakož i velký počet vesnic, tvrzí a dvorův dostaly se v držení obce Starého města a panovníci i v privilegích potvrzují obci tento majetek.⁸⁵⁾ Tím způsobem též statky zádušní a špitální do správy obce se dostávají, jež vykonává pak sama neb prostředkem osad právo patronátní ke kostelům Staroměstským.⁸⁶⁾ Ke správě zboží toho užívá obec úřadů šestipanského, mosteckého, špitálského a perkmistrského a privilegia zmiňují se též o kompetenci těchto úřadův obecních.⁸⁷⁾ Z důchodův zeměpanských přecházejí na obec odúmrti, viny, cla v branách a na mostě, tržné a porybné a obci povoluje se vybírati odchodné od každého, kdo se chce města zhostiti.⁸⁸⁾ Ukládání neobyčejných sbírek peněz na město má přestati a berně pouze na sněmích se požadovati.⁸⁹⁾ V době krále Jiřího k tomu ještě všechny dluhy obecní bez svolení krále učiněné se za neplatné prohlašují.⁹⁰⁾ Dále povolují se v privilegích nové trhy výroční i každodenní,⁹¹⁾ rozhojňuje a polepšuje se městský znak,⁹²⁾ upravují se poměry k oběma městům Pražským, Novému i Menšímu, zvláště pokud se

⁸⁴⁾ Sb. č. 87 a 136.

⁸⁵⁾ Sb. č. 134, 136, 153, 154, 163, 170, 171, 173, 202 a 232. Srv. též Tomek Děj. m. Prahy IV. str. 445 a VI. str. 9, 30, 68.

⁸⁶⁾ Sb. č. 134, 201 a 208.

⁸⁷⁾ Sb. č. 134, 353, 154, 170, 189 a 225.

⁸⁸⁾ Sb. č. 154, 170, 191, 222, 225 a 226.

⁸⁹⁾ Sb. č. 134.

⁹⁰⁾ Sb. č. 155 a 169.

⁹¹⁾ Sb. č. 151, 222 a 225.

⁹²⁾ Sb. č. 175 a 176.

hranic týče⁹³⁾ a vydávají se předpisy o přijímání členů do obce.⁹⁴⁾ Konečně pečují panovníci též o obchody a živnosti městské, uznávajíce, že měšťané nejsou povinni v branách cla dávat⁹⁵⁾ a osvobozují měšťany ode všech platův, jimiž domy jich jsou přetíženy, chtějíce je míti skutečně svobodnými.⁹⁶⁾

Přehledneme-li takto privilegia, jež Starému městu do r. 1547 byla udělena, shledáme, že z bývalých práv, jež panovníci nad městem vykonávali, ostal pouze vliv na obnovování rady, když král byl v zemi, právo souditi rozepře městské, když strany ku králi se odvolaly, kteréhožto práva mohli arci pouze zámožní měšťané pro velký obnos důkladných peněz užívati; vymáhání pokut v případech uražení důstojnosti královské a falšování mince; právo nedávno teprve vykonávané a od obce popírané dávatí svolení k schůzím obecním a k dělání dluhův obecních a konečně požadování na sněmě berně a časem též půjček od obyvatelů městských. Z důchodův ostatních jediné ungelt v Týně, vybíraný z rozličného zboží kupeckého a spravovaný zvláštním královským úředníkem⁹⁷⁾, a některé platy i dávky

⁹³⁾ Sb. č. 187, 197 a 225.

⁹⁴⁾ Sb. č. 136, 186 a 210.

⁹⁵⁾ Sb. č. 162, 177, 183, 188 a 189.

⁹⁶⁾ Sb. č. 134, 155 a 169.

⁹⁷⁾ Sb. č. 223. — Dle register královských z l. 1498—1502 č. 201 str. 208 v státním archivu Vídeňském dal a poručil král Vladislav listem d. na Budíně 15. srpna 1500 svůj „úřad v ungeltu k zpravování slovutnému Janu Jeníškovi z Újezda . . . k, kterémužto úřadu všecka ohrada a zavření miestečka Tejna i s dvorem příslušie.“ I praví král, že chtěje „aby v témž dvoře a miestečku ten řád a způsob držán a zachován byl, jakož na to od předkuv našich práva a výsady ukazují,“ poručí témuž Janovi, „aby on ten dvor se všemi obyvateli jeho řiedil a zpravoval tak a vedle toho, jakož na to starodávnie práva a výsady vokazují a chtěl-li by jemu v to kto svévolně a všetečně vkračeti aneb které překážky činiti, má se vo to tu a v to miesto utéci, kdež jsme jemu rozkázali a voněho psali.“ Zároveň dává král mu výplatu na dům v témž dvoře, kterýž od starodávna k ungeltu tomu příslušel a kterýž drží v zápisu vdova a sirotci po bývalém úředníku ungelním Adamu z Bystřice a poznav, že Jeníšek hledí ungelt zase napraviti a že „k té službě a potřebě královské své vlastnie tři koně má a chová a sám osobně na nich s pacholky svými po silnicích pracuje a toho hľadie, aby je k ungeltu a užitku královskému pripravil“, dává mu za to v druhém listu „tunnales, kteréž se tu v ungeltě vybírá, tak aby on je

z vinic ostávaly ještě při komoře královské. Všecka ostatní práva zeměpanská přešla na obec a její orgány.

Ve všem tom způsobená jest po přemožení odporu stavovského r. 1547 velká proměna. Stav městský příčiněním šlechty přišel o politické své postavení v zemi a Staré město, které stálo v čele odporu proti Ferdinandovi I., pokořeno jest nejcitelněji odejmutím nejdůležitějších práv a svobod, jakož i rozsáhlého majetku, na němž moc jeho byla založena. Jak známo, musili 8. července onoho roku konšelé a měšťané všech tří měst Pražských v počtu přes šest set osob dostaviti se před soud královský na hrad Pražský, aby se zodpovídali ze svého provinění a když se byli králi na milost a nemilost podali, čteny jsou jim podmínky, pod kterými měla jim vina odpuštěna býti. Mezi jiným nařizovalo se jim tu, „aby všecka privilegia a svobody, kteréžkoliv dotčená tři města Pražská mají, nic ovšem nevymínujíc, kteréž se jich samých dotýkají a od předešlých císařův a králův českých i JMKské týměž třem městům Pražským nadána jsou, bez újmy obecním svobodám a privilegiím stavův království Českého k JMKské rukám a v moc vydali a na tom přestali a dosti měli, jaký jim Pražanům JMKská dále řád ustanoviti a jaké svobody zase z těch jejich dáti a navrátiti ráčí.“ Dále vymínovával sobě král, aby mu Pražané všechny své obecní důchody a statky postoupili, všechny zbraně vydali a se zavázali, že budou z každého sudu piva groš posudného dávatí.⁹⁸⁾

Odevzdání privilegií a důležitějších listin Starého města činilo jakési obtíže, poněvadž kancléř Staroměstský Sixt z Otterstorfu měl některé z nich „v své moci“ a král nechtěl jej z vězení propustiti; avšak konečně bylo vůli králově předce vyhověno. Stalo se tak kolem 12. července, kdy purkmistři, rady, starší obecní i všechny obce měst Pražských vyslali ke deskám zemským některé osoby ze svého středu, aby jich jménem všechny statky a zboží dědičná králi dědicky postoupili a aby vložili do desk zápis, že též všechna cla králi v moc dávají, že se uvolují platiti posudné a že rovněž všechny statky zá-

sobě k užitku svému časy obyčejnými tu v ungeltě vybíral a obracoval tak a tím obyčejem, jakož jest to od starodávna bylo.“

⁹⁸⁾ Srv. K. Tieftrunka *Odpor stavův českých proti Ferdinandovi I. l. 1547* str. 261 a Sixta z Otterstorfu *Acta rerum gestarum* (rukop. Českého musea sign. 5 C 37) str. 501.

pisné čili duchovenské, pokud na ně mají listy, majestáty neb dobré vůle, králi dskami památnými odevzdati se uvolují.⁹⁹⁾ Při tom odevzdali asi též originály všech privilegií na kancelář královskou. Avšak ani při tom neostalo. Brzo na to došlo Staroměstských nové nařízení, aby všechny zbývající důchody obecní, zvláště platy z mlýnův, papírny, zahrady, vinic, ostrovův, z řeky od rybářův a ze všeho zboží, co k mostu náleželo, jakož i všechny důchody zádušní a špitální komoře královské postoupili a konšelům bylo uposlechnouti rozkazu toho. Podávali sice stále žádosti, aby z majetku toho jim aspoň nějaká část byla ponechána, by mohli znamenité dluhy věřitelům spláceti, město opatrovati a úředníkům, služebníkům a dělníkům svým služby a mzdy vypláceti, avšak nedosáhli v ten čas žádné příznivé odpovědi.¹⁰⁰⁾

Když zahájen byl 23. srpna sněm, současníky „krvavým“ nazvaný, odebrali se Pražané a poslové ze všech měst k nejv. kancléři knížeti z Plavna, aby mu vyložili trudný svůj stav a žádali za navrácení privilegií městských. I jest jim z poručení královského oznámeno, že jim privilegia navracena budou, až budou přehlednuta a až se rozhodne, která jim ponechána býti mohou, a že král prozatím Pražany a stav městský při hlasu třetím sněmovním do vůle své zanechává.¹⁰¹⁾ Konečně 24. září jsou Starému městu, jako i ostatním městům, některá privilegia navracena s výhradami, jimiž samospráva obecní v značné míře byla omezena¹⁰²⁾ a v následujících dnech

⁹⁹⁾ Sixt u. m. str. 506—511. — Zápisy ty nalezájí se v deskách zemských v kvartech č. 8 list E 23 a č. 46 list J 13 a 14. Seznam konfiskovaných takto obci statkův dědičných i zápisných podávají Tiefrunk u. m. str. 266, úplněji A. Rezek v Památkách archaeologických X str. 457 násl. a Sněmy České II. str. 438—445.

¹⁰⁰⁾ Tiefrunk u. m. str. 268 a Sixt u. m. str. 548—553.

¹⁰¹⁾ Sixt u. m. str. 543.

¹⁰²⁾ Sb. č. 235. Ve fasciklu sign. P 106 subn. 1. arch. česk. místodržitelství chová se koncept tohoto majestátu s tím doložením „V táz slova mutatis mutandis jiným městům potvrzení dáno, než v Žateckých majestátu toliko to dostaveno, aby brány zbořili a zdi městské.“ — Sixt u. m. na str. 513 a 628 píše, že král Pražanům majestáty „velmi v počtu skrovném“ navrátil a že „některý čas okolo sv. Františka oznámeno bylo Pražanům a městům, že již někteří majestátové z milosti královské mají jim navrácení býti a protož, chtěli-li by je míti Staroměstští, aby je 1000 zlatými Uherskými a písarům

ještě tři listy královské sou Staroměstským vydány, kterými na povětivosti jsou opatřeni, se stavem městským při třetím hlasu zanechání a v kterých platy zádušní ke kostelům a špitálům nadané sou jim navraceny, avšak s výhradou vrchnosti krále nad těmito důchody.¹⁰³⁾

Navraceno jest takto Starému městu 23 listin panovnických, jichž obsah byl celkem méně důležitý; naproti tomu většina privilegií a sice nejméně asi padesáte, mezi nimiž všechny konfirmace privilegií císaře Sigmunda, krále Vladislava i samého krále Ferdinanda I., ostala na kanceláři královské.¹⁰⁴⁾

Srovnávajíc nyní privilegia, jež byla Starému městu odňata, s konfirmací privilegií a s výhradami v ní obsaženými, můžeme naznačiti proměny, jež byly r. 1547 v právním postavení Starého města, jakož i v obecném a soudním zřízení jeho způsobeny, takto:

1. Privilegia, dle kterých volba krále měla se v Praze konati a král nově zvolený před branami města Pražanům svobody jich potvrditi, nesrovnávala se se snahou krále Ferdinanda zjednatí právu dědičnému svého rodu na trůn český obecné uznání a pozbyla platnosti.

2. Kdežto Pražané a města považovali se do té doby za hlas třetí království Českého a r. 1508 vyšší dva stavové výslovně jim přiznali, že bez nich na sněmích nemá býti ničeho jednáno a zavráno „vedle svobody, kteráž jim vedle práva jako stavu třetímu náleží“¹⁰⁵⁾; nyní ponechání sou při hlasu stavu třetího ve věcech na sněmích obecních náležitých pouze z milosti a „do vůle královské“, když se byli zavázali, že se králem „všelíjak“ spravovati chtějí.

3. Dle znění navracených privilegií měli obyvatelé Staroměstští i na dále ostati vyňati z moci úřadu podkomořského a státi přímo

100 zlatými Uherskými, tolikéž Pražané Novoměstští obzvláštěně vyplatili takovouž summu, některá pak města 500, 600, 800 zlatých aby za ně dávali a tak opět hrozně je dělali i šacovali.“ K tomu dokládá dále, že „což bylo Pražanům a jiným městem od předešlých králův nejužitečnějšího dáno, to všecko jim odjato bylo a místo jádra plevy jim navraceny.“

¹⁰³⁾ Sb. č. 237, 240 a 241.

¹⁰⁴⁾ V rukopise Budišinském č. 32 nalezá se u každého takového privilegia poznamenáno: „Není navracen.“

¹⁰⁵⁾ Sb. č. 210 a Archiv Český VI. str. 363.

pod králem. Proto neměli nikomu jinému se přikazovati a pouze jemu byli povinni předkládati privilegia svá; avšak ve skutečnosti byli podřízeni úplně úřadům zeměpanským, nejv. kanceláři a komoře královské, jakož i novým dvěma podřízeným úředníkům, hejtmanu městskému a královskému rychtáři, jimž dle znění pozdějších instrukcí měli též vydati přepisy svých privilegií.

4. Posud obnovoval král osobně radu na Starém městě, když byl v zemi přítomen, jsa více méně vázán návrhem odstupující rady, a v čas nepřítomnosti jeho přiznáno bylo obci právo svobodné volby „během Normberským“. Nyní jsou privilegia, jež o tom předpisy obsahovala, zrušena a ustanoveno, že král není více povinen osobně obnovovati úřad konšelský, nýbrž že radami královskými má se každého roku obnovení úřadův vykonati. Komisaři královští nepokládali se arci při tom býti vázanými více návrhem odstupující rady ani předpisem majestátu Sigmundova, že konšelé mají býti víry pod obojí.

5. Obec Staroměstská zakoupivši rychtu obecní učinila z rychtáře městského obecního úředníka a výkonný orgán konšelův, kteří beze všeho stálého vyššího dozoru obec spravovali, jsouce v obecních i soudních věcech pouze králi a obci zodpovědni. Nyní sice konšelé podrželi svého rychtáře, jenž konal policii ve městě a dohlížel k vězňům; avšak nový zeměpanský ouřad, král. rychtářství, jest zřízen a jeho přednosta, *král. rychtář*, měl sedati na soudě městském mezi konšely, háje tam zájmy panovnických a zakročuje z úřední povinnosti, když šlo o vymáhání pokut neb odúmrtí pro komoru královskou. Jeho pak nejbližším představeným byl *hejtman městský*, který vykonával jménem panovníka policejní moc ve městě, drže za tím účelem též v radě městské nejvyšší místo, když se v ní jednalo o záležitosti obecní a nikoliv soudní.¹⁰⁶⁾ Konšelé sou takto v obecních jak soudních věcech postaveni pod přímý dozor úředníků zeměpanských, a tak v Praze podobným způsobem, jako se bylo stalo už r. 1526 ve Vídni¹⁰⁷⁾, obmezena jest obecní samospráva v nemalé míře.

¹⁰⁶⁾ Srv. instrukce dané těmto úředníkům v Snémích Českých II. str. 537 a 639; též v Sixtovi u. m. str. 632—637.

¹⁰⁷⁾ Srv. Tomaschek Rechte und Freiheiten der Stadt Wien I. str. LXX a čís. CLXXX.

6. Obec společně s radou vykonávala posud právo zákonodárné, arci v mezích privilegií královských a zákonů zemských. Ferdinand brzo po nastoupení na trůn obmezil toto právo, vyhrazuje sobě dávatí svolení k svolávání obce, leč by šlo o skládání účtův obecních. Nyní neměla obec jináče býti svolávána, leč s předběžným povolením městského hejtmána, jenž pak shromážděním jejím býval přítomen, a poněvadž k shromážděním takovým málo kdy dáváno svolení, přestal vůbec pravidelný vliv obce na záležitosti obecní. Kromě toho král vymínil si, že sám bude dávatí nařízení ve věcech, jež se posud obecními sneseními neb nálezy rady upravovaly, zvláště že vydá řády o řemeslnících a o hospodářích. Tím právo statutární obcí větším dílem ustoupilo zákonodárství zeměpanskému.

7. Kompetence soudu městského stala se sice pochybnou obsiláním a odsuzováním měst i obyvatelův městských na soudě královském, jakož i zrušením privilegií, která rozhodnými slovy uznávala zásadu, že obyvatel městský má pouze před konšely býti poháněn a obsilán, i když se jménem krále z úřední povinnosti proti němu zakročuje, a jež ustanovovala pokuty na pohánění k jiným soudům, zvláště za hranice; avšak smlouva sv. Václavská z r. 1517 ostávajíc v platnosti obsahovala v tom ohledu celkem uspokojivé předpisy, jež pro všechna města platily. Přes to právomocnost soudní konšelův Staroměstských v mnohém ohledu jest zoužena. Jim jest odňato právo vykonávati v kraji Pražském úřad popravý nad zločinci při skutku dopadenými a konfiskováním všech statkův obecních obmezila se jich příslušnost soudní pouze na obyvatele městské, kteří s městem trpěli. Znovu došla však uznaní právomocnost rady Staroměstské ve věcech celních a vodních i mimo Prahu, již vykonávala přísečnými mlynáři staršími.

8. Z nálezů soudu Staroměstského mohla se druhdy strana odvolati pouze ku králi, jenž pak apelaci buď osobně prostředkem kanceláře dvorské vyřídil aneb na soud komorní neb hejtmanský k vyřízení podal. Nyní zřízen zvláštní *soud apelační na hradě Pražském*, k němuž mělo jíti odvolání ze všech soudův městských a tudíž i ze Starého města, když král nebyl osobně v zemi přítomen. Soudní stolice Staroměstská přestala býti vyšším právem pro většinu králov-

ských měst a vyřizovala nějaký čas ještě jenom apelace z měst poddaných.¹⁰⁸⁾

9. Jako rychtářství, tak i permistrství hor viničných stalo se úřadem zeměpanským, na nějž „hodná osoba ze Starého města“ dosazovati se měla. Tím vinohrady kolem Prahy postaveny sou přímo pod komoru královskou a vyňaty větším dílem z moci konšelů Staroměstských. Na bývalý poměr upomínalo pouze ještě to, že z nálezů úřadu permistrského strana mohla se prve k radě Staroměstské a pak teprve k radám apelačním odvolati.¹⁰⁹⁾

10. Obec obmezena jest ve svých právech i tím, že listy panovnícké, kterými zaručeno jí bylo právo, aby sama rozhodovala o přijetí do obce a dle nichž i šlechticové mohli se jí prikazovati, nebyly potvrzeny, jakož i že ostaly v moci krále listy, jež uznávaly zásadu, že všickni obyvatelé v ohradě městské povinni sou přispívati k potřebám obecním. Zdá se, že následkem toho postranní práva stala se neodvislejšími od správy a soudu městského. Naproti tomu potvrzena sou privilegia obci na znak městský, na trhy výroční a každodenní, na sklad dříví v Podskalí a související s ním právo předkupné měšťanů Staroměstských na trhu dřevním, na ochranu obchodu Pražského v říši a Uhrách, jakož i na podporu plavby po Vltavě, na práva viničná a vyslovenou v nich záповěď vození cizích vín do Prahy v čase zapovězeném, a rovněž ostaly nezměněny poměry, které mezi Starým městem a dvěma ostatními městy Pražskými privilegii i smlouvami upraveny byly, na př. ohledu hranic, přikopův, bran a břehův.

11. Neméně závažné proměny nastaly v majetkových poměrech obce Staroměstské. Četné její statky svobodné i zápisné sou konfiskovány a napotom rozprodány a nepotvrzením privilegia císaře Karla IV. z r. 1366 odňato jí i právo nabytí nově svobodných zboží pozemských. Právo klásti sobě ve dsky zemské stalo se výsadou šlechty. Rovněž tak přišla obec v ten čas o mnohé reality ve městě¹¹⁰⁾,

¹⁰⁸⁾ Sb. str. 408.

¹⁰⁹⁾ Sb. str. 408.

¹¹⁰⁾ Tak konfiskovány sou obci dům „rychta“ řečený v Starém městě a na Malé straně Saský dům (čp. I—400 a III—55). Rychta navracena jest Starému městu r. 1562 (Sb. č. 256) a „dům v Menším městě Pražském u mostu ležící, kterýž

jakož i o všechny skoro důchody obecní a žádný z listův, jímž panovníci obci statky neb důchody nějaké propůjčovali neb potvrzovali, nebyl navrácen. Ani list na radnici z r. 1338, dle kterého měl na hrdle býti trestán, kdo by sobě na obecní tento dům výprosu zjednal, nebyl potvrzen. Výslovně ponechal sobě v konfirmaci panovník ještě odoumrti, pokuty a viny v případech hrdelních, jakož i cla, ungeltý a prodej soli ve městě. Obci ponechány sou pouze některé pozemky šosovní a arcí i to, co k veřejnému statku obecnému náleželo ¹¹¹⁾, jakož i navraceno jí právo ukládati sbírky na své příslušníky a vybíratí odchodné od těch, kdo se z města pryč stěhují. Teprve několik dní po potvrzení privilegií navraceny sou jí ještě některé platy zádušní ke kostelům a špitálům náležité, při čemž král ponechal sobě vrchnost nad nimi. ¹¹²⁾

12. Konečně i měšťané ve svých právech a živnostech sou zkráceni zrušením cechův a odejmutím privilegií na právo kupovati sobě statky svobodné a činiti o nich poslední pořízení, na obmezení obchodu cizinců v městě a na právo mlůvé, jakož neuznáním zásady, že majetek jich má ostávati vdovám a sirotkům, že nad nimi vrchní

slove Saský, s jeho okrškem a se vším k tomu příslušenstvím“ dal teprve Rudolf II. dědičně dle kvaternu trhového blankytného l. 1580 v outerý po na nebe vzetí panny Marie list B 9 král. podkomořímu Buriánovi Trčkoví z Lippy a tento l. 1588 v pondělí po sv. Kyliánu juxtou postoupil jej purkmistru a konšelům i vši obci Menšího města Pražského (Sbírka listin č. 752 v arch. m. Prahy). — Saský dům přešel r. 1784 pak na spojenou obec Pražskou a nalezá se posud v jejím držení.

¹¹¹⁾ Tiefrunk u. m. str. 328. — Mistr Koldín v právech městských z r. 1579 v čl. F 37 definoval statek obecní takto: „Cesty svobodné to jest silnice královské, stezky starodávním užíváním osvobozené, ulice, pruochodiště, pruochodití domové, mezery mezi domy pro vodotoky zanechané, ryňkové, rynečkové i jiní placové, pruojezdové, skály aneb všecka ta místa, kdež se kámen láme, písek, hlína běře a kopá, to jest hliniště; item cesty, stezky, silnice, k lesuom, k rybnikuom, k polím, k zahradám, k lukám, k vinicím a k chmelnicím od starodávna náležející, též břehové při řekách ležící, ostrovové a jiné k těm podobné věci, poněvadž jsou obecné a všem lidem vuobec starožitným užíváním příslušejí a k obcím od starodávna jsou oddané, žádný sobě zděditi, osobiti, přivlastniti ani v užívání jich žádnému překážek činiti nemá.“

¹¹²⁾ Sb. č. 241.

právo poručnícké radě náleží vykonávati a že král nemá na jmění sirotčích výprosy dávatí. Potvrzení privilegia, kterým platy na domech měšťanův za neplatné sou prohlášeny, nemělo asi ceny praktické.

Staré město přisedši takto o důležitější svá práva, stlačeno jest na stupeň skoro téhož politického postavení, jež Ferdinand I. i venkovským městům královským ponechal. Připraveno jako ona o všechny statky a důchody rozeznávalo se od nich pouze tím, že na ně dohlížel městský hejtman, že konšelé obnovování sou radami královskými a že stará rada měla dle smlouvy Svatováclavské před novými konšely býti viněna; ¹¹³⁾ kdežto tam vykonával dozor zemský podkomoří se svými úředníky, obnovuje v nich radu a rozhoduje o žalobách na radu odstupující podávaných. Kromě toho zbývalo z předešlých výsad a předností Starému městu ještě, že jeho primas předsedal ve shromážděních stavu městského, že k řízení veřejných záležitostí ustanovovalo sobě osobu hodnou za kanceláře ¹¹⁴⁾, že jeho právy jiná města se spravovala, že soud přísežných mlynářův, jenž jaksi k soudům zemským byl počítán ¹¹⁵⁾, na jeho radě byl závislým a že podkomoří zemský mohl a perk mistr hor viničných ¹¹⁶⁾ měl býti obírán z měšťanstva jeho. Jinak obecní a soudní zřízení jeho nehrubě se lišilo od organisace ostatních menších měst.

Z tohoto úpadku hledělo Staré město záhy opět se povznést. Ono pokoušelo se několikráte o to, aby mu privilegia, která na dvorské kanceláři ostávala, navráćena byla; avšak Ferdinand I. dal se poohnouti pouze k tomu, že mu r. 1557 tři listy na lámání kamene míli kolem města, na špitál sv. Pavla a na pozemky Smíchovské vydal a že rok na to nové potvrzení privilegií dal vyhotoviti, v kterém zmínka o odporu stavovském byla vynechána. ¹¹⁷⁾ Staroměstští i za nástupcův jeho společně s ostatními městy opětovali nejednou žádosti za navrácení konfiskovaných privilegií, avšak stále bez úspěchu. ¹¹⁸⁾

¹¹³⁾ Čl. 17 v Codex jur. boh. IV. 1. str. 97.

¹¹⁴⁾ Sb. č. 247 pozn.

¹¹⁵⁾ Srv. artykule sněmu obecního l. 1600 list H. 2.

¹¹⁶⁾ Sb. č. 299.

¹¹⁷⁾ Sb. č. 247 pozn., 249 a 250.

¹¹⁸⁾ Tak na př. císař Maximilian II. odpověděl na žádost Pražanů všech tří měst i jiných poslů z měst, když ho r. 1570 žádali, by jim privilegia,

Nezbývalo jim tudíž ničeho jiného, nežli jinými cestami domáhati se toho, aby aspoň některá práva, jichž do r. 1547 na základě privilegií užívali, jim opět přiznána byla, a skutečně podařilo se jim společně se stavem městským do r. 1620 v mnohém ohledu samosprávu obecní rozšířiti a zabezpečiti. Nestalo se tak arci ve formě privilegií, jež by byli pouze jim panovníci propůjčili, nýbrž zákony a nařízeními, jež pro celý stav městský platily.

Nejvýznamnějším krokem v tom směru bylo *sepsání práv městských*, jež kancléř Staroměstský mistr Pavel Krystyán z Koldína „ex municipalis seu statutarie quondam jure Pragensi, to jest z práv Starého města Pražského psaných i z jiných chvalitebných pořádkův a zvyklostí starodávních“ sebral a k jichž vytištění císař Rudolf II. i stavové r. 1579 svolení své dali.¹¹⁹⁾ Právy těmito, jež obsahovala předpisy o právu soukromém (čl. C 33—L 10) a trestním (M 1—S 16), jakož i o příslušnosti soudu městského a o řízení na soudě tomto ve věcech civilních i trestních (A 40—C 32, L 17—32 a S 17—T 12), byla důmyslným způsobem obmezena libovůle v konání soudní moci ve městech a v úvodních člancích, nazvaných právy konšelskými, rozšířena samospráva obecní v některých kusech, v nichž právě r. 1547 doznala obmezení. Tak při obnovování rad mělo se opět šetřiti návrhu odstupující rady, jež na Starém městě spečetěný sepis kandidátův *králi* podávati měla (A 25), tak výhradná příslušnost soudu městského ve smyslu Svatováclavské smlouvy opětně uznána byla¹²⁰⁾, tak uloženo konšelům, aby se purkmistrem spravovali, řemeslníkům a obchodníkům řády a jistá vyměření vydávali, sirotkův a vdov opatrovali a vůbec ve

nadání a výsady, ježto by na hradě Pražském zůstávaly, zase navrátil, „aby taková všechna privilegia a nadání, kterýchž žádají, jedno každé město obzvláštně pořádně poznamenána, do kanceláře české dvorské JMCské dodali, v kteréž JMCské nahlédnouti a v tom se k nim milostí svou císařskou, pokudž slušné a náležité bude, nakloniti ráčí.“ (Sněmy České III. str. 469.) — O tom, zdaž města vyzvání toho uposlechla, není zpráv; avšak není pochybno, jest-li se tak stalo, že to nemělo žádného výsledku.

¹¹⁹⁾ Srv. vydání Jirečkovo str. VIII, 6 a 466—473.

¹²⁰⁾ V článku B 7. — Srv. též zřízení zemská z r. 1549 čl. D 6 a R 35 a z r. 1564 čl. C 21 a K 34.

městě policii konali (A 4, 29—34, D 11), tak starším obecním vyhrazeno, aby dávali k obecním dluhům svolení a tak i mnohá jiná práva, jež byla do té doby orgánům obecním upírána, sou jim zase přiznána. Při tom Pražanům a ostatním městům v posledním článku vyhrazeno ostalo právo, „aby s vůlí krále práv městských v časích budoucích mohli sobě přičiníti aneb ujíti podle příčin slušných a oč by se koli s vůlí JMKské snesli a svolili, to aby mohli sobě za právo ustanoviti“ (T 13). V platném zřízení zemském byl sice toho času stav městský uznáván za třetí stav svobodný; avšak dva stavové vyšší sami sobě vyhradili právo měniti s vůlí královou právo zemské,¹²¹⁾ a teprve tímto ustanovením práv městských, že jenom se svolením měst mají měněna býti, sněmovní právo stavu městského nabylo opět větší váhy a města hleděla v následujících letech nejednou přivésti je k platnosti v zájmu obecní své samosprávy.¹²²⁾ Hájilať napotom na sněmích právomocnosti svých soudův městských a domohla se toho, že snesením sněmovními několikráte uznáno bylo, že obyvatelé městští pouze na svém právě mají viněni a souzeni býti, že nemají „od soudův pořádných skrze obeslání budto z kanceláře, z komory neb odkudžkoli odtrhování a při nich i jináč hyndrování býti,“ že městským hejtmanům a král. rychtářům nenáleží mimo instrukce jich ve věci právní a soudní vkračovati a že vůbec pořad práva nemá poručeními a zapovídaním stavováni a rušen býti.¹²³⁾ Dále vymohla sobě, že skládání důkladu při apelaci bylo usnadněno, kdežto brání revise z rozsudku soudu apelačního ke králi a soudu komornímu stíženo.¹²⁴⁾ Konečně k důležitějším svým vymoženostem mohla počítati, že r. 1577 císař Rudolf II. Pražanům a jiným městům stavu třetího užívajícím polovici všech odúmrtí na obecné dobré opět propůjčil¹²⁵⁾; že r. 1608 všem stavům vydal majestát, v kterém vzdal se práva konfiskovati statky těch, kteří čest

¹²¹⁾ Zřízení zemské z r. 1549 čl. A 9, B 7 a 8 a X 18 a z r. 1564 čl. A 2, A 9 a Z 4.

¹²²⁾ Srv. sb. č. 270 a artykule sněmovní l. 1610 str. P 3 čl. 1 a 2.

¹²³⁾ Srv. Sněmy České III. str. 470 a artykule sněmovní l. 1575 str. A 3, l. 1590 str. E 1, l. 1608 str. D 1 a l. 1610 str. P 3 čl. 3 a 5.

¹²⁴⁾ Sněmy České III. str. 470 a 607, artykule sněmovní l. 1582 str. F 2, l. 1605 str. J 2 a l. 1610 str. P 3 čl. 4.

¹²⁵⁾ Sb. str. 570.

i hrdlo provinili¹²⁶⁾, a že r. 1610 král i stavové s Pražany se snesli, aby purkmistr i rada měli právo všelijaké neřády na právech postranních bez překážky přetrhovati a zastavovati, pokudž by toho jedna každá vrchnost sama časně nepřetrhovala.¹²⁷⁾

Staré město obdrželo v době té kromě toho též některé listy panovnické, kterými byla buď stará privilegia potvrzována a vysvětlována, aneb jež důchodův obecních se týkaly a v nepatrné míře též práv měšťanův. V květnu r. 1549 navrátil Ferdinand I. obci z konfiskovaného majetku *poplužní dvůr Strašnice* a některé jiné nemovitosti a důchody, vydav na to r. 1562 zvláštní majestát, když za to úsilovně bylo žádáno.¹²⁸⁾ Tím způsobem dostaly se opět v držení obce Staroměstské mimo *radnici*: *stará rychta*, *mlejny se šlejfirnamí a pilami*, *domy celné* po obou stranách mostu, *ostrovy*, *břehy a řeka Vltava* s přívozy a ostatními požitky.¹²⁹⁾ Z důchodů pak obecních navraceny jsou mimo *odchodné*, jež r. 1549 na šestinu zboží vystěhovalce zvýšeno bylo¹³⁰⁾, *cla* na mostě a v pěti branách¹³¹⁾, *porybné* ze živých ryb, jež jenom na Starém městě se prodávati směly¹³²⁾, *ungelt z cizího vína*, *tržné a jarmareční*, *platy z váhy*, *kotcův* a *krámův obecních* atd. Za to převzala obec některé povinnosti, jež v majestátu blíže vytknuty se na-

¹²⁶⁾ Artykulové sněmovní l. 1608 str. D 3.

¹²⁷⁾ Artyk. sněm. l. 1610 str. P 4.

¹²⁸⁾ Sb. č. 244, 248, 255 a 256.

¹²⁹⁾ V konceptu tohoto majestátu z r. 1562, chovaném ve fasc. P 106 subn. p. 1 v archivu českého místodržitelství, čte se: „jakož sme dotčeným Pražanuom Staroměstským létha jminulého čtyřicátého devátého . . postoupiti ráčili . . řeku Vltavu“ a nikoliv „řekou Vltavou“, jak v majestátu stojí. Z přípisu na konceptu se nalezajícího „Pane Vite napištež tento majestát pánuom Pražanuom s pilností,“ musí se souditi, že tento pan Vít dovolil si užiti jiné stylisace při prepisování, jež v novějším čase zavdala podnět k některým pochybnostem. Dle jasného znění listiny č. 244, jejíž úřední zápis chová se rovněž v archivu českého místodržitelství (srv. Sněmy České II. str. 588) a listiny č. 298 této sbírky není arci pochybno, že obci r. 1549 navraceny a r. 1562 potvrzeny byly řečiště i všechny požitky řeky Vltavy.

¹³⁰⁾ Sb. č. 247.

¹³¹⁾ Srv. též sb. č. 277, 280 a 283.

¹³²⁾ Sb. č. 280.

lézají. K tomu povolil císař ještě resolucí d. ve Vídni 22. února 1560, že tři města Pražská mohou sobě *obecní sklepy* zříditi, v nichž by se podobně jako ve Slezkých neb Lužických městech cizozemská vína k užitku obce prodávala, a že Staré město má *obecní solnici* vystavěti, do které by se sňl z Halstadtu a odjinud dovážela a odkudž jenom by se v Praze prodávati směla, tak aby část výtěžku z prodeje solního obci připadala.¹³³⁾ Touže resolucí sděleno bylo Staroměstským, kteří žádali, aby jim císař navrátíl „vrchnost a kollaturu nad statky pozemskými k osadám a záduším v městě jich náležitými,“ že právo to postoupil synu svému Maximilianovi a aby tedy s ním o to jednali. Obec na to povolila arciknížeti 6000 tolarův a tím docílila, že jí r. 1562 bylo *právo patronátní* ke kostelům a špitálům zcela navráceno.¹³⁴⁾ Konečně r. 1593 bylo uděleno Staroměstským ještě právo, že mohou zase k obci statky svobodně kupovati a je do desk zemských bez relace královské klásti a že práva toho mohou i měšťané, kteří v městě domy mají, užívati.¹³⁵⁾ Následkem toho i obec i měšťané zakoupili sobě zase něco statkův; avšak na soudě zemském popíráno jim právo, aby statky takové bez relace dále prodávati směli.¹³⁶⁾

¹³³⁾ Sb. č. 248. Celé znění této císař. resoluce nalezli sme v často citovaném už fasc. P 106 subn. p. 1 v arch. č. místodržitelství a dle toho sluší na str. 410 této sbírky datum její opravit. Srv. též Sněmy České III. str. 241, 341, 346 a 383.

¹³⁴⁾ Sb. č. 253.

¹³⁵⁾ Sb. č. 281.

¹³⁶⁾ Bílek ve svých Dějinách konfiskací str. 947 jmenuje ves Zaluží, dvory Volšanský a Bránický s vápenými skalami a statek duchovní špitálu křižovníkův, totiž dvůr Robmhapovský za bránou Poříčskou na Špitálsku ležící, jež Staré město r. 1620 drželo. Volšany a Bráník koupeny byly obcí r. 1549, neboť dle listiny č. 501 subn. 1 archivu m. Prahy koupili sobě purkmistři a rady Starého i Nového města toho roku za 4500 kop miš. všechnu spravedlnost, kterou Vilím z Hraděšina na pozemcích Volšanských měl a proto také téhož roku knihy Volšanské na radnici Staroměstské byly založeny (Sb. č. 247 a Sněmy České III. str. 36) a dle kvaternu trhového zeleného l. 1549 v pátek po sv. Stanislavu str. F 27 prodal Martin z domu Vilémkova, měšténin Starého města Pražského, za 114 kop gr. Pražských dědictví své v Bráníku se vším příslušenstvím purkmistru a radě i vši obci Starého města. (Kniha č. 327 str. 98 v archivu m. Prahy.)

Celkem těmito vymoženostmi vzpamatovalo se opět Staré město, takže na počátku sedmnáctého století vynikající postavení ve stavu městském i v zemi zaujímal. V tom nastala žalostná opět proměna v době třicetileté války. Po bitvě na Bílé Hoře dosazeny sou sice na úřad konšelský Starého města opět ty osoby, jež r. 1617 jmenovány byly; avšak správa obecních důchodův, jakož vůbec celé obce přešla do rukou městského hejtmána a král. rychtáře.¹³⁷⁾ Privilegia městská, z nichž umohá ostávala v deposici deklamátora při diskách zemských následkem sporu, jež Staré město s Novým od r. 1562 vedlo o prodeji vína a soli,¹³⁸⁾ ponechávána sou v držení obce, aniž se dle všeho v kruzích vládních na jich opětuné konfiskování pomýšlelo. Nově dosazení konšelé podali na vyzvání vévody Bavorského Maximiliana 9. prosince 1620 císaři omluvný spis, v němž svou nevinu dokázati hleděli, žádající, aby obec při privilegiích, svobodách, dobrých a chvalitebných řádech zůstavil. Žádost tu opakovali 31. července 1621, podporující ji připsy k nejv. kanceléři Zdeňkovi z Lobkovic a k místodržícímu českému Karlu vladaři domu Lichtenštejnského, kterého jmenovitě 13. června 1622 prosili, aby nad nimi ochranou ruku držel a u císaře se za ně přimluvil, by hněv svůj upokojil, provinění jim nepřipomínal a je při svobodách, privilegiích a právech zanechal.¹³⁹⁾ Suplikování to nemělo dlouho žádného výsledku. Teprve když účastníci povstání ztrestáni sou a měšťanstvo pokuty veliké zaplatilo, když obyvatelé Pražští při-

¹³⁷⁾ Karel z Lichtenštejna vydal 3. listopadu 1622 tištěné instrukce hejtmánům, purkmistrům a písařům měst Pražských, kterými městského hejtmána činil neobmezeným skoro gubernátorem v městě, nařizuje v nich úřadu městskému, aby se ním ve všem spravovalo. Orig. instrukcí nalézají se v archivu m. Prahy, na nichž rukou Včelínovou čte se připsáno: „Tyto všecky tři instrukcí jsou velmi velice ostré a prudké, též proti privilegiím stavu městského a předešlým instrukcím všech tří stran, ale to se stalo, že tehdaž nejprve obnova radby ve všech třech městech Pražských 17 Novembris 1622 se stala a samí katoličtí do ouřadu ponejprve dosazení byli a tu již pomalu se dala reformací sv. Římské víry katolické, ale potom to všecko jest skrze konfirmaci privilegií přetrženo a změněno a zůstaveno při starobylych spůsobích a obyčejí.“

¹³⁸⁾ Kniha archivu m. Prahy č. 326 str. 213.

¹³⁹⁾ Tamže str. 142—173.

nuceni sou buď vystěhovati se ze země aneb přistoupiti k víře katolické a když správa obce dostala se do rukou katolických konšelův, vyhověno opětovaným žádostem. Už r. 1624 slíbil císař zvláštním majestátem zůstaviti ty měšťany a obyvatele Starého města při domech a živnostech, kteří uložené pokuty složí¹⁴⁰⁾ a tři leta na to, když rada zvláštní poselství do Vídně v té příčině k němu vypravila, potvrdil jí privilegia a práva, pokud Ferdinandem I. navrácena a napotomními panovníky schválena byla; avšak s tou výhradou, že mají platiti na dále pouze pro katolíky a že nekatolíci ani do obce přijímání ani do rady dosazování ani k úřadům více voleni býti nesmí. Při tom ustanovil, že kostely a špitály, jakož i platy zádušní k nim nadané nemají více osadami autonomně býti spravovány, nýbrž že správa jich radě městské má náležeti, že dluhy v čas povstání sdělané mají se za zrušené pokládati a že obvod města, jakož i právomocnost soudu městského nemá se stenčovati odcizováním domův od šosu a práva městského.¹⁴¹⁾ Toho času totiž značný počet konfiskovaných domů přešel do rukou duchovenstva a šlechty a noví držitelové netoliko nechťeli s městem v ničem trpěti, nýbrž snažili se o vklad takovýchto domův do desk zemských. Kromě toho také židé, kteří do r. 1620 na Starém městě pouze jednu ulici židovskou drželi, užili chytře náboženského pronásledování, skupivše přes 150 domův křesťanských v osadách sv. Ducha, sv. Valentina a sv. Mikuláše i hleděli takto rozšířiti své „město“ až k velkému náměstí.¹⁴²⁾ Proto Ferdinand II. na podané stížnosti Starého města rozhodnul, že domy městské ze šosu a práva městského více vyjímány býti nemají a že domy, jež židé skupili, mají budoucně zase křesťanům se prodávati. Avšak sliby a předpisy tyto ostaly pouze na papíře, neboť Staré město od té doby znamenitě ztenčeno ostávalo a židé užili následujících na to časů válečných k tomu, aby rozšířenou osadu svou branami ohradili a tak od Starého města oddělili.

Brzo po potvrzení privilegií Staroměstských vydáno jest obnovené zřízení zemské, v němž panovník sobě i svým nástupcům vy-

¹⁴⁰⁾ Sb. č. 307.

¹⁴¹⁾ Sb. č. 309.

¹⁴²⁾ Sb. str. 538—540.

hradil „v dědičném království Českém řád a právo nařizovati i všecko to činiti moci, což s sebou jus legis ferendae neboližto hodnost vysazení práv vynáší.“ Při tom ustanovil, že mají práva městská a smlouva Svatováclavská v platnosti ostávati a že města královská mají míti na dále účastenství na sněmích stavovských jakožto čtvrtý stav, začož povinna budou posudné jako dříve do komory královské odvozovati.¹⁴³⁾ Majestátem pak ze dne 29. května 1627 potvrdil stavům privilegia, práva a svobody, pokud novému zřízení zemskému neodporní, slibiv, že na nikoho ze stavů nemá mocí saháno býti bez pořádného vyslyšení a že každý na svém právě má slyšán a souzen býti.¹⁴⁴⁾ Stará sučmovní snesení a práva zemská tedy, pokud nebyla novým zákoníkem zemským zrušena, ostávala na dále v platnosti.

Když pak v květnu 1628 nařizeno bylo cíš. rychtářům, aby statky a důchody obecní odevzdali primasům jakožto hospodářům města k spravování¹⁴⁵⁾, byla obec Staroměstská formálně celkem do téhož stavu uvedena, v jakém se roku 1617 nalezala. Arci ve skutečnosti tomu tak nebylo, neboť práva, jichž se tu opět domohla, byla jí přiznána pouze do odvolání, a proměny, které v ten čas nastaly v ústavě zemské a ve všech poměrech veřejných i soukromých, jakož i události válečné, jež měly v zápětí strašné spustošení země, musily neblaze účinkovati na samosprávu a hospodářství obecní. Vliv úřadův a soudův zeměpanských, dvorské kanceláře, král. místodržících, král. komory a soudu apelačního, jakož i městského hejtmana i cíš. rychtáře na soudnictví a správu města také rok od roku stoupal a nescíslným počtem nařízení vládních zasahovalo se do všech poměrův obce i obyvatelů, takže po bývalé samosprávě obecní zbyly jenom matné stopy. Následkem pak zmáhání se tohoto systému poručnického mnohá ustanovení práv městských, privilegií a jiných starších zákonův, ano i soukromá práva obce brána sou v pochybnost a orgány obecní nevycházeli takřka ze sporů s úřady a soudy, jsouce nuceni ustavičně

¹⁴³⁾ Obnoveného zřízení zemského z r. 1627 předmluva a čl. A 8, 34 a 35.

¹⁴⁴⁾ Sb. č. 310.

¹⁴⁵⁾ Kniha dekretův č. 744 str. 55—57 v archivu m. Prahy. Srv. též Jakuba Vrby „Krátký vejťah práv městských“ str. 142 a Bílka Dějiny konfiskací str. 953.

utíkati se k císaři o ochranu. Vyšla pak v té době celá řada rozhodnutí, jimiž císař práva obce opětně uznal a důležitější z nich jsou napotom k privilegiím městským přikládána. Tak r. 1629 uznáno, že postranní práva mají s městem snášeti břemena válečná¹⁴⁶⁾; r. 1630, že usedlí měšťané mohou užívatí desk zemských¹⁴⁷⁾; r. 1632, že pouze na Starém městě mají se živé ryby prodávati¹⁴⁸⁾; r. 1633, že sněmovní zákon, kterým byla r. 1577 městům polovice odoumrtil postoupena, neodporuje obnovenému zřízení zemskému a nepozbývá platnosti¹⁴⁹⁾; r. 1634, že sůl pouze z obecní solnice smí se prodávati¹⁵⁰⁾ a r. 1640, že radě náleží vykonávati právo patronátní ke kostelům farními.¹⁵¹⁾

¹⁴⁶⁾ Kniha dekretův č. 744 str. 115 v archivu m. Prahy. Srv. též sb. str. 623.

¹⁴⁷⁾ Sb. str. 566.

¹⁴⁸⁾ Sb. č. 318, 320 a 355. Malostranští několikrátě pokoušeli se rybní trh na svém náměstí zaraziti; avšak vždy bez výsledku. R. 1747 přistihnul porybný Staroměstský prodavačky na rynku Malostranském, když prodávaly velké kapry. V rozepři z toho vzniklé hájili Malostranští, že prý jim od nepamětných dob náleží prodávati menší ryby na trhu, tak zvaná „vobloučata neb štíhlata“ a že jestli prý se našly u někoho velké ryby, tedy je možné, že úřad porybný sám prodavačům takové ryby podstrčil a jako kočka myším špek dopastě dal, aby mohl pak „actum turbationis exercitovati.“ Na to 6. srpna 1748 místodržitelství neuznávajíc práva Malostranských vydalo vynesení „Staroměstský magistrát in possessione zachovati a Malostranský ad petitionem poukázati“, zapověděvši prodej ryb na Malé straně. (Akta v arch. českého místodržitelství fasc. P 106 subn. 3.)

¹⁴⁹⁾ Sb. č. 319.

¹⁵⁰⁾ Sb. str. 596. — Dle knihy dekretův č. 744 str. 130 sděleno dekretem české kanceláře ze dne 12. února 1634, že císař povolil, aby se z každé bečky soli přírážka k obci vybírala, s tím doložením „damit sie bey dero saltzeinnehmern die verordnung zu thun haben mögen, auf dasz von ihrer burgerschafft aldort weiter kein saltz verkauft, sondern dieselben in des raths-saltzamt fürters angewiesen werden.“

¹⁵¹⁾ Sb. str. 610. — Dle knihy pamětní č. 328 str. 151 v archivu m. Prahy pronesl se císař Ferdinand III. v resoluci ze dne 26. června 1640 kardinálu arcibiskupu Harrachovi z Řezna zasláné takto o téže záležitosti: „Soviel nun dasz praetendirte jus collaturae Vnszerer Aldten stadt Prag angehet, obzwar weniger nicht, dasz Vnszer in Gott seelig abgeleibte herr vatter glorwürdigster gedächtnusz noch anno 1622, wie in andern königl., also auch in Vnszern Präger städten ihnen die collatur undt dasz jus praesen-

Po statečném uhájení Prahy před Švédy r. 1648 vyzval císař Ferdinand III. Pražany, aby mu přednesli svá přání, jak by mohl jich věrnost a udatnost odměniti. Když se tak bylo stalo, oznámeno jest Staroměstským reskriptem ze dne 23. prosince 1648, že císař uzavřel privilegia jich potvrditi a novými milostmi rozhojnit¹⁵²⁾ a v následujícím roce sou jim vydány dva majestáty, kterými jich město v některých kusech povýšeno jest opět nad venkovská města královská.¹⁵³⁾ Nejprvé činí se v nich prohlášení, že zmínka v čl. A. 34 obnoveného zřízení zemského o účastenství jich na povstání českém, nemá býti více na újmu jich poctivosti a že mohou se každým, kdo by jim účastenství to vytýkal, ujistiti a jej k slušnému potrestání přivesti. Účastenství jich na suňmích stavovských upravuje se tím způsobem, že vyslaní Starého města mají ihned po stavu rytířském na zvláštní lavici sedati a přímluvy sedíce podávati. Kdežto doposud stav městský pouze na soudě apelačním měl zastoupení a na ostatních vyšších soudech zemských radové z vyšších stavův o jeho právních záležitostech rozhodovali, povoluje se tu Staroměstským, aby z jich středu povolávání byli zástupcové městského stavu též do soudů dvorského, komorního, purkrabského a menšího při dskách zemských. A kdežto doposud vyšší úřadové všechna svá nařízení zasílali městskému hejmanství a toto teprve je radě městské jako podřízenému sobě ouřadu s příslušnými pokyny sdělovalo, ustanovuje se nyní, že nařízení v politických a vojenských záležitostech mají ouřadu městskému

tandi suspendirt undt dem damahligen ertzbischoffen auf wohlgefallen überlassen; nachdeme aber anno 1628 die stände in Vnszern königreich Böheimb völlig auszesöhnet undt denenselben sowohl vniversaliter alsz particulariter ihre privilegia confirmirt worden, ist beschehen, dasz auch denen Aldtstaedtern die confirmation ihrer privilegien erfolget, undt unter denselben zuegleich der maiestet-brieff weyl. kayzers Ferdinandi primi, welcher selbige stadt über die collaturn gehabt, confirmirt worden, wie Wir dan die worth sowohl der confirmation, alsz des confirmati diplomatis dermaszen klar befinden, dasz über die restitution der collaturn vorgedachter Vnszeren Aldtstadt Prag weiter kein zweyffel scin khan.“

¹⁵²⁾ Sb. č. 326.

¹⁵³⁾ Sb. č. 327 a 329. Staroměstští zaplatili za oba tyto majestáty na taxách a jiných platech 6635 zl. 30 kr.

přímo se dodávati a že vojenské úřady nemají práva dávati mu přímé rozkazy, nýbrž když král je v zemi, že jest jim se obracet i na dvorskou jeho kancelář českou a v nepřítomnosti jeho na královské místodržící, aby nařídili, čeho třeba. Na uznání dokázané statečnosti v čas obležení Švédského ozdobuje se městský jich štít odznaky rytířskými, všichni členové magistrátu povyšují se s potomky svými do stavu vládyckého, jména jich jakož i vynikajících měšťanův zapisují se na věčnou paměť do majestátu a konšelům uděluje se predikát „slovutní“, aby se ho v přípisech k nim užívalo. Právimocnost úřadu a soudu městského zabezpečuje a rozšiřuje se ustanoveními, že domy k šosu městskému náležející mají ostávat i v držení měšťanův a že pokud se nalezájí v rukou osob ze stavů vyšších, držitelé jich mají s městem trpěti a v případě zcizení měšťanům je opět prodávati¹⁵⁴⁾; při tom postranní práva podržují se radě městské ve věcech trestních, vojenských a politických, tak že jich vrchností pouze ve věcech práva soukromého ještě podržují patrimoniální soudnictví nad úročníky svými.¹⁵⁵⁾ Pokud se týkalo obecních důchodů, nevzdal se císař dědičného posudného, ač za to žádáno bylo; avšak poskytnul z něho válečnou náhradu 300.000 zl. Starému i Novému městu na obnovení a opravu budov obecních. Kromě toho osvobodil vinice kolem města na padesáte let ode všech platův a dávek a postoupil druhou polovici všech odúmrtí, které by na něho ve městě spadnouti mohly, k dobrému obce.¹⁵⁶⁾ Konečně slibil císař, že po-

¹⁵⁴⁾ Srv. též sb. č. 331.

¹⁵⁵⁾ Na Starém městě byla tenkrát dvě práva postranní a sice *sv. Anežky* na Františku, jež ke klášteru sv. Jakuba patřilo, a *sv. Ducha*, jež náleželo ke klášteru sv. Jiří na hradě Pražském. Srv. Joannes Zieger *Vademecum juridico-practicum* str. 79.

¹⁵⁶⁾ Sb. str. 596 a 607. — V pamětní knize č. 326, chované v archivu českého místodržitelství, do které zapisovaly se cís. resoluce z l. 1648—1650, nalezá se na str. 80 zapsáno cís. nařízení ze dne 29. dubna 1649 tohoto znění: „Ihr Kayserl. Mayt. befehlen allergnaedigst bey allen expeditionen vndt ämbtern ad notam zu nehmen, dasz Sie N. burgermeistern vndt rath der Alten stadt Prag in gnaedigster erkantnusz ihrer bey der Schwedischen 15 wochentlicher starckhen belegerung gethrew erwiesenen ritterlichen vnd wohlersprieszlichen diensten die kays. vnd königl. gnadt gethan vnd die

nechá obec při výsadném skladu soli, že posádka ve městě má ze zemských peněz býti vydržována a že na hradbách mají se vojsku zříditi baráky z fondu fortifikačního.¹⁵⁷⁾

Za rozšíření samosprávy rada Staroměstská nežádala a proto také majestát v tom ohledu jiných ustanovení kromě svrchu sdělených neobsahoval. Scházely v ten čas všechny podmínky přirozeného vývoje samosprávy obecní a tak nejspíše nikdo se nad tím nepozastavoval, když brzo po udělení nových milostí Pražanům byla vydána r. 1650 pamětihodná *instrukce* o 38 člancích královským rychtářům, purkmistrům a radám Starého a Nového měst Pražských, „kterak se v ouřadě svém chovati mají“ a když v této instrukci práva městská z r. 1579 v mnohém kuse sou opravena i doplněna a sice tak, že samospráva obce dle potřeby tehdejšího času valně jest obmezena a že stálý dozor vyšších úřadův a soudů zvláště na konání soudní moci a na správu důchodův obecních zákonitě byl upraven.¹⁵⁸⁾

V době císaře Leopolda I. nezažádala obec Staroměstská za potvrzení svých privilegií, aniž byla k tomu vybíduta. Jenom když zakoupila roku 1663 z válečné náhrady, jí roku 1649 povolené, od českého kancléře Jana Hertvíka hraběte z Nostic panství Libeňské, tu dala sobě smlouvu císařem potvrditi s tím doložením, že statek ten od obce nikdy nemá býti odcizován.¹⁵⁹⁾ Císař vydal sice 12. prosince 1659 v Dolních a Horních Rakousích nařízení, aby každý, kdo má jaká privilegia, během šesti měsíců rakouské dvorské kanceláři

völlige caducitates aller bey selbiger stadt vorfahlender bonorum vacantium, wie die nahmen haben mögen, ad communitatis vsus von dato an zu ewigen zeitten gnaedigst einraumben vndt eingelassen, auszer das regale confiscationum dem königl. fisco allein vorbehalten haben.“ Nařízení to činí nepochybno, že císař udělil Starému městu právo ke kaducitám netoliko měšťanův, nýbrž všech obyvatelův, kteří k soudu městskému příslušeli. Srv. mé „Právo odúmrtné“ str. 43 a „Das Heimfallsrecht“ str. 63 a násl.

¹⁵⁷⁾ Sb. str. 595 a 596.

¹⁵⁸⁾ Český text instrukce otisknul Jakub Vrba v „Krátkém výtahu práv městských“ na str. 146—201; německý text rytíř Weingarten J. J. v „Edition der Stadtrechte im Koenigreich Böhmeib“. — O obsahu jejím srv. můj „Úřad podkomořský“ str. 96.

¹⁵⁹⁾ Sb. č. 334.

je předloživ za potvrzení jich žádal, sice že pozbudou platnosti, poněvadž prý mnohé obce, cechy i jednotlivci dovolávají se různých výsad, jež dávno už neplatí; avšak v Čechách nebyl tento patent vyhlášen.¹⁶⁰⁾ Teprv císař Josef I. v reskriptu d. ve Vídni 16. července 1705 sdělil obsah jeho českým místodržícím, dotazuje se jich, zdaž snad též v Čechách není takových stran, které by sobě bezprávně nějakých výsad osobovaly a uvažuje, aby o tom zpráva byla podána. Místodržící oznámili vůli císaře krajským a městským hejtmanům s rozkazem, aby věc vyšetřili; avšak nezdá se, že by vyšetřování to bylo mívalo v ten čas nějakého výsledku.¹⁶¹⁾ Starému městu aspoň nebylo to podnětem, aby za potvrzení svých privilegií zažádalo a císař Josef I. jich také nepotvrdil.

Teprve když nastoupil na trůn císař Karel VI., žádali mnozí za potvrzení starých listů panovníckých; avšak z kanceláře královské jim odpovídáno, že dojde na potvrzování až po korunování císaře na krále českého. Když však s tím mnohá léta otáleno, oznámeno jest reskriptem d. ve Vídni 6. ledna 1721 českým místodržícím a od těch cirkulářem krajským a městským hejtmanům, že císař jsa nucen korunovací poodložiti na příležitější dobu vyslovil svou ochotu, už nyní stavům, královským a poddaným městům i vrehnostem privilegia jich potvrditi.¹⁶²⁾ Staroměstští rozhodli se však čekati na příchod císařův

¹⁶⁰⁾ Dle Weingartnerova Codexu str. 357 nařídil císař Leopold I reskriptem ze dne 18. července 1668 pouze radám král. apelační komory, „dasz ihr die staedte bey deren wohlherworbenen privilegiis, juribus vnd wohlhergebrachten observantz in justizfacillen schützen sollet“.

¹⁶¹⁾ Knihla dekretův č. 763 str. 54 v archivu m. Prahy. Císař v reskriptu k místodržícím praví: „Wann nun sich leichtlich zuetragen könnte, dasz auch in Vnsereen königlichen Böhmischen erblanden derley transgressores sich antreffen möchten, alsz ist Vnsere gnaedigster befehl hiermit an euch, dasz ihr durch die behörige mittel deshalb eine nachfrag halten lassen sollet“, a místodržící nařídili Staroměstskému hejtmanu, „dasz derselbe vermittelt des alldortigen magistrats und sonst gehöriger orthen, ob dergleichen usurpationes et abusus der privilegien im schwung gehen, gründtliche khundtschafft einziehen solle.“ Sr. též Codex Austriacus III str. 485 a 662.

¹⁶²⁾ Liber memorabilium č. 995 str. 408 v archivu m. Prahy. Praví se tam: „Nachdeme Ihre Kays. vnd Königl. Mayestaet . . wegen der gegenwertigen läufften und ausz anderen hoeherböblichen vrsachen annoch es an deme

do Prahy ke korunování a když se tak v srpnu 1723 stalo, podali 30. srpna na dvorskou kancelář majestátní žádost za potvrzení svých „krvavě nabytých“ privilegií.¹⁶³⁾ Císař po korunování vydal 5. září 1723 stavům českým majestát, že je chce při právech a svobodách zachovati, jako předkové jeho činiti slíbili¹⁶⁴⁾ a tím potvrdil povšechnými slovy i privilegia Starého města. Po korunovací dodala česká kancelář žádost Staroměstských, ku které připojen byl opis majestátu císaře Ferdinanda III, radům apelační komory, aby o ní dobré zdání podali. Radové vyhověli tomuto rozkazu 16. prosince 1727, podávajíc místodržitelství zprávu o jednom každém listu panovnickém, jaký je jeho obsah a zdaž není námitky proti potvrzení jeho. I shledali, že Staroměstští užívají ještě všech práv, jež jim byla privilegiemi udělena a r. 1649 potvrzena, až na tři listiny, jichž obsah shledávali býti zastaralým. Byly to listy z r. 1325 na lámání kamene míli kolem města a z r. 1330 na osvobození od cla v říši, o nichž pravili, že jich více Staré město neužívá, konečně majestát krále Vladislava z r. 1513, o němž doložili, že obsahuje samé pošetilosti („lanthe inepta“)¹⁶⁴⁾. Nicméně nečinili žádných námitek proti potvrzení ani těchto listův, poněvadž prý žadatelé mohou se tím vždy honositi, že kdysi takových výsad obdrželi a poněvadž privilegia bez toho pouze potud potvrzena budou, pokud skutečně ještě platí.¹⁶⁶⁾ Dobré jich zdání bylo dodáno

nicht waere, dasz gedachte Dero königliche Böheimbische krönung dermahlen vor sich gehen könnte, Sie hingegen der instaendigkeit Ihro treu gehorsambsten landes-insasszen längerhin gnädigst nicht entfallen wollen vndt dahero Uns unter einstens allergnaedigst anbefohlen haben, dasz Wir nicht zwar per patentes, sondern durch creysz-aemtliche circular-intimationes und botthen-register im lande khundt machen sollen, samb Dieselbe denen staenden, königl. staedten, geist- und weltlichen freyen communitaeten, wie auch denen standtmaeszigen familien, so von Ihro vorfahrern in einigerley weisz mit privilegien, immunitaeten und anderen begnadigungen versehen werden, auf derselben ferners getzimmes anhalten Dero königliche und landesfürstliche confirmation zu verleihen, sich allergnaedigst geneigt erzeugen wolten.“

¹⁶³⁾ Akta archivu českého místodržitelství fasc. P.-106 subn. p. 1.

¹⁶⁴⁾ Srv. Pelzel „Geschichte der Böhmen“ str. 849 a 887.

¹⁶⁵⁾ Sb. č. 15, 19 a 210.

¹⁶⁶⁾ Právili: „Weder respectu dieses noch auch des vorigen .. privilegii seyund die Altstaedter mehr in possessione oder exercitio, danenhero man anfaenglich

místodržícím 8. října 1728 a tito vyslovivše úplný souhlas s jeho obsahem i konečnými návrhy odeslali je ke dvoru teprve 14. září 1735. Mezi tím časem císař dvakráte reskripty ze dne 25. září 1725 a 17. července 1731 učinil veřejné vyzvání, aby se mu všechna privilegia, jež předkové jeho kostelům neb klášterům, vrchnostem, městům, městečkům, obcím, rodům neb komukoli jinému propůjčili, nechat byla do desk zemských zapsána či nic, do šesti měsíců ku potvrzení předložila, sice že platnosti pozbudou a na soudech k nim více hleděno nebude. Při tom podotknul, že chtěje přispořiti žadatelům výloh je volen potvrditi privilegia, jež předchůdcové jeho, císařové Leopold I. a Josef I. jim udělili neb schválili, aniž by prvé vyžadoval sobě od kompetentních úřadů dobrého zdání, a dále že není třeba žádati o potvrzení listin, kterými děti byly legitimovány neb za vlastní přijaty, kterýmiž šlechtictví, titule, znak, regálie neb nějaké koncese někomu byly uděleny aneb jimiž smlouvy, majoráty neb poslední vůle byly stvrzeny.¹⁶⁷⁾ Vyzvání ta týkala se Starého města pouze potud,

der meinung gewesen, samb diese biszanhero recensirte privilegia künftighin gantzlich auszgelassen werden könnten. Nachdeme es aber denen supplicanten gleichwohl zum nachruhm dienet, dasz einmahls ihren vorfahrern derley freyheiten durch ihre verdienste erlanget hetten, für eins, fürs anderte kayser Ferdinand der dritte sothanen beysatz, ohngeachtet die Altstaedter schon dazumahlen nicht mehr in usu gestanden, verstattet oder gelassen, fürs dritte die in fine ordinarie andictirte clausula, insoweith die impetranthen in possessione vel quasi verbleiben, ohnedem alles solviret, alsz könnte ausz ietzt erzehlten vrsachen dieser beysatz oder eingang noch fernern gelassen werden.“

¹⁶⁷⁾ Knihy dekretův č. 769 list 89 a č. 770 list 188. — V druhé resoluci pravi se: „dasz ausser denen legitimationen, adoptionen, nobilitationen, praedicaten, wappen, ritter-, freyherren-, grafen- undt anderen stands-erhöhungen, verleihungen des münzrechts und anderen hohen regalien, bestaettigungen deren contracten, majoraten und testamenten, königl. consens-ertheilungen und dergleichen guaden und verwilligungen, nunmehr alle übrige privilegia, so von Dero gloriwürdigsten vorfahrern denen stiefft- und gotteshäusern, städten, märkten, comunitäten, geschlechtern und sonsten verliehen worden, es mögen solche bey Dero königl. landtaffel oder sonsten wo einverleibter sich befunden oder nicht, binnen sechs monathen und zwar sub poena amittendi privilegii und dasz nach verflieszung dieser zeitli weder bey noch ausserhalb gericht hierauf eine reflexion gemacht werden könne, zu Dero

že majte dávno už podanou žádost za obnovení svých privilegií, další platnost jich odtud mohlo dovozovati, třebaš při zdlouhavém tehdejším úřadování nebylo se dočkat výslovného jich potvrzení.

Privilegia jeho stvrzena sou napotom teprve od císařovny Marie Teresie. Mocná tato panovnice při korunování svém na hradě Pražském 12. května 1743 složila přísahu, že chce každý stav při jeho právech a výsadách zachovati¹⁶⁸⁾ a reskriptem daným ve Vídni 18. srpna 1746 učinila podobné vyzvání ke všem stavům a vrchnostem, jaké byl otec její Karel VI. r. 1725 a 1731 rozeslal, aby za potvrzení privilegií svých během šesti měsíců zažádali, dokládajíc, že už několik let uplynulo od té doby, kdy vládu nad dědičnými zeměmi českými nastoupila a že je proto přiměřeno i tuto záležitost do pořádku uvéstí.¹⁶⁹⁾ Magistrát Staroměstský učinil ihned zadání a tentokráte dočkal se příznivého vyřízení. Císařovna uznávajíc, že Pražané Staroměstští v nedávných válečných bězích, zvláště v čas obléhání a dobytí Prahy r. 1744 Pruským vojskem statečně a věrně si počínali, potvrdila jim 26. června 1747 privilegia, pokud jich do té doby užívají a pokud zřízení zemskému neodporují.¹⁷⁰⁾

Bylo to poslední potvrzení privilegií a práv, jehož se Starému městu jakožto samostatné obci dostalo. Ono také tenkrát výsad a milostí mu r. 1547 ponechaných aneb od té doby udělených větším dílem ještě užívalo, ačkoliv obecní samospráva jeho čím dále tím více byla obmezována poručnickým systémem vládním.

allergnaedigsten confirmation eingebracht werden sollen.“ Dle téže knihy č. 770 na listu 206 dalším reskriptem ze dne 18. září 1731 bylo nařízeno, aby obce nevysílaly do Vídne ke dvoru osoby rádčí, jež by vymáhaly potvrzení privilegií bez předběžného dovolení z vyšších míst, nýbrž aby se dávaly k tomu cíli Vídeňskými advokáty neb agenty zastupovati.

¹⁶⁸⁾ Pelzel Geschichte der Böhmen str. 887.

¹⁶⁹⁾ Kniha dekretův č. 779 list 24 v archivu m. Prahy.

¹⁷⁰⁾ Sb. č. 341.

Privilegia Menšího města Pražského.

Na levé straně řeky Vltavy založil velký příznivec stavu městského Přemysl Otakar II. r. 1257 druhé menší město královské na podhradí Pražském, přivolav cizí osadníky dle všeho ze severních Němec, jimž půdu královskou rozprodal, přesídliv část českého obyvatelstva násilně na jiná místa. Nově založené toto město nazývalo se ve XIII. a na počátku XIV. století *Novým městem pod hradem Pražským* (Nova civitas sub castro Pragensi, civitas suburbii castri Pragensis), později slulo obyčejně *Menším městem Pražským* a též *Malou stranou* (Minor civitas Pragensis, Parva civitas, Kleine stat zu Prage, Wenige stat zu Prag).¹⁷¹⁾ Přemysl Otakar II. při samém založení obelhal je zděmi a hradbami a zajistě obdařil též právy a svobodami, kterých tehdy města královská užívala, jež po příkladu Litoměřic se spravovala právem Magdeburským. Neufť aspoň pochybnosti, že v následujícím století Menší město právem Magdeburským se řídilo¹⁷²⁾ a činili se v pozdějších potvrzeních privilegií

¹⁷¹⁾ Srv. Tomek Děj. m. Prahy I str. 184 a 224; dále Prameny dějin Č. II. str. 294 a Emler Reg. II č. 345 a 762. — Název „Nova civitas“ přichází v Reg. II. č. 1993, 2005, 2193, 2348, 2370 a 2436 a též na starodávne pečeti Malostranské, (Sb. str. 328); názvu „Minor civitas“ užívá se v privilegiích poprvé r. 1330, „Parva civitas“ r. 1337 a „Malá strana“ na začátku XV století. (Sb. str. 35, 47 a 167).

¹⁷²⁾ V lokační listině vsí Butovic, Jinonic a Košř z r. 1312 praví se: „In causis quoque judiciariis homines villarum vtentur jure Meydenburgensi et in eisdem a Minori ciuitate Pragensi jura trahent et requirent“. (Emler Reg. III. č. 73). — Srv. též Tomek Děj. m. Prahy I str. 265 a 278 a Emler Reg. II. č. 229, 230, 2824 a 2825.

Malostranských zmínka o listu krále Otakara ¹⁷³⁾, důvodně může se souditi, že se tím míní *zakladací listina města*, ve které právní postavení obyvatelstva nové obce bylo ve smyslu práva Magdeburského upraveno. Dle tehdejšího obyčeje buďto král opatřil sobě sdělení práva přímo z Magdeburka a pak je potvrdil novému městu, anebo udělil mu v zakladací listině pouze všeobecnými slovy právo Magdeburské a noví měšťané opatřili pak sobě sami buď v Magdeburce, v Halle aneb v Litoměřicích obšírnější sdělení tohoto práva, jímž se jim bylo spravovati ¹⁷⁴⁾. Privilegia Malostranská, jichž znění se nám z následujícího století zachovala, předpokládají také i základní listinu městskou, kterou vyslovena byla exemce z práva zemského a povolena autonomie obecní, i jakési sepsání práva městského, neboť obsahují jako na na Starém městě některé změny neb doplňky dřívějších ustanovení právních. ¹⁷⁵⁾

Přihlédneme-li blíže k jich obsahu, shledáváme, že jednak poměr Menšího města k panovníku a jeho úředníkům byl poněkud jiný, nežli na Starém městě, jednak že obecní a soudní zřízení Magdeburské s některými změnami tu platilo. Panovník nevykonává sám svých práv jako na Starém městě, nýbrž ponechává zvláštnímu úředníku, královskému podkomořímu, aby jej zastupoval, následkem čehož obecní samospráva mnohem jest obmezenější, nežli v hlavním městě. Správa obecní není tu od soudní oddělena, jako v Magdeburce, nýbrž země-

¹⁷³⁾ Sb. č. 157 a 224.

¹⁷⁴⁾ Dle Palackého Dějin Č. II. 1, str. 6 zmiňuje se Beneš Minorita k r. 1272 o tom, že Přemysl Otakar „de jure Magdeburgensium et aliarum terrarum“ chtěl poříditi nové právo, což jest dokladem, že král opatřil sobě nějaké sepsání práva Magdeburského. Srv. ostatně Časopis Č. Musea 1879 str. 144 a 1880 str. 542, 548 a 553.

¹⁷⁵⁾ Tak na př. listina z r. 1304 předpokládá povolení práva statutárního, jakož i vyvinuté obecní a soudní zřízení městské; dle listiny z r. 1338 byli Malostranští „ab antiquo“ osvobozeni od dávání cel po vší zemi; r. 1351 mluví se o „pristina libertas“ domův a pozemkův, čímž se asi vysvětluje, proč Menší město žádného dědičného úroku do komory královské neplatilo; r. 1372 mění se právo vlastnické a dědičné ve smyslu práva Starého města a r. 1506 mluví se o výročním trhu středopostním, o němž v privilegiích jinde není zmínky atd. (Sb. č. 8, 32, 56, 92, 93 a 197).

panský rychtář s přísedními konšely koná soud i spravuje obec pod dozorem úřadu podkomořského. Přednosta tohoto úřadu není do r. 1337 přílišně vázán a obmezen při obnovování rady a konání soudní moci ve městech, jež správě jeho sou přikázána; on netoliko sází a sesazuje dosti libovolně konšely a vykonává jménem panovníka vyšší soudní moc v těžkých případech trestních, nýbrž i menší rozepře soudní, o nichž pravidelně soud městský má rozhodovati, sobě k přesouzení ponechává a moci své zvláště v době krále Jana různým způsobem zneužívá k utlačování obyvatelstva městského.¹⁷⁶⁾ Poměry ty přiměly třicet královských měst, mezi nimiž bylo Menší město Pražské, že sobě r. 1337 vymohla na králi Janovi majestáty, jimiž se postavení jich k úřadu podkomořskému náležitě upravovalo a jež se mohou za základ obecní samosprávy těchto měst považovati.¹⁷⁷⁾ Obnovování rad vykonává se v nich napotom tím způsobem, že každého roku pouze polovice konšelův odstupuje a podkomoři na jich místo nové konšely sází, maje při tom míti zřetel k návrhům, které mu volencové z měšťanstva zvolení učinili. Soudu městskému přiznává se právo souditi dle práv městských též vraždy a jiné menší viny, takže podkomořnímu ostává soud pouze v těžkých případech trestních aneb takových, v kterých strany, zvláště přespolní, k němu se byly se žalobami na obyvatele městské utekly. Dostaví-li se podkomoři do města, aby zasednul na soudě, jenž se zve soudem komorním neb podkomořským, má tak na vlastní útraty činiti.¹⁷⁸⁾ Vůbec pak má všeliké zneužívání úřední moci a vydírání obyvatelstva městského přestati. Města tudíž zbavena sou povinnosti dávatí nově dosazenému podkomořnímu drahá sukna Ypernská a všelijaké jiné dary za rozličných příležitostí, majíce odváděti do komory jen určité dávky, z nichž úředníci podkomořského úřadu byli pak placeni.¹⁷⁹⁾ Ustanovení ohledně konání vyšší soudní moci doplněna sou

¹⁷⁶⁾ Srv. Časopis Č. Musea 1879 str. 259 a 1880 str. 553; Právník 1879 str. 152, 217—223, 257—261 a 293—297.

¹⁷⁷⁾ Sb. č. 29.

¹⁷⁸⁾ Srv. Právník 1879 str. 580 a násl.

¹⁷⁹⁾ Dle právního kodexu archivu m. Prahy str. 255—257 platilo na počátku XV století Menší město 90 kop ročně summy berně královské, nejsouc povinnou odváděti nějaký dědičný úrok do komory král.; dále odvádělo pod-

pak r. 1405 přičiněním podkomořího biskupa Konráda z Vechty, pozdějšího arcibiskupa Pražského, důležitým nařízením krále Václava IV., v kterém městu sdělen byl seznam „vin královských“, v kterých úředníci podkomořského úřadu měli z úřední moci zakročovati a jménem krále kárné soudy ve městech konati, jakmile jim konšelé neb obyvatelé oznámili případy zločinův soudu tomu vyhrazených, k čemu byli zavázáni.¹⁸⁰⁾

Rychtář a konšelé Malostranští byli dále dle všeho už v základní listině městské odkázáni ku kmetci stolicí Litoměřické jakožto k vyššímu právu, odkudž měli bráti naučení v pochybných případech a k němuž strany mohly se odvolávati, když nález soudu městského pohněly.¹⁸¹⁾ Litoměřice následkem toho považovaly se za jakési přední město v Čechách a přednost tuto, jakož i odvislost svou na nich těžce nesli Malostranští. Proto v červenci r. 1338 vymohli sobě na králi Janovi, když meškal v Lucemburce, list, v kterém uznává, že Menší město Pražské od starodávna jest hlavou menších měst královských, povoluje mu, že z nálezu jeho soudu nemá nikdo ani do Litoměřic ani jinam se odvolávati.¹⁸²⁾ Přednosti této, která mu asi za větší pomoc peněžitou od krále byla přiznána, neužívalo však Menší město dlouho. Markrabě Karel, který vedl tehdy správu země a zvláště o lepší pořádek v soudnictví se zasazoval, podporoval všemožně odvolávání se z měst k několika vyšším soudním stolicím městským a nesnášel asi lhostejně udělení takovéto výsady jedinému městu. Možná, že ani Litoměřičtí k tomu nemlčeli, a tak se stalo, že v srpnu téhož roku obdrželi Malostranští od markraběte nový list na práva otcem jeho jim povolená, v kterém však žádná zmínka více se nestala ani o přednosti jich ani o neodvolávání se do Litoměřic.¹⁸³⁾ Znění tohoto listu

komořímu, když byl jmenován, ostrožného 5 kop, za každé obnovení rady 10 kop a při vybírání berně královské z každé hřivny 4 gr. lotovného. Kromě toho dostávali na počátku XV století od něho v čas obnovení rady hofrychtěř 2 kopy, komorní písař též 2 kopy a písař podkomořího jednu kopu ročního platu.

¹⁸⁰⁾ Sb. č. 122.

¹⁸¹⁾ Emler Reg. III č. 1097.

¹⁸²⁾ Sb. č. 32 a 352a.

¹⁸³⁾ Sb. č. 33.

zdá se pak nasvědčovati tomu, že markrabě přiměl Malostranské, aby mu po dobrém králem Janem udělený list vrátili, čímž vysvětluje se ta okolnost, že se nám originál jeho v korunním archivu svato-václavském zachoval a že napotom i z Malé strany — jako by listu toho nebylo — odvoláváno se do Litoměřic, zvláště když r. 1387 král Václav IV. zapověděl městům, která se spravovala právem Magdeburským, odvolávati se za hranice do Magdeburka.¹⁸⁴⁾

Ostatními privilegii, jež v době předhusitské Menšmu městu udělena byla a jichž zučn se nám zachovalo, polepšeno jest v mnohém ohledu právní i hmotné postavení obce i obyvatelů jeho. Upravuje se v nich nejprve příslušnost soudu městského ustanovením, že všichni světští lidé, kteří ostávají v obvodu města, jakož i všichni držitelé pozemků k městu od starodávna přiměřených, mají poháněni býti k tomuto soudu a na něm souzeni býti.¹⁸⁵⁾ Rychtář a konšelé popravují i nad cizím poddaným člověkem, když se ve městě zločinu dopustí, mají právo zatýkati i zemany pro dluhy do pěti kop a obdržují konečně r. 1381 též popravu v okršku Pražském.¹⁸⁶⁾ Pokud se obecních důchodův a sbírek týče, ustanovují listy panovnické, že všichni držitelé půdy ve městě, kteří nejsou od starodávna osvobozeni, jakož i všichni řemeslníci a kramáři mají s městem obecná břemena snášeti a že dále i ti, kdož mají pozemky k městu přiměřené aneb přebývají na předměstí, zvláště na Oujezdě, byvše tam nejspíše v čas založení města přesídlení a vedouce v městě obchody, náležejí k obci a mají proto též k obecným potřebám přispívati.¹⁸⁷⁾ Obci, která z počátku asi byla pouze na tyto sbírky obyvatelů poukázána, povoluje se r. 1338 vybírati dlažebné, jako na Starém městě, aby město se dlážditi mohlo; r. 1376 zabezpečuje se k témuž účelu roční příspěvek 20 kop ze cla, které se vybírá u brány Malostranských pro královny české, a r. 1383 uděluje se jí právo vybírati ungelt ze soli do města

¹⁸⁴⁾ Srv. Tomek Děj. m. Prahy II. str. 305 a 328, Palacký Formelbücher II. str. 126 a Časopis Českého Musea 1880 str. 548.

¹⁸⁵⁾ Sb. č. 28, 29 a 55; Emler Reg. II č. 2348 a III č. 73 a 272. Srv. též Tomek Děj. m. Prahy II str. 428.

¹⁸⁶⁾ Sb. č. 28, 32, 33 a 100.

¹⁸⁷⁾ Sb. č. 18, 28, 29, 46 a 55.

přivážené, aby se město lépe čistiti mohlo.¹⁸⁸⁾ Obchod a živnost městská chrání se povolováním výhod domácím kupcům před cizími, osvobozováním měšťanů v celé zemi od dávání cel a nařízením, že mli kolem města a zvláště na Újezdě nemá býti žádných krčem, leč by kdo měl na ně staré výsady, a že měšťané mají právo nedovolené krčmy všude kaziti a staviti.¹⁸⁹⁾ Pro právní postavení obyvatelstva městského konečně zvláště důležitý jsou listiny z r. 1351 a 1372, kterými se povoluje, aby každý mohl úroky a platy, kterými domy neb pozemky jeho jsou obtíženy, vykoupiti, aby s majetkem svým po čas života i na případ smrti volně směl nakládati a neučinil-li by posledního pořízení, aby pozůstalost jeho celá dle práva Starého města nejbližším příbuzným připadala, kteří s městem trpí.¹⁹⁰⁾ Výsadami těmito v mnohém ohledu změnila se též ustanovení práva Magdeburského o právu vlastnickém, rodinném a dědičném ve smyslu práva Pražského a sice na prospěch obyvatelů městských, kteří se stali tím neobmezenými vlastníky svých nemovitostí a lidmi skutečně svobodnými.¹⁹¹⁾

Na samém počátku válek husitských přišla na Menší město Pražské pohroma, z které se dlouho nemohlo vzpamatovali. V květnu r. 1420 vojenští hejtmáné Pražanův, dobývající hradu Pražského, přiměli obyvatelstvo jeho, aby příbytky své opustilo a na druhou stranu řeky se přestěhovalo. Napotom město jest spáleno,¹ že až na málo stavení lehlo popelem, přestavši na delší dobu býti obcí samostatnou.¹⁹²⁾ Když pak po válkách husitských na spáleništi Malostranském lidé se zase začali osazovati a nová obec povstávala, tu ostala značná část území městského, zvláště celé pobřeží, jakož i brány městské v držení obce Staroměstské a teprve za krále Vladislava začalo vlastně Menší město opět vzkvátati. Pravíť aspoň Vladislav v listě svém z r. 1507, že to město v času různic a válek předešlých zkaženo, spáleno a jako spustlo bylo a že teprv za jeho králování se zase pomalu vyzdvihlo.¹⁹³⁾

¹⁸⁸⁾ Sb. č. 31, 34, 97, 102 a 103.

¹⁸⁹⁾ Sb. č. 8, 18, 24, 32, 33, 79 a 352a.

¹⁹⁰⁾ Sb. č. 56, 92 a 93.

¹⁹¹⁾ Srv. Právník 1879 str. 328 a 726 a moje „Právo odúmrté“ str. 21.

¹⁹²⁾ Srv. Tomek Děj. m. Prahy IV. str. 18 a 51.

¹⁹³⁾ Sb. č. 199.

Proto také předchůdcové jeho Sigmund, Ladislav a Jiří potvrdili mu dle všeho pouze stará jeho privilegia, osvobozující nové osadníky ještě na čas od berní a platův do komory královské¹⁹⁴⁾ a teprv král Vladislav bývalé právní postavení jeho netoliko obnovil, nýbrž novými svobodami a právy rozmnožil, tak že se stalo skutečně zase jedním ze svobodných měst Pražských.

Jakmile se začala obec Malostranská nově vzrůhati, snažila se nejprve o to, aby své staré výsady opět k platnosti přivedla, jmenovitě, aby Staroměstští z cla, které v branách vybírali, jí příspěvek zase na dláždění města odváděli, aby mohla ze soli ungelt k potřebám obecním vybírat, aby obyvatelé Malostranští od placení cla na mostě osvobození ostávali, přístup k řece aby opět brankou vedle domu Saského obdrželi a břehův Staroměstských užívati mohli k vyvážení nečistoty z města. Za tím účelem polnali Staroměstské před soud komorní a přiměli je, že smluvivše se s nimi žádostem jich větším dílem vyhověli, jakož i k tomu se r. 1506 zavázali, že jim k dřívějšímu místu mezi posly z jiných měst na sněmu obecném dopomohou.¹⁹⁵⁾ Povzbuzeni tímto úspěchem zasadili se o vymožení sobě dalších některých svobod a předností, jichž druhá dvě města Pražská toho času užívala. Král Vladislav skutečně rok na to vyňal je z moci úřadu podkomořského, zavazuje se, že chce sám v jich městě každého roku konšely sázeti a povoliv později, aby si v nepřítomnosti krále v zemi obec sama radu tůžze způsobem obnovovala, jako na Starém a Novém městě. Kromě toho osvobodil je navždy od dávání summy hromničné do komory královské; ustanovil znovu, že i šlechticové, držíce domy v městě, mají s obcí trpěti; obdařil je novou pečetí s vlastní podobiznou; přidal k staršímu trhu výročnímu o středopostí nový trh o sv. Markétě a potvrdil jim podací kostela sv. Jana křtitele na Újezdě pod Petřínem v Košířské osadě.¹⁹⁶⁾

¹⁹⁴⁾ Sb. č. 143 a 157. Král Jiří potvrdil r. 1460 privilegia, jež Menšímu městu od císaře Sigmunda a krále Ladislava udělena byla. Znění jich neznáme; avšak sotva se mýlíme, pravíce, že to byla pouhá potvrzení starších privilegií.

¹⁹⁵⁾ Sb. str. 160 a 326.

¹⁹⁶⁾ Sb. č. 184, 192, 198, 199, 200 a 215.

Tohoto rovnoprávného postavení s městy Pražskými neužívalo však Menší město dlouho. Brzo po nastoupení Ferdinanda I. na trůn pohnal podkomoří Volfart Planknar z Kynšperka Malostranské před soud zemský, vině je, že se ním nechťejí spravovati a že sobě vymohli výsady na újmu spravedlnosti jeho úřadu. Soud pak zemský dal jemu za právo, učiniv výpověď, že Menší město neprávem z moci úřadu podkomořského vyňato bylo a že podkomořímu náleží radu v něm obnovovati. Následkem toho Ferdinand I. potvrzuje r. 1534 městu tomuto privilegia, vymínil z toho „jeden artykul z majestátu krále Vladislava, což se úřadu podkomořského dotýče, jehož jsou soudem a nálezem zemským odsouzeni.“¹⁹⁷⁾ Tím pohoršilo se postavení jeho u porovnání s dvěma druhými městy Pražskými. Podkomoří nepřestali však ani na tom, nýbrž i jiným směrem hleděli práva svá opět nad Menším městem k platnosti přivést, činíce tak patrně z nařízení krále samého. Roku 1541 nástupce Planknarův podkomoří Jiří z Gersdorfu chtěl po obnovení rady jménem královým opět soud vlastní na Malé straně zahájit a žaloby na odstupující konšely slyšeti. Konšelé i obec opřeli se však tomu, tvrdíce, že „s nimi činiti nic nemá, než toliko ouřad obnoviti.“ „Konšelé“ pravili „mají na své svědomí souditi a žádný jich přesuzovati nemá a také předkové páně aniž kdo jiný, komu poručeno jest bylo od krále obnoviti ouřad, po-

¹⁹⁷⁾ Sb. č. 224. Dle register listův posilacích z l. 1534—1536 č. 13 str. 332 v archivu českého místodržitelství odeslal Ferdinand I. Malostranským 27. srpna 1535 list, v kterém jim vytýká, že se „v ničemž, tak jakž se jiná města v království Českém týmž podkomořím spravují, spravovati a jeho podnikati nechťejí,“ i nařizuje jim, aby „ve všech věcech, kteréž k úřadu témuž podkomořím spravedlivě náleží, buď při obnovení úřadu i *jinak*, týmž podkomořím se spravovali, jeho podnikali i to, čímž jsou jemu k úřadu jeho podkomořskému povinni vydávati, vydali a k němu se podle vejповědi soudciemi zemskými království Českého mezi týmž podkomořím a jimi učiněné poslušně jakožto k úředníku královskému nad nimi usazenému zachovávali.“ Dle téže knihy str. 586 obeslal podkomoří Planknar Malostranské před soud komorní ještě „o summu deset kop gr., kteréž by jemu k úřadu jeho podkomořství vydávati jměli“; avšak na soudě komorním jest takové obeslání zdviženo a na soud zemský ukázáno. Mělo pak na slyšení pře v úterý po sv. Jeronýmu r. 1536 dojíti.

sudků žádných nedržel.“ Při tom dovolávali se toho, že oni jsou jedno město Pražské a že mají to vyměření ve smlouvě Svatováclavské, chtěl-li by kdo starou radu vinit, že má to před novou radou učiniti, pročež žádali, aby při ustanovení té smlouvy byli zůstaveni.¹⁹⁸⁾ Z toho vzešly nové potrzky s podkomořím, o jichž průběhu ale nejsme dostatečně poučeni. K tomu přistupovalo, že i otázka apelace z nálezů soudu městského ostávala spornou. Odvolávání do Litoměřic dávno již vyšlo z obyčeje, na Malé straně v té době vůbec už nespravováno se na soudě městském právem Magdeburským. nýbrž týmiž právy, jichž užívala druhá dvě města Pražská¹⁹⁹⁾ a když strany poháněly purkmistra a konšely před vyšší soudy, poněvadž s jich nálezy nebyly spokojeny, tu konšelé popírali jim právo k takovýmto stížnostem. Bylať apelace v ten čas stále ještě považována za jakousi neváznost k soudu městskému a za osobní spor strany s konšely. Teprv Ferdinand I. přičiňuje se všemožně o to, aby mu přiznán byl vliv na konání soudní moci ve městech, spůsobil v názorech těch rozhodnou proměnu. Uznáváje, že Malostranští nemají „žádné pořádné apelace od předkův jeho ani od něho vysazené“, vydal jim r. 1545 majestát, v němž předepsal, že každý může k němu se odvolati v určité lhůtě a po složení důkladu, na čez že chce s radami královskými pak rozhodnouti, zdaž nález vynesena byl po právu či nie. Při tom doložil král, že vysazení takovéto apelace nemá býti na újmu spravedlnostem podkomořího, „kterěž se při týchž Malostranských strany obnovování

¹⁹⁸⁾ Srv. náš „Úřad podkomořský“ str. 61.

¹⁹⁹⁾ Poslední zmínku o tom, že právo Magdeburské na Malé straně platí, má právní jeden rukopis Litoměřický, kdež se na konci českého překladu knihy distinkcí praví, že léta 1485 „dokonány a dopsány jsú tyto knihy práv Maydburských, kterýmižto mnohá města v Čechách, jakožto Litoměřice a Hradec Králové nad Labem a *Menšie město Pražské* s jinými městy se spravují a jich požívají.“ V 16. století však při jednání o společné právo městské Menší město nikde se více neuvádí mezi městy, jež se právem Magdeburským spravovala a též ve sbírce nálezův a naučení kmetci stolice Litoměřické z XV. století nepřichází ani jedno naučení dané z Litoměřic do Menšího města po válkách husitských. Máme proto za pravdě podobné, že aspoň v době krále Vladislava na soudě Malostranském práva Staroměstského se užívalo. Srv. Časopis Č. Musea 1880 str. 542 a 548.

ouřadu konšelského i *jináče* má aneb míti praví a což by podle práva na nich nyní neb napotom soudem obdržel.“²⁰⁰⁾

Proměnami, které byly napotom roku 1547 ve zřízení městském provedeny, obmezena jest samospráva obecní i Menšího města v značnější ještě míře; avšak zároveň vliv podkomořího na obecní a soudní záležitosti města přešel větším dílem na nově zřízené orgány vládní. Menší město musilo po přemožení odporu stavovského též odevzdati svá privilegia a když bylo opět na milost přijato, obdrželo zpět šestnácte listů panovnických, jichž obsah následkem připojených výhrad jenom v některých kusech měl ještě cenu praktickou.²⁰¹⁾ Podkomoří podržel sice dozor na správu městskou, jakož i právo obnovovati v Menším městě radu každého roku; avšak vrchní soudní moc, kterou chtěl ve smyslu starých privilegií před válkami husitskými vydaných vykonávati, přešla na radu apelační a částečně na rychtáře královského. Ostatně ani dozor na správu obce nebyl mu zcela ponechán, nýbrž přenesen částečně na hejtmána městského, jenž i nad Menším městem byl dosazen, aby tam moc policejní vykonával. Obec Malostranská měla takto tři dozorce nad sebou, kdežto pro všechna ostatní města počet dvou, buď hejtmána anebo podkomořího s král. rychtářem, za postačitelý se pokládal. Jinak byla obmezena samospráva obecní i tu podobně, jako v jiných městech. Ani rady ani obec nesměly se více scházeti a raditi v nepřítomnosti úředníků královských a král ponechal sobě právo vydávati řády policejní a řemeslnické. Následkem nepotvrzení privilegií, jež uznávala platnost práva městského pro všechny obyvatele v obvodu města sídlící, nabyla i zde postranní práva větší neodvislosti a obec v následujících dvou stoletích nevycházela proto ze sporův s jich vrchnostmi. Na důchodech a statcích nebylo obci v ten čas mnoho odňato, poněvadž válkami byla schudla²⁰²⁾ a mohl proto Ferdinand také jenom něco málo na

²⁰⁰⁾ Sb. č. 234.

²⁰¹⁾ Sb. č. 236 a 239.

²⁰²⁾ V kvaternu desk zemských č. VIII na str. E 23 čte se ke dni 12. července 1547: „Pražané Menšího města Pražského, ač též dědičné statky zemské ve dsky zemské klášti JMKské měli, ale oznámili sou, že žádných statkuov zemských dědičných nemají, než což sou zápisného měli, na to že sou zápisu své JKMsti dali a dávají, nic sobě ani budoucím potomkuom svým na

důchodech obecních a zádušních²⁰³⁾ jí navrátiti. Tak jí ponechal právo vybíratí dlažebné a r. 1549 postupuje Starému městu cla v branách Malostranských uložil mu, aby jí dávalo bývalý příspěvek na dláždění města.²⁰⁴⁾ Naproti tomu zrušil výsadu Malostranských, že mají býti osvobozeni od placení cel, a ponechal sobě odumrti, viny a pokuty v těžkých případech trestních, jakož i ungelt ze soli vybíraný.

Konečně potvrdil obci privilegia, že všichni světští lidé v obvodu města náležejí k soudu městskému, pokud nejsou listinami panovnickými z něho vyňati, že konšelům náleží konati právo popravy ve městě i kolem města nad zločinci při skutku dopadenými, že řemeslníci na předměstí mají s městem trpěti, že měli kolem města nemá nikdo bez zvláštní výsady krčmy zarážeti, že obec má podržeti právo patronátu k jednomu oltáři kostela sv. Mikuláše a ke kostelu sv. Jana v osadě Košířské a že má užívati výsad na trhy a pečeti městské. Měšťanům a obyvatelům městským pak ponechal právo, že mohou nakládati svobodně se svým majetkem a vykupovati břemena, jimiž jich nemovitosti sou obtíženy; avšak hmotným jich zájmům valně uškodil zrušením cechův a rozšířením imunitního postavení obyvatelstva na právech postranních.

Na tomto stavu v následujících letech nezměnilo se mnoho. Císař Rudolf II. potvrdil sice r. 1600 Menšímu městu majestát Ferdinanda I. z r. 1534 na stará práva a svobody; avšak stalo se tak asi z té příčiny, že tehdy obec zakoupila sobě opět mlýn v huti a že v majestátu činí se zmínka o právu k břehu a řece u tohoto mlýna.²⁰⁵⁾ Navrácení jiných starých výsad, jež majestátem tím byly potvrzeny, se tím Malostranští nedomohli. Snaha jich v té době k tomu také

nich dále žádného práva nepoznostavující.“ Srv. též *Suěmy České* II. str. 445. — Z realit městských, pokud víme, konfiskovány Menšímu městu: mlýn Petržilkovský v Kartouzích, ježž obec r. 1523 od Jana Zajisto a mlýn v huti Vencelíkovské, ježž r. 1543 od Daniela Tatouse z Vraného zakoupila (Orig. v archivu m. Prahy II. č. 4. a 10.).

²⁰³⁾ Sb. č. 243.

²⁰⁴⁾ Sb. č. 244 a 256.

²⁰⁵⁾ Sb. č. 224 a 290. V archivu městském nalézá se originál tohoto majestátu z r. 1534 a musil tudíž Rudolf II. jej r. 1600 Malostranským vrátiti aneb r. 1547 nebyl na kancelář Českou odveden.

pouze směřovala, aby rozmnožili majetek i důchody obecní, by se jich město, které též zhoubným požárem r. 1541 velice utrpělo, zase mohlo zvelebovati, a aby upravili poměr svůj k právům postranním. V tom ohledu dodělali se některých úspěchův. Ferdinand I. navrátil jim r. 1561 mlýn Petržilkovský na Smíchově, aby z něho vodárnu zříditi si mohli²⁰⁶⁾ a uznáváje, že nemají téměř žádných obecních důchodů, z nichž by náklad na obecní potřeby mohli zapravovati, povolil jim, aby si zřídili obecní sklep, jeden neb dva, v němž by prodávali cizí vína, aby z Uherského vína po městě prodávaného ungelt vybírali, netrpějíce prodej cizího vína neb piva ani ve městě na právech postranních neb v domech panských ani na Oujezdě.²⁰⁷⁾ Z nových těchto důchodů mělo se město čistiti a dláždit, vodou opatřovati a humanitní a vzdělávací ústavy své zvelebovati, jakož i perkmistrovi ročně pět kop platu vypláceti. Avšak povolení těchto výsad zavedlo podnět k mnoha rozbrojům. Staroměstští spatřovali v tom zkracování svých důchodův a porušování starších privilegií a rovněž vrchnosti ve městě a na Oujezdě, dovolávající se starších privilegií, vzpíraly se takovému monopolisování prodeje nápojů v rukou obce

²⁰⁶⁾ Dle kvaternu trhového bílého l. 1561 v pátek po sv. Alžbětě list E 17 přiznal se král před úředníky Pražskými, že „mlýn, kterýž slove Petružilský v Kartouzích, se vším příslušenstvím, s vestrovem a placem neb trávníkem, kterýž před týmž mlejnem jest, až po tu starou topol aneb k rohu Netáhlovu i s tou řekou pod mlejnem až k témuž starému topolu, i s jezem celým, jakž nyní jest až k jezu Novoměstských, i řeku všecku nad týmž mlejnem na dyl a na šíř až po jez Novoměstských, a mlejn spálený až k cestě a silnici, aby oni též řeky v držení a užívání byli, v ní vrše klásti, ryby lovití mohli a mimo vůli jich jim v též řece nahoře i dole kladeno vrší ani ryb od žádného loveno nebylo; též aby z téhož mlýna vodu do města svobodně vésti, žlabuovkol i pily sobě přidělati mohli; též aby žádnému z téhož mlejna žádným platem povinni nebyli a z něho neplatili kromě toho, kterýž se k záduší a škole a na jiné skutky milosrdné vydává, nic ovšem nevymieňujíc, tak jakž sou toho od staradávna v držení byli i také jakž týž mlejn s jeho příslušenstvím od krále Vladislava slavné paměti Petružilkovi v dědictví dán byl, dědičně .jest se vši zvolí s plným panstvím dáti ráčil purgmistru, konšeluom i vši obci Menšího města Pražského.“ (Archiv města Prahy listina č. 23).

²⁰⁷⁾ Sb. č. 264.

Malostranské. Rozepře se Staroměstskými, které se též Nové město zúčastnilo, byla teprve 25. května 1620 na soudě zemském smlouvou ukončena, v které Staroměstští dvěma druhým městům Pražským přiznali právo, že „podle svobod, privilegií, práva neb zvyklosti toho handle vinného podle předešlého způsobu v místech od nich k tomu již prvé obraných k obci užívati mohou.“²⁰⁸⁾ Naproti tomu spory s postranními právy vůbec nepřestaly, ačkoliv panovníci chránili Malostranské v jich právech v zájmu komory královské, do které od r. 1547 posudné odváděti musili.²⁰⁹⁾

²⁰⁸⁾ Orig. v archivu m. Prahy II. č. 26.

²⁰⁹⁾ Dle akt archivu českého místodržitelství fasc. P-106 subn. P. 3. podali Malostranští r. 1565 stížnost k císaři, že držitelové Oujezda piva Rakovnická i jiná proti znění jich šenkují a že „některého času kněz převor u Matky Boží konec mosta Pražského, když oni podle privilegií svých některá piva odjinud na Oujezd k vyšenkování přivezená pobrati a na stavení špitálu obrátiti chtěli, na některé spolurádní osoby mocí sáhl, pokřik učinil, k šturmu udeřiti velel a jednu přední osobu z ouřadu škodlivě zbil.“ Na žádost Malostranských, aby takové šenky a neřády na Oujezdě byly zastaveny a ta svévolnost k nápravě přivedena, vydal náměstek císařův arcikníže Ferdinand dne 21. března nařízení držitelům Oujezda, panu Strakonickému, nejvyššímu mistru převorství českého, knězi Janovi Placidovi, opatovi od sv. Jana ve Skále, paní abatyši u sv. Jiří na hradě Pražském, Adamu Myslíkovi z Hyršova a ouředníkům Matky Boží před Tejnem, aby zastavili takový šenk Rakovnických i jiných přespólních piv obyvatelům Oujezdeckým a aby dopouštěli na svém pauství pouze piva bílá neb ječná od sladovníkův Malostranských prodávati. — Roku 1569 opět jakýs dvorský tesař Ondřej, náležeje pod vrchnost převora kláštera sv. Tomáše začal na půdě klášterní prodávati pivo Rakovnické. Tomu opřeli se Malostranští, pravíce ve stížnosti k místodržícím, že nemohou „ani jaký soudček vína speněžiti a vyšenkovati pro takové piv šenkování“ a ten tesař „ať se raději sekry drží, nežli by takovým pivem mozek sobě zvrtil.“ Avšak místodržící, mezi nimiž byli dva páni, pod jichž moc práva postranní na Malé straně náležela, nařídili jim 14. ledna 1569 z Kutné Hory, aby nečinili žádných překážek v tom prodeji piv Rakovnických, neboť — doložili — „já nejvyšší purkrabě Pražský, tolikéž Václav Zajíc z Házmburku a na Strakonících, nejv. mistr převorství českého tomu místa nedáváme, abyste vy na dlážděni pod Hračany a na právě zákona Strakonického šenk piva Rakovnického zbraňovati mohli a toliko sami z svých pivovárův proti starobylým zvyklostem i také starším privilegiím a svobodám piva vystavovati měli.“ Malo-

Rozepře tyto měly ale za následek, že na Malé strauč, kdež území městské více než v kterémkoliv jiném městě zouženo bylo domy a pozemky náležejícími soukromým vrchnostem, snaženo se záhy o to, aby postranní práva ve městě i na Oujezdě buď zcela se zrušila a k městu připojila aneb aspoň pod právo městské ve věcech obecních, policejních a soudních uvedla, jak to druhdy asi také bývalo. K tomu na Malé straně přistupovala ještě ta zvláštnost, že všechny tamější brány městské nalezaly se v rukou Starého města a že následkem toho úřad Malostranský s obtížemi moc policejní ve městě vykonával. Okolnosti ty přiměly konšely, že r. 1569 obrátili se k císaři Maximilianovi II. s pamětným spisem, v němž živými barvami vylíčili neblahý svůj stav. Ukazujíce k tomu, kterak z toho „mnohé nesvornosti a rozdílové práv pocházejí,“ když lidé pod rozličnými vrchnostmi žijí, žádali, aby „ti všichni lidé na právech postranních krom jich povinnosti vrchnostem náležité, poněvadž největší živnost tohoto města mají a požívají, jednomyslně ku právu městskému poslušností k spravování a řízení připojení byli, neb tady i mnozí nespůsobové a neřády přetržení budou.“ A dále žalujíce, že „do města ve dne v noci, jak chce kdo chce, můž přijíti“ a že „s těžkem kdy kde v tomto království Českém najde se město, aby bran svých požívati nesmělo,“ domáhali se toho, aby jim byly brány města navráceny a přivlastněny aneb aby aspoň stalo se opatření ohledně nočního jich zavírání. I dokládali při tom, že Menší město Pražské, které předce jest „jako oud a JMCské stolice blíž zámku“ a „z jedněch měst jménem ne

stranští opětně utekli se k císaři a opětně vyšla nová rozhodnutí v jich prospěch (srv. též sb. č. 290); avšak vrchnosti toho nemnoho dbaly. Tak r. 1576 prodávána sou zase hostinská vína z Litoměřic a Mělníka na právech postranních. Na stížnost perkmistra hor viničných Jana Ornyusa z Paumberka obeslání sou šenkéři před čtyry rady komory české a ačkoliv osadní sv. Jana v Oboře dovolávali se privilegia z r. 1364 (Sb. č. 79), jako by svobodu míti mohli cizí vína při své osadě dáti šenkovati a podobně opat Strahovský okázal majestát krále Vladislava d. ve Vídni v den sv. Jakuba l. 1515 na vinice téhož kláštera, radové dali přes to perkmistrovi za právo, potvrzíce konfiskaci cizích vín a neuznávajíce, že by ty listy „proti starším privilegiím císaře Karla postačiti mohly.“

zadní,“ ostává „bez noh a rukou, neb tělo jest město, ale jiní mají brány a cla a ono nic, jiní mají duochody a ono chudobu.“²¹⁰⁾

Majestátní žádost tato ostala oslyšena; avšak Malostranští nevzdali se své myšlenky. V srpnu 1587 učinili narovnáni s úředníky, staršími i vši osadou kostela panny Marie před Týnem „o plat a vrchnost, kterůž oni osadní nad některými domy za špitálem Menšího města přes ulici ležícími mají“ a sice toho obsahu, že ty domy ve Vlašské ulici k Malé straně se připojují, začez se zavázali dávatí ke kostelu Týnskému platu komorního věčného ročně po 14 kopách mš. z té sumny, kteráž se jim z celnice na opatrování dláždění každého roku vydává.²¹¹⁾ Tím rozšířilo se území Malé strany na část Oujezda a r. 1610 domohli se vůbec úřadové městští, jak už sme sdělili, toho, že snesením sněmovním povoleno jest jim vykonávati policii i na právech postranních.²¹²⁾

Hospodářské poměry obce zlepšily se v té době též přikoupením několika realit a opatřením nových důchodův. Tak r. 1570 povoleno

²¹⁰⁾ Archiv českého místodržitelství fasc. P-106 subn. P. 3.

²¹¹⁾ Kvatern relací žlutý l. 1587 list M 19 v deskách zemských.

²¹²⁾ Srv. pozn. č. 136. — Malostranští podali před tím dne 18. ledna 1609 císaři Rudolfovi II. pamětní spis, v kterém opětne žádali, aby „některá postranní cizí práva, jak u sv. Jana v Oboře, jinak pod horou Sion, tak i na Oujezdě k městu připojena byla“ příkladem oné části Újezda, jež osadním kostela Týnského náležela, a aby nařízení komisaři ustanovili, jaký by plat komorní jich obec vrchnostem těch pozemků ročně platiti měla. Postranní právo Svatojanské náleželo k věnu královen českých a tehdy právě nebylo žádné královny české, ani králující ani ovdovělé. Proto doložili Malostranští, „že tiž Svatojanští žádnou pořádnou vrchnost nemají, nežli toliko panu hejtmanu hradu Pražského k ochraně se přikázali, též žádného stavu neužívají, anobrž někteří z nich v tom se slyšeti dali, že by toho vděční byli, aby se to státi a k městu tomuto vtělení býti mohli“. Podporovali žádost svou žalobami, že obyvatelé na těch právech „všech dobrodiní, jak vodou, svobodným prodajem i kupováním užívají a s obcí jich nejmenší obtížnosti nenesou, nýbrž toho všeho prázdní jsouc na týchž právech všecky neřády přechováváním žebrákův i jiných lidí zahálčivých a lehkomyšlných dopouštějí“ a když se co toho zběhne, buďto v čas rány boží morové a jinou nešťastnou příhodou, tu rychtář městský nesmí tam docházeti, by mu i někdy poručeno bylo, obávaje se hrdla a pak se to jim přičítá, jako by to jich nedbanlivostí scházelo.

bylo Malostranským v tom místě, kde druhdy stál dům arcibiskupský, postavití porážku a masné krámy²¹³⁾, r. 1577 postoupěna jim jako ostatním městům polovice odounrtí²¹⁴⁾, r. 1588 zakoupili dům Saský s tím úmyslem zříditi v něm špitál městský²¹⁵⁾ a r. 1592 Staroměstští, upravující na levém břehu Vltavy hranice obou obcí, postoupili jim část břehu, aby měli lepší přístup do mlejna Petržilkovského.²¹⁶⁾ Malostranští nabyvše též práva k části řeky, jakož i právo loviti v ní ryby, vyjednali sobě r. 1593 majestát na trh rybní, na němž by čerstvé a hodné ryby mohli prodávati; avšak list ten odporoval starším nadáním Staroměstských na porybné a proto byli nuceni jej Malostranští ještě téhož roku vrátiti a prodeje čerstvých ryb v svém městě zanechati.²¹⁷⁾

Ve válce třicetileté utrpělo Menší město Pražské velice. Ferdinand II. navrátil mu sice dekretem ze dne 13. dubna 1628 jeho statky a důchody; avšak ty byly značně stenčeny.²¹⁸⁾ Při tom území města opět se značně zoužilo, poněvadž mnohé domy a pozemky městské dostaly se do rukou klášterův a šlechticův a vyňaty sou z práva městského, tak že břemena obecní nesli pouze měšťané, jichž počet se valně ztenčil a jichž živnosti nic nevynášely.²¹⁹⁾ Stav jich

²¹³⁾ Sb. č. 263—265 a str. 655.

²¹⁴⁾ Sb. str. 570. Toho času žádali též Malostranští, aby jim povoleno bylo kupovati statky pozemské a klásti je bez relace do desk zemských, aby jim vrchnost k zádušním statkům postoupěna aneb aspoň zádušní platy ke kostelu sv. Mikuláše, jmenovitě roční plat deseti kop gr. č. ze Strakonic, platy z dvoru pustého ve všech Hrnčářích a Motole majestátem pojištěny a smlouvy příslušné, které na hradě Pražském prý při jiných „privilejích předešlého času městům vzatých ležeti mají“, navráceny byly, konečně aby některé důchody jako dlažebné a clo z vína zvětšeny a jiné nově uděleny byly; avšak žádosti ty ostaly oslyšány. (Arch. česk. místod. fasc. P-106 subn. P 3.)

²¹⁵⁾ Srv. pozn. 110 na str. XXXVI.

²¹⁶⁾ Sb. č. 279.

²¹⁷⁾ Sb. č. 280 a 355. — Srv. též pozn. 148.

²¹⁸⁾ Bílek Dějiny konfiskací str. CI a 952, kdež se uvádí, že Menšímu městu kromě Saského domu navráceny byly pivovár Hrachovský, mlýn Štěpanovský a obecní vápenice.

²¹⁹⁾ Srv. J. Schottky Prag. II. str. 35.

stával se rok od roku trudnějším, když dluhy obecní vydánými na vojsko do závratné výše rostly. Za takových poměrů potvrdil jim r. 1628 císař Ferdinand II. stará privilegia, postaviv je při tom na roveň s obyvateli ostatních dvou měst Pražských.²²⁰⁾ Vyňal Menší město z moci úřadu podkomořského a slíbil královskými komisary radu v něm obnovovati tak, jako na Starém a Novém městě. V souhlasu s tím navrátil a potvrdil mu též majestát krále Vladislava z r. 1515 na obnovování rady. Avšak stejné toto postavení, jehož se Menší město domohlo, nebylo rovností v užívání stejné samosprávy obecní jako za krále Vladislava, nýbrž rovností ve způsobu obmezování autonomie obce stejnými orgány a předpisy. Jednakť se při tom hlavně o to, aby sporům, které povstávaly mezi podkomořím a hejtmánem městským o meze působnosti jich úřadův, konec byl učiněn a opatření to mělo pak arci za další následek, že Menšímu městu nemohlo býti odpíráno užívání týchž práv a výsad, jež byly dvěma druhým městům Pražským ponechány neb znova uděleny. Proto také v této confirmaci privilegií z r. 1628 udělil Ferdinand II. konšelům Malostranským titul „pocitiv“, jehož konšelé ostatních dvou měst Pražských užívali, a zrušil nařízení knížete z Lichtenštejna z r. 1622. aby úřad purkmistrský spojen byl s primasstvím města, povoliv opět. aby purkmistrství z jednoho konšela na druhého po pořádku přecházelo. Při tom obmezil moc hejtmána městského, navrátiv radě právo subsidiárně nařizovati poručníky vdovám a sirotkům a trestati neposlušné měšťany; zrušil dále obecní dluhy v čas povstání sdělané a povolil obci vybírati odchodné. Jako na Starém městě tak i zde arci vyhradil, že výsad těchto mohou pouze katolíci užívat i a že vůbec pouze katolíci v obci mají býti trpěni. Napotom r. 1629 povoleno bylo obci i měšťanům Malé strany kupovati sobě statky pozemské a klásti je bez relace do desk, r. 1638 přiznáno jim právo k polovici odúmrtí a r. 1642 ustanoveno, že zástupcové jich mají se se Staroměstskými a Novoměstskými střídati v úřadu nejvyššího bernictví stavu městského.²²¹⁾

V časech těchto válečných, v kterých Menší město několikrát

²²⁰⁾ Sb. č. 313.

²²¹⁾ Sb. č. 317, 321 a 323.

bylo obléháno a cizími vojsky opanováno, začali lidé na právech postranních živnosti městské provozovati, hospody zarážeti a piva i vína cizí prodávati bez ohledu na privilegia městská. Následkem toho přičiňovali se Malostranští ihned po míru Westfalském o to, aby jich výsady zase k platnosti přivedeny a práva postranní k městu přivtělena byla. Skutečně také dosáhli toho, že r. 1648 postranní právo Svatojanské čili ves Obora pod Petřínem s městem jich se spojila a že dekretem dvorské kanceláře ze dne 22. května 1648 magistrát vrchní moc nad právy postranními ve věcech policejních, trestních a politických obdržel, kdežto vrchnostem pouze dědičné platy a soudní moc ve věcech soukromého práva ostaly.²²²⁾

Napotom k vyzvání císaře předložili též Malostranští v únoru 1649 žádosti své za potvrzení starých a poskytnutí nových milostí a výsad. Nescházela v nich arci prosba, aby prodej cizích nápojův na právech postranních se zakázal; avšak i jiná starší přání znova sou přednešena. Líčíce zbědovaný stav svého města po okupaci Švédské domáhali se toho, aby jim nové důchody byly poskytnuty, kterými by město zase pozvednouti se mohlo, jmenovitě, aby si mohli zřídití městskou solnici, ze které by si směli obyvatelé Malostranští jedinec sůl kupovati, aby dlažebné se zvýšilo a aby se jim povolilo vybírati posudné z piva. Kromě toho žádali, aby jim byly všechny brány v městě jich přivlastněny, stěžující sobě do Staroměstských, že jich před Švédy dostatečně nebránili a že nechávají kolem bran plno nečistoty; dále chtěli v Starém Ovenci zřídití sobě výsadní hostinec pro lodníky, kteří z Drážďan po Labi a Vltavě zboží přivážejí a u císařského mlýna v oboře přistávají, z domu Saského navrhovali zřídití skladní dům, v němž by v čas trhů výročních obchodníci se sukem a plátnem skládali své zboží a u huti Vencelíkovské mínili postaviti novou vodárnu s jezem, dovolávající se privilegia z r. 1534.²²³⁾

Žádostem jich nebylo však tak rychle a ochotně vyhověno, jako oněm Staroměstských a Novoměstských. Císař Ferdinand III. teprve 24. listopadu 1653 kázal zřídití komisi, jejímiž členy jmenoval Ferdinanda hraběte z Valdštejna, Aleše Vratislava z Mitrovic a Huberta Valderode

²²²⁾ Sb. č. 325. Srv. též Schottky Prag I. str. 153 a Weingarten Codex str. 350.

²²³⁾ Archiv českého místodržitelství fasc. P-106 subn. P. 3.

z Echhausenu, aby ona vyslyšíc mínění interesentův a české komory podala prostřednictvím místodržitelství ke dvoru o žádostech jich zprávu. Tak se také stalo. Slyšena sou nejprve druhá dvě města Pražská, pak práva postranní, jmenovitě úřad nejv. purkrabství, opat Strahovský, kostel Matky Boží konec mostu, klášter sv. Jiří na hradě Pražském a klášter sv. Tomáše, a konečně vyžádáno dobré zdání od komory české. Ze všech stran ozvaly se námitky a rozhodný odpor. V přední řadě opřeli se Staroměstští požadavku, aby postoupili brány, aby monopolisování prodeje soli a nápojů týkalo se též obyvatelů, kteří na druhé straně řeky přebývají a pod jurisdikci Staroměstskou náležejí, aby v Saském domě se zřizoval sklad zboží a aby ku Střeleckému ostrovu stavěl se nový jez. Brány na Malé straně, pravili, vystavěli králové čeští a přivlastnili je nám z vážných důvodův. Malostranští nemají práva pohlížeti na nás jako na nějaké vetřelce, kteří se zmocnili jich bran, neboť Malá strana byla podobně jako Nové město na půdě Staroměstské založena a od Starého města vzala jako od matky počátek, vzrůst i právní své obyčeje. Kdyby se Menšímu městu musily brány postoupiti, pak by i Nové město žádalo za vydání dvou bran Špitálské a Horské a Staré město, které bylo sídelním městem králů, kdy ještě ani nebylo Malé strany, bylo by ze všech stran tou měrou uzavřeno, že by mu nezbývalo, než zboží a potraviny přes zdi městské dopravovati. Malostranští ke konání policie ve městě nepotřebují stráží v branách a proti útoku Švédů nedovedli ani jediné brány na Strahově uhájiti, kterak by teprve dovedli více bran obhájiti. Ze všeho toho prý patrné, že pouze ze závesti usilují připravití je o brány, jako dávno snaží se všechen jich majetek na druhé straně řeky, domy, zahrady, mlýny a přívozy pod moc svou uvéstí. Proto také chtějí v řece, která Starému městu ode dávna vlastnický náleží, nový jez zříditi, aby mohli v čas nízké vody přítok její do vodárny městské zameziti; proto usilují na jich škodu zříditi v Saském domě sklad zboží, kdežto předce od pradávna smí se kupecké zboží pouze v staré rychtě a v kotech skládati a prodávati. Žádali tudíž, aby taková „cruda et absurda petita“ byla zamítnuta a Malostranským se uložilo věčné mlčení. Práva postranní ohradila se zvláště proti žádosti za výhradný prodej piva a vína, tvrdíce, že město dávno už dotýčných výsad neužívá; úřad purkrabský opřel se tomu, aby zřizo-

vala se pro lodníky hospoda v poddaném mu Ovenci a komora česká celkem připojila se k těmto odmítavým hlasům. Teprve komisaři zaujali příznivější pro Malou stranu stanovisko. Privilegia na vybrání přirážky solní a na odbírání piva z pivovarů Malostranských poznamenali sice jako zastaralá; avšak za to uznali oprávněnost žádosti, aby byla Menšímu městu nově vystavená brána Strahovská přivlastněna a aby se mu povolilo zříditi si solnici, z které by obyvatelé s městem trpící povinni byli sňl kupovati, jakož i sklad zboží v Saském domu v čas trhů výročních, poněvadž prý město to jest dnes sídelním městem, kde časem dvůr i ministři přebývají. Nicméně uznali, že prostředky, kterými by cizím právům újma se stala, nejsou přiměřeny a postačitelny ku zvelebení toho města a naznačili proto, že by i Malé straně měla se z důchodu posudného učjakká pomoc učiniti.

Dobré jich zdání posláno 12. srpna 1656 ke dvoru; načež dekretem dvorské kanceláře ze dne 9. listopadu 1656 sděleno Malostranským, že císař rozhodnul se obnoviti jim stará privilegia a rozmnožiti je novými milostmi. Prve však nežli nový majestát byl vyhotoven, zemřel císař (7. dubna 1657) a teprve nástupce jeho král Leopold I. vyplnil 15. prosince t. r. vůli jeho.²²⁴⁾ Uznáváje, že se Malostranští v minulých válkách věrně a statečně drželi, potvrdil jim stará nadání, „pokud v jich užívání ostávají“, a mezi těmi též čtyři listy, jež jim r. 1547 odňaty byly;²²⁵⁾ kromě toho udělil jim tytéž výsady, jaké r. 1649 Staroměstští a Novoměstští obdrželi. Přiznal jim tudíž právo míti zastoupení na sněmě a na vyšších soudech; zapověděl vytýkati jim účastenství na povstání českém; ustanovil, že nařízení z české kanceláře dvorské neb místodržitelství mají se jim přímo dodávati a že má se jim dávati titul „slovútní“; zlepšil jich znak městský, ozdobiv jej odznaky rytířskými; postoupil jim druhou polovici odúmrtí a upravil právo jich odkupné k domům šosovním,

²²⁴⁾ Sb. č. 333.

²²⁵⁾ Sb. č. 197, 198, 215 a 224. Z těch list z r. 1507 č. 198 tuto poprvé byl potvrzen a kromě toho pojaty sou ještě do konfirmace dva listy z r. 1335 a 1499 (Sb. č. 25 a 190) na dvůr Lubeň a zahradu nad mostem vedle huti Vencelikovské na Újezdě ležící, jež druhdy klášteru Ostrovskému náležely a s mlýnem v huti nejspíše obci Malostranské postoupeny byly.

jež se nalézají v rukou vyšších stavů, předešav opět, že držitelové těchto domův mají s městem trpěti. Kromě toho ale osvobodil je od ubytování vojska, kdyby panovník byl dvorem v Praze, jakož i od dávání všelikých dávek z vinic a placení posudného na pětadvacet let; udělil jim právo patronátní k farnímu kostelu sv. Mikuláše; povolil jim, aby mohli ze solnice královské sůl odbírat i pak s přírážkou ji prodávati jako Staroměstští k užitku obce; zvýšil jim důklad k apelacím a konečně slíbil, že o to dále jednáno bude, aby i ostatní práva postranní po příkladu Svatojanského k městu se připojila. Naproti tomu nepovolil jim válečné náhrady, jako oběma druhým městům Pražským, aniž odměnil vynikající měšťany vepsáním jich jmen do majestátu aneb povýšením jich do stavu rytířského.

O nové potvrzení privilegií zažádali Malostranští napotom teprve 13. září 1723 po korunování císaře Karla VI. za krále českého a majestátní žádost jich měla též osud jako Staroměstských. President a rady nad apelacemi podali 11. července 1729 o ní dobré své zdání, pravíce, že většina jich práv a výsad posud platí a že proti jich stvrzení není námitek. Pouze výsady z r. 1330 a 1343²²⁶⁾ pokládali za zastaralé, poněvadž město dávno už neužívá práva mlíového na krčmy, kdežto vrchnostem nemůže se popírati právo vařiti a prodávati pivo na svých panstvích a poněvadž berně neplatí se více pouze z půdy, nýbrž i z jiných předmětů dle usnesení sněmu; avšak nečinili námitek proti opětné konfirmaci ani těchto nadání „pro aeterna rei memoria“, poněvadž se tak bez toho děje s výhradou skutečného jich užívání. Místodržící odeslali ke dvoru žádost s dobrým zdáním 9. září 1734 a tam ostala nevyřízenou.²²⁷⁾ Teprv když za císařovny Marie Teresie učinili Malostranští opětne zadání, tu jsou jim privilegia znovu a sice v této formě naposled 16. června 1747 potvrzena, pokud jich ještě užívají a pokud neodporují ústavě zemské.²²⁸⁾

²²⁶⁾ Sb. č. 18 a 46.

²²⁷⁾ Archiv českého místodržitelství fasc. P. 106 subn. P. 3.

²²⁸⁾ Sb. č. 343.

Privilegia Nového města Pražského.

Velký zvelebitel království Českého Karel Čtvrtý ostává ve vděčné paměti potomstva též tím, že r. 1348 založil na předměstích Starého města nové prostranné město, jehož hranice šly ode zdí tohoto města až po nové hradby a příkopy, které od Vyšehradu až k Vltavě na Poříčí v oblouku začal stavěti. Při tom kázal všechnu půdu v ohradě městské, pokud se nenalezala v držení soukromém, na náměstí, ulice a staveniště rozměřiti a rozprodati, čímž přešla do vlastnictví nově usedlých měšťanův a obce.²²⁹⁾ Město takto dle předběžného rozvrhu vystavěné mělo jinou zevnější podobu, nežli město Staré, jehož křivolaké ulice připomínaly původní osady, z nichž se skládalo. Karel nazval pak toto „vzácné dílo a výtvar vlastních rukou“ *Novým městem Pražským* (Nova civitas Pragensis, Neue stat czu Prage) a současníci i pozdější věk nazývali je časem též *městem Karlovým* (Karoli civitas Pragensis).²³⁰⁾

V základní listině, kterou 8. března 1348 obdrželo, ustanovil Karel, že ono má se Starým městem tvořiti jedno tělo a užívati týchž výsad a práv, jimiž Staré město od panovníků bylo nadáno, jmenovitě že obyvatelé jeho mají souzení býti ve věcech práva soukromého i trestního na soudě městském dle týchž zákonův, snesení i obyčejů městských. Noví osadníci, z nichž většina ze Starého města pocházela, byli takto nuceni opatřiti sobě odtamtud sdělení práva, jímž se měli spravovati a brali napotom u tamější stolice konšelské

²²⁹⁾ Srv. Tomek Děj. m. Prahy II. str. 4 a 219 a Prameny dějin Českých IV. str. 449 a 519.

²³⁰⁾ Sb. str. 253 a 257.

naučení ve věcech právních, uznávající ji za vyšší své právo. Nové město nalézalo se takto od založení svého v poměru odvislosti ku Starému městu; avšak jinak mělo dle znění základní listiny obdržeti stejné autonomní postavení, jehož Staré město bylo sobě vymohlo. Mělo tudíž vyňato býti z moci úřadu podkomořského a státi přímo pod králem, kterému náleželo radu v něm obnovovati, jakož i užívati všech výhod, jež privilegia Staroměstská poskytovala obci i obyvatelstvu v poměru jich k ostatním činitelům státním. Naproti tomu neplatila privilegia Starého města pro nové město potud, pokud se týkala zvláštních poměrův obce Staroměstské, jmenovitě jejího majetku a důchodův, a obec Novoměstská obdržela arci r. 1348 i vymáhala sobě později samostatná nadání, kterými se upravovaly též zvláštní její poměry hospodářské.

Ve dvou listinách r. 1348 Novému městu vydaných zakazovalo se novým osadníkům zavaditi nemovitosti věcnými platy přes polovici ceny, aby ostávali svobodnými jich vlastničky, a oni osvobození sou navždy od placení úrokův do komory královské, majíce býti povinni platiti berni královskou teprve po dvanácti letech a sice pouze z půdy, aby mohli prováděti nádhernější stavby k ozdobě města. Dále nakazovalo se řemeslníkům, kteří v Starém městě hlučná řemesla provozovali, aby se přestěhovali během roku do nového města; povolovalo se židům, aby se tu mohli též usazovati; výroční trh Svatovítský přenášel se ze Starého města na Nové, jemuž se ještě propůjčovalo odbývání týdenního trhu pondělního.²³¹⁾ Když pak nové město počalo se vznášati, povolil mu Karel ještě jiné trhy a sklady, tak r. 1350 druhý výroční trh o Svátosti, r. 1360 výsadní trh na obrok a píci u kostela sv. Jindřicha čili na náměstí Senovážném a r. 1367 sklad sledí a jiných slaných ryb, též trh obilí a všelikého dobytka a třikráte za týden trh milířského uhlí, přikázav, aby tyto předměty pouze na Novém městě se prodávaly a aby rychtář Novoměstský byl oprávněn je prodavačům v Starém městě pobrati, kdyby je s nimi tam zastihl.²³²⁾

Povolení takovýchto výsad zavdalo podnět k mnohým kyselostem

²³¹⁾ Sb. č. 48—50.

²³²⁾ Sb. str. 308 a č. 75 a 88.

a rozepřím mezi Starým a Novým městem, jimž císař hleděl v prosinci 1367 tím konec učiniti, že obě města v jednu velkou obec spojil, kázav pobořiti zdě Staroměstské a představiv spojené obci třidcetičlennou radu s rychtářem v čele. Jednota ta jest však ještě za živobytí císaře v březnu r. 1377 zrušena;²³³⁾ načež Nové město ostalo v držení trliův, jež mu před jednotou byly propůjčeny a kromě toho obdrželo ještě nový trh na dřevěné zboží, jež císař v čas jednoty r. 1372 přeložil od kostela sv. Havla, kdež druhdy býval, na hořejší část náměstí Novoměstského ke klášteru Slovauskému.²³⁴⁾ Z opatření těch i jiných byla patrna veliká náklonnost císaře k Novému městu a i syn jeho Václav IV. netoliko výsady městu tomu propůjčené potvrdil, nýbrž je i hleděl rozmnožiti, následkem čehož zmáhaly se obchody a živnosti na Novém městě částečně na úkor obyvatelů Staroměstských. Václav jmenovitě r. 1383 udělil obyvatelům Novoměstským právo dělati slady a vařiti piva, aniž by jim v tom směli Staroměstští překážeti a r. 1400 povolil, aby obec mohla ze zboží a dobytka na trh přivezeného neb hnaného tržné vybíratí.²³⁵⁾

Za jeho času však neznámým způsobem zhoršilo se právní postavení Nového města v tom ohledu, že královští podkomoří začali v něm jako na Malé straně konšely sázeti a jménem krále soudní moc vykonávati.²³⁶⁾ Teprv r. 1408, když byl podkomořím biskup Konrád z Vechty, vzpomněli sobě Novoměstští na stará svá práva a vyslali 18. června ke králi do Záběhlíc některé konšely a starší obecní se žádostí, aby král „ráčil je jmieti vyňaty od súdu podkomoříeho, neb sú nikdy od vysazení města ku podkomoříemu neslušeli ani k jeho súdu, a zření aby neměli k žádnému jinému živému ve všech věcech od města jenom ke králi“. Král Václav dle zprávy letopisce dal prý k tomu „své milostivé povolení“, obnovuje napotom sám radu na Novém městě. Současně rádní písař Svatoslav shledav,

²³³⁾ Srv. Prameny dějin Českých IV. str. 536 a Tomek Děj. m. Prahy II. str. 59 a 71.

²³⁴⁾ Sb. č. 91.

²³⁵⁾ Sb. č. 101, 104, 118 a 130.

²³⁶⁾ Sb. č. 122 a Archiv Český I. str. 399. Srv. též Tomek Děj. m. Prahy II. str. 282, 287 a 367, III. str. 341 a 498 a můj „Úřad podkomořský“ str. 20.

že v základní listině Novoměstské neděje se zmínka o odvolávání se do Starého města, jal se z toho dovozovati, že Novoměstští nejsou povinni takové odvolávání dopouštěti a konšelé přidržíce se jeho výkladu přednesli králi též žádost, aby „k žádnému jinému nebylo se odvoláváno od síduov, než k králi“; avšak tento jich krok neměl příznivého výsledku.²³⁷⁾ Naproti tomu povolil jim král již před tím r. 1400, aby vykonávali popravu v kraji Pražském společně se Starým městem.²³⁸⁾

Ve válkách husitských povstávaly mnohé rozepře mezi oběma městy Pražskými o výklad privilegií, o obecní statky a důchody, o trhy, které v tom neb onom městě se mají odbývati, jakož i o obyčeje při obřadech církevních. Zavdalo k nim podnět hlavně spojení obou měst v jednu obec od r. 1421—1424, v kteréžto době majetek obecní značně se rozmnožil. V letech 1428 a 1429 hleděli z obou stran volení úmlavci spory ty urovnati, vypověděvše, že obě města mají o zboží kněžská, královská neb jiná odběžná rovnou měrou se rozdělit, že Novoměstským při tom má připadnouti špitál pod Vyšehradem se vším zbožím k němu náležitým, statky purkrabství Vyšehradského a polovice kláštera Zbraslavského a že oni mají užívati těchže trhů, jako dříve, tedy též trhu Svatovítského, na nějž Staroměstští nárok sobě činili. Staroměstským pak ponechali jich dvě brány v Novém městě, když byli slíbili, že své brány a fortny do Nového města vedoucí nebudou zavírat.²³⁹⁾

Před bitvou u Lipan přišla však těžká pohroma na Nové město, které od spolku s Táboři upustiti nechtělo. Staroměstští spolčení s panskou jednotou učinili 6. května 1434 vpád do něho a zmocnivše se radnice zle v ní hospodařili, při čemž utratili též výsadní listiny Novoměstské „z veliké nepřítzně“.²⁴⁰⁾ Tím dostalo se Nové město pod

²³⁷⁾ Časopis Českého muzea 1836 str. 301 a 309 a Sb. č. 125 a 127.

²³⁸⁾ Sb. č. 99 a 117.

²³⁹⁾ Srv. Tomek Děj. města Prahy IV. str. 184, 412, 419, 440 a 445.

²⁴⁰⁾ Sb. str. 83. — V knize Novoměstské č. 331 v archivu m. Prahy píše se na l. 70 o této příhodě takto: „Listy hlavie pod pečeti ubrmanskými i obů měst Pražských, ty jsú polrahi a ztrhali páni a obec Staroměstí, když jsú se pány zemskými a s panem Alšem Vřeštovským, tehda zprávcí země voleným, vskočili den božieho vstúpenie do Nového města i také list zalozenie

moc Staroměstských, kteří tam až do r. 1436 obnovovali radu jako na Malé straně a v jiných některých městech královských.²⁴¹⁾

Teprv císař Sigmund obnovil zase samostatnost obce Novoměstské. Když se v Brně jednalo o přijetí jeho za krále, tu Novoměstští „se smutnou tvář i myslí“ oznamovali, že jim byly odjaty hlavní práva a „listy gruntovní“, žádající císaře, aby v tom zjednal nápravu. Sigmund v majestátu oběma městům v červenci 1435 daném slíbil, že jim učiní, až do Prahy přijede, novou milost při těch právech a po příjezdu svým obnovil v srpnu 1436 radu na Novém městě, přidav jí rychtáře zeměpanského a 1. října 1436 vydal dvoje souhlasná potvrzení pod zlatou bullou na práva a svobody, jež Novému městu udělili králové Karel IV. a Václav IV. a o jichž prvopisy bylo přišlo.²⁴²⁾ Staroměstští opírali se tomu, nechťejíce uznati, že by Nové město bývalo kdy takovýchto výsad obdrželo; avšak když Novoměstští věrohodné prepisy ukázali, když vedli za svědky mistra Vavřínce z Březové, jenž překládal ty listy v čas různic mezi oběma městy z latinské řeči do české, i jiné ctihodné muže a když kancléř císařův Kašpar Šlik našel nadání ta zapsána v registrech královských, tu císař dal Novoměstským za právo a kázal jim všechny ty listy obnoviti.²⁴³⁾

Brzo však na to vznikly nové rozepře mezi oběma městy. Staroměstští podali obšírnou žalobu na Novoměstské, že jim všelijak ruší práva a výsady, ačkoliv při založení Nového města v tom byli opatření, že jim Nové město nemá nijakým způsobem „k útisku, ke škodě, k zármutku aneb na překážku“ býti, jakož i že nemají míti

císařem Karlem téhož města Nového i jiné císařské a královské listy na svobody, na práva i na řády téhož Nového města Pražského pobrali jsú i zřezali, a majestátu císařského pečet větčí městskú zsekali a zkazili, neb jsú svédčili na zvelebenie Nového města proti vuoli Staroměstským, kteříž jsú tehdy vládli, také jiných klenotuov, jakožto pušek, koflikuov, stanuov, prachu puškového, střelby i jiných věcí muoho pobrali a platuov mnoho odjeli.“ Srv. též Časopis Č. Musea 1836 str. 311 a 321.

²⁴¹⁾ Srv. Tomek u. m. IV. str. 637.

²⁴²⁾ Sb. č. 134, 141, 180 a 251. Srv. též Tomek Děj. m. Prahy VI str. 4.

²⁴³⁾ *Scriptores rerum bohém.* III. str. 103, Časopis Č. Mus. 1836 str. 311 a Tomek Děj. m. Prahy VI str. 6.

žádné moci majestáty, jež by mu byly vydány na úkor a „k utištění“ jich práv a svobod. Dovožující dále, že císař Karel vysadil to město na jich předměstí, dědinách a zahradách a že je zavázal pod moc jich práva, stěžovali sobě, že Novoměstští opět nedopouštějí odvolávati se k jich vyššímu právu, pokládajíce padesát kop pokuty tomu, kdo se chce odvolati, a že sobě nové trhy zamyslili v rozličných věcech, jež se váhy týkají, proti jich právům a svobodám. Před samou jich braunou u Matky Boží Sněžné prodávají se kúry, husy, ptáci i jiná zvířina a odbývají se trhy slaných ryb a „bohatých krámův“; kdežto předce krámské a kupecké věci mají se prodávati v bohatých krámech před radnicí Staroměstskou, jak to od starodávna bývalo.

Novoměstští, kterým císař odevzdal žalobu v březnu 1437, dovolávali se v obraně své jeho majestátu na obnovení starých nadání, dovožující, že trhy ty nalézaly se už za krále Václava IV. v těch místech a že i jiná menší města v království Českém takových trhův užívají. Staroměstští chtějí prý pouze, aby „jejich město se rozmohlo a rostlo a nové hynulo a pustlo“, a cokoliv se jim nebude na Novém městě líbiti, tomu všemu přezdějí, „žeť jest proti jich právům neb k útisku“. Při tom nezmněli se o odvolávání do Starého města; za to však podali sami nové stížnosti, kterak Staroměstští i ta „jich druhá obec“, čímž mínili Menší město, ruší jejich práva a výsady. Dopouštějí prý, aby se v jich městě prodávaly slané ryby, zboží dřevné a píce všeho druhu, ačkoli se tak pouze u nich díti má, a mlčky k tomu přihlíží, když se tam proti jich právům a svobodám dělají slady, vaří piva a provozují hlučná řemesla. Císař mínil učiniti výpověď mezi městy po velkonočních svátcích; avšak nedošlo více na to.²⁴⁴⁾

²⁴⁴⁾ V knize Novoměstské č. 331 v archivu města Prahy praví se na listu 82: „Tunc iterum domini consules et seniores communes Noue ciuitatis contra predicta scripta Antiquae ciuitatis suam dederunt et obtulerunt domino imperatori . . replicam . . , quam ipse dominus imperator suscipiens dixit, quod vellet post pascha finem litibus et controuersiis imponere iusticia mediante, quod tamen non est factum, quia consules et communitas Antiquae ciuitatis nunquam amplius post hoc, quousque imperator et postea rex Albertus regnauerunt, consules et communitatem Noue ciuitatis Pragensis pretextu causarum predictarum querimonialiter inculpabant“; avšak na listu 87 krátce se dokládá: „Imperator querimonias prescriptas non deffiniuit.“ Srv. též Časopis Českého Musea 1836 str. 312—322.

Potvrdil Novému městu pouze ještě výsadní prodej ovsu a sena na trhu u sv. Jindřicha.²⁴⁵⁾

Nové město domohlo se celkem v této době bývalého autonomního postavení svého a následující králové Jiří i Vladislav, potvrzující mu staré výsady, uznávali opětně, že má užívati týchž práv i výhod, jako město Staré. Král Jiří mazuje je r. 1461 proslavenou ozdobou svého důstojenství královského, dokládaje, že má ve všem rovno býti Starému městu, poněvadž společně s ním stkví se nejvzácnější hodností sídelního a hlavního města, poněvadž před jinými městy zvláštním osudem, jako práh neb základ jménem Prahy se vyznamenává. Nemá proto se propůjčovati Starému městu, co se odepřelo Novému, a třebaž obě města zdemi a příkopy od sebe byla oddělena a zvláštními úřady spravována, předce stejná hojnost udělených jim milostí, jednostejnost slavného jména, svorný duch měšťanů, jedno právo a jeden král uvádějí a sdružují je obě v jednotu.²⁴⁶⁾ Král Vladislav pak nazývá je r. 1476 jasnou okrasou království Českého, potvrzuje mu jeho práva a slibuje kromě toho, že obyvatele zachová při kompaktátech sboru Basilejského.²⁴⁷⁾

Až do sporů stavu městského se stavy vyššími nebyla rovnost Nového města se Starým městem ze žádné strany popírána a obsah privilegií, jež mu byla v patnáctém století udělena, týká se větším dílem důchodův a statkův obecních aneb takových práv, jež současně oběma městům byla povolena. Tak r. 1454 stalo se rychtářství Novoměstské obecním úřadem, r. 1459 osvobozena jest obec Nového města od dluhův obecních a měšťané od tížících platův na domech a r. 1477 zlepšen jest mu městský znak.²⁴⁸⁾ Kromě toho potvrdili mu panovníci držení některých statků k obci a kostelům, postoupili mu všechno právo ke špitálu ležícímu pod Vyšehradem, zastavili mu clo ve bráně hradu Vyšehradského a výton pod Vyšehradem, jakož i povolili, aby olejové všeho druhu pouze v něm se skládali a k užtku obce prodávali.²⁴⁹⁾

²⁴⁵⁾ Sb. č. 142.

²⁴⁶⁾ Sb. č. 159 a 161.

²⁴⁷⁾ Sb. č. 175 a 180.

²⁴⁸⁾ Sb. č. 150, 156, 178 a 179.

²⁴⁹⁾ Sb. č. 147, 158, 164, 172, 181, 182, 195 a 352.

Na sklonku patnáctého století ve sporech stavovských bráno však v pochybnost rovné postavení obou měst Pražských, aby se šířila mezi nimi řevnivost a docleno toho, že obě města dostávala se do nových a nových rozbrojů. V tu dobu asi byl také sepsán s použitím starších zpráv letopiseckých traktát „Práva, svobody, milosti, obdarování a ustanovenie Nového města Pražského“ na uhájení autonomního postavení Nového města.²⁵⁰⁾ V něm kladou se králi Václavu IV. do úst některé výroky na prospěch tohoto města učiněné, aby tím způsobem poraženy byly nároky vyšších stavův i Starého města; při čemž neužívání některých práv připisuje se nepečlivosti konšelův, neboť „když hospodář nechce pilen býti své dědiny a nehledí svých mezí a pilně neznamená, aneb když se po něm nesvědomy hospodář uváže, bývá to, že jemu sused mezi přeoře.“ V traktátu tom líčí se nejprve, kterak za předešlých králů Novoměstští měli zástupce v radě královské a kterak proto „obec nebyla bezprávnými poplatky obtěžována a bohatý i chudý práva a svobod městských požívali“, i dokládá se: „Tot jest. ctní páni konšelé a slavná obci velebného vašeho města Nového Pražského ozdoba, okrasa i koruna i pověst vysoce rozhlášená, že máte v radě krále Českého ustavičně v najpilnějších věcech a potřebách býti.“ Dále vykládá a hájí se, že král Václav IV. vyňal Novoměstské ze soudu podkomořího a že tudíž pod moc jeho slušeti nemají, jakož i že stará rada má viněna býti před novou, jsouc povinna počty skládati před obcí a nikoli před radou královskou. Souditi měšťana neb obyvatele městského náleží pouze konšelům a kdo na nálezu jich nechce přestati, může se ke králi odvolati, avšak nikoliv do Starého

²⁵⁰⁾ Časopis Českého Musea 1836 str. 299 dle jednoho rukopisu bibliotéky Děčinské. Obširnější poněkud text nalezá se v knize Novoměstské č. 331 v archivu m. Prahy, kdež k němu připsána sou stejnou rukou některá privilegia Novoměstská, co do let poslední krále Jiřího z r. 1461 (Sb. č. 159), kromě toho některé výsady Staroměstské v českém překladu na př. listy na trh dříví v Podskali za nápisem „Tuto jest řád a ustavenie práva o plavení a trhu lesu v Podskali“ a konečně „ruoznice a soudové mezi Staroměstskými a Novoměstskými“ za císaře Sigmunda. Musil tudíž traktát tento do knihy archivní po r. 1461 vepsán býti a když porovnáme obsah jeho s majestátem kr. Vladislava z r. 1504 (Sb. č. 196), shledáme nápadnou vnitřní obou souvislost.

města, neboť k vůli rovnosti i na Novém městě má býti „vrch práva“. Proto také má tam jako na Starém městě rada čítati osmnácte členův a konšelům i starším z obce uáleží voliti písaře městské. Novoměstští měšťané konečně mohou jako Staroměstští kupovati deskové statky a svobodně nakládati se svým majetkem po čas života i na případ smrti a král nemá dávatí proti právu výprosy na jich jmění, jehož se těžce dopracovali, leč by mu konšelé přisoudili práva k něčemu, aniž má sirotkům i vdovám městským jmenovati poručníky.²⁵¹⁾

Jest pravdě podobno, že na základě této obrany domáhalo se Nové město na králi Vladislavovi, aby mu výsady a práva taková přiznal a zajistil. Král nakloniv se po čase opět k stavu městskému, potvrdil Novoměstským r. 1504 skutečně milosti, kterými Staroměstští byli obdařeni „od krále Václava a jiných kráľuov Českých.“ Uznal, že též na Novém městě král má jednou do roka konšely sázeti, jichž má osmnácte býti, že soud městský jest příslušným i v těžkých případech soudních a že na výpovědi jeho každý má přestati, neodvolává se nikam jinam, leč před krále. Dále přiznal konšelům právo, že mohou souditi netoliko o nápadly městské, nýbrž i o zboží svobodné, manské neb zápisné a povolil obyvatelům městským, aby o veškerém majetku svém, městském i deskovém, činili před radou poslední pořizení, užívajíce při deskách zemských týchže práv, jako vyšší stavové. Při tom postoupil obci odúmrti a vzdal se práva dávatí výprosy na statky sirotkův a vdov. Konečně osvobodil měšťany od dávání cla v celé zemi, kromě cla kráľovského v branách na Novém městě i jinde, vysadil jim ke dvěma předešlým nový výroční trh Bartolomějský a povolil jim vybíratí tržné z koní, hověd i jiného dobytka, jakož lámati kámen míli kolem města ku opravě jeho.²⁵²⁾

Povolení těchto výsad pobouřilo v nemalé míře Staroměstské.

²⁵¹⁾ Vlastní traktát, jenž za jakousi právní knihu pokládati se může, končí takto: „Co pak dále príslušie k ustanovenie, zřiezení, ku právuom, k súduom a orteluom města o řádíech, práviech a svobodách rozličných řemeslníkuov, to v zvláštních knihách psáno jest a ty by jměly každé radě od písaře městského čteny býti a rozumně vykládány, aby se jako pravidlem uměli v súdech i v rozličných přech bez přejímánie osob spravovati“ atd.

²⁵²⁾ Sb. č. 196.

Shledávali v tom rušení svých privilegií a zasahání do svých práv, když mělo odvolání z Nového města k nim přestatí a rada tamější čítati osmnácte členův, kdežto předce jenom u nich byl od starodávna „vrch práva bez odvolání“. Horšili se dále na to, že Novoměstským nový trh byl povolen a oni osvobozeni od placení cla na mostě i v branách Staroměstských, kdežto Staroměstští ženouce dobytek skrze jich město měli z něho tržné platiti. Chtějíce však vyhnouti se sporům a majíce v stejný čas se brániti proti přechmatům šlechty učinili nejprve pokus, aby obě města v jednu obec se spojila, odůvodňující to tím, že „když Praha v jednotě bude, žádný pán nebude se smíti o ně pokusiti.“ Avšak většina obce Novoměstské toho času odpírala svoliti k jednotě, dovolávajíc se toho, že král udělil jim majestát, v němž mají veliká obdarování, a že oni proto musí při výsadě svého města, při svých právech a svobodách státi a se toho držeti. Na to Staroměstští poňmali je před soud zemský, že sobě vymohli milosti na úkor jich právům a ačkoli vyslaní stavu městského mezi nimi v zájmu společné věci stále prostředkovali, teprve r. 1509 objevila se na obou stranách náklonnost k narovnání. Staroměstští nejprve zavázali se, že propustí Novoměstské z pňhonu před soud zemský, chtějíce přestatí na výpovědi krále mezi oběma městy, a když se tak stalo, zvoleni sou v květnu onoho roku ze soudu komorního úmluvci, kteří konečně 18. května 1509 obě města přátelsky ve všem porovnali až na artikul o odvolávání, o němž ponechali králi učiniti výpověď. Vladislav potvrdil pak narovnání, odročiv vyřízení rozepře o apelaci až do toho času, kdy syn jeho Ludvík uveden bude v panování království Českého. Následkem toho přestalo odvolávání z Nového do Starého města a Novoměstští obhájili majestát též v tom, že podrželi osmnácte konšelův, že sou osvobozeni od placení cla v branách Staroměstských a že jim dovoleno lámati mlíi kolem města kámen. Naproti tomu musili upustiti od trhu Bartolomějského a zavázati se, že chtějí na mostě clo dávatí a koně i dobytek bez placení tržného do Starého města propouštěti. Zároveň bylo ujednáno mezi nimi, že pozůstalosti mají připadatí na nejbližší příbuzné v obou městech přebývající, a že trhův i přívozů mají obě města užívati jako za starodávna. Dle starých letopisův obsahovala původní výpověď královská ještě ustanovení, aby „obě města Staré i Nové byla hlavou všech

měst království Českého“ a aby „o jednotu mezi sebou již věčně ne-
jednala“ a nařízení to bylo prý také do desk zapsáno; avšak zdá se,
že na žádost Staroměstských bylo z výpovědi Pražanům vydané vy-
puštěno.²⁵³⁾

Král Vladislav pak 21. června 1509 poprvé osmnáctičlennou radu
na Novém městě dosadil na znamení, že i tam jest „vrch práva,“ vy-
dav napotom r. 1510 a 1514 Novoměstským dva majestáty na svo-
bodné volení konšelů v čas nepřítomnosti krále v zemi, jaké sou-
časně též Staré město obdrželo.²⁵⁴⁾

Přes záповěď královu začalo se brzo po urovnání sporů mezi oběma
městy opět jednati o jednotu obou měst a myšlenka ta, v jejímž usku-
tečnění celý stav městský spatřoval mocnou zbraň proti oligarchickým
snahám vyšších stavů, stala se 30. srpna 1518 po třetí skutkem.
Přední dvě města Pražská spojila se tu v jedno veliké město Pražské,
jehož správu vedlo osmnácte konšelův a na něž přešla všechna práva,
statky a důchody obou obcí. Jednota ta však neměla ani teukrátě
dlouhého trvání. Vnitřní rozbroje mezi obyvatelstvem obou měst, vy-
volané sobectvím jednotlivcův a náboženským rozkolem, zavdaly králi
Ferdinandovi I. příležitost, aby 9. září 1528 opět zrušil jednotu obcí
Pražských, jež byla též snahám jeho po samovládě a obmezení samo-
správy obecní na překážku. Potvrdil nejprve výpověď krále Vladi-
slava z r. 1509, by na budoucí časy nikdo o takovou jednotu měst
nestál a kdo by o to jednal neb k té jednotě se přimlouval, aby ztratil
statek i hrdlo. Umínilť prý sobě přivéstí obě města „k prvnímú spů-
sobu, tak aby byla dvoje rada a dvoje právo“ i obnovil téhož dne
v obou městech rady dle své vůle, ustanoviv, že Nové město má se
starými svými právy a výsadami spravovati.²⁵⁵⁾ Novoměstští radovali
se tehdy tomu, že „nastal den, v němž císař Karel z mrtvých vstal“
a že „Staroměstským jich korouhev klesala“;²⁵⁶⁾ avšak brzo ukázalo

²⁵³⁾ Sb. č. 307 a *Scriptores rerum bohemicarum* III str. 272—278, 304—307.

²⁵⁴⁾ Sb. č. 205, 212 a 231.

²⁵⁵⁾ *Scriptores rerum bohemicarum* III. str. 417, Bartošova kronika Pražská str. 14
a 285, Beckovského Poselkyně I. str. 46, Sněmy České I. str. 279 a kniha
Novoměstská č. 332 list A 1. v archivu m. Prahy.

²⁵⁶⁾ Bartošova kronika str. 286.

se, že snaženo se o rozdvojení a rozdrobení měst Pražských jenom za tím účelem, aby korouhev celého stavu městského začala klesati.

V čas jednoty spravovány sou společně všechny statky a důchody obecní a přičiněním společné rady rozmnožen majetek obecní v značné míře. Po zrušení jejím nastaly nové nesnáze a nevole mezi oběma městy o to, co kterému z nich připadnouti má a zvoleným smlouvčům z obou stran nedařilo se dlouho dílo rozhodčí.²⁵⁷⁾ Pohnali proto Staroměstští Novoměstské před krále, že jim mimo jich privilegia a starobylé zvyklosti v mnohé věci vkračují a Novoměstští oplatili jim to podáním žalobního spisu, v němž líčili těžkosti, jež musí zase od nich snášeti. Král Ferdinand I. vyžádav sobě od svých rad dobré zdání učinil 18. srpna 1534 dvě výpovědi na soudě komorním, kterými ukončil dlouholetý spor o odvolávání do Starého města, jakož i jiné dávné rozepře obou měst. On zůstavil Staroměstské při nadání císaře Karla IV. z r. 1347, tak aby strany mohly se z nálezů soudu Novoměstského do Starého města odvolávati, složice dvě kopy důkladu; avšak povolil, že z nálezů vyššího práva Staroměstského mohou se ještě dále ke králi odvolávati, na jehož vůli má ostati ukládati pokuty těm, kdož by žádali zbytečně a svévolně za revisi pře.²⁵⁸⁾ Ostatní rozepře o soudní moc Staroměstských starších mlynářů přisezných, když jde o mlýny, cejchy a zdýmání vod na Novém městě, o dělání a zavírání bran a fortén v Starém městě, o čistění příkopův, o výroční a týdenní trhy v obou městech, o vybírání tržného z koní a dobytka na Novém městě a o prodávání piva z jednoho města do druhého vyřídil král ve smyslu privilegií obou měst, nálezů krále Vladislava z r. 1509 a na základě skutečného stavu věcí před jednotou Praž-

²⁵⁷⁾ V pamětní knize Novoměstské č. 332 archivu m. Prahy na listu A 2 napsal Novoměstský písař rádň Jindřich z Chocemic, že prý „spolčení Prahy a města tohoto s Staroměstským žádné platnosti a užitku jest neneslo, poněvadž obyvatelé tohoto města těžkosti mnohé i újmu v svých živnostech nesli i záhubu při statcích a zlehčení i domův opuštění; jakož i při duochodech obecních městských skutek to ukázal, že s těžkostí a po mnohých žádostech na Staroměstských dosáhli, i také než pustili, za čas nemalý užívali a mnohé schůze jmívali, než to k konci jest přivedeno.“ Srv. též sb. str. 383.

²⁵⁸⁾ Sb. str. 373—375.

skou.²⁵⁹⁾ Novoměstští měli toho času ještě jinou při s měšťany Bělskými o sklad tunného zboží, která r. 1540 ve smyslu jich výsady na takový sklad byla rozhodnuta.²⁶⁰⁾ Zdali Ferdinand po zrušení jednoty Pražské aneb po prohlášení těchto výpovědí Novoměstským privilegia potvrdil, nevíme. Zachoval se nám pouze list jeho z r. 1544, kterým jim pojišťuje držení zboží zádušního k farám, zavazuje se, že na ně nebude dávatí vejplatu.²⁶¹⁾

Po přemožení odporu stavovského přišli též Novoměstští o všechna svá privilegia, jakož i o všechny statky a důchody obecní, zádušní a špitální²⁶²⁾ a teprve v září 1547, když přijati sou opět na milost, obdrželi zpět dvanácte listů panovnických se zádušními statky a důchody, arci s výhradou vrchnosti krále nad nimi.²⁶³⁾ Na kanceláři královské zůstalo, pokud víme, deset listů panovnických, jichž obsah nesrovnával se s úmyslem krále obmeziti samosprávu městskou a ztenčiti majetek obecní. Pozbyla takto platnosti ustanovení, že pouze král má obnovovati radu a že, když není přítomen v zemi, volenci od obce zvolení volí konšely, že soud městský je příslušným i v těžkých případech trestních, že měšťané mohou držeti statky svobodné a že nemají dávatí se výprosy na statky jich sirotkův a vdov, že cla v branách a výtoň pod Vyšehradem náleží obci, která též vybírá tržné a na kterou spadají odúmrti, a že obyvatelé Novoměstští osvobozeni sou od dávání cla v celé zemi. Za to však nabyly platnosti tytéž výhrady, s kterými některá privilegia obci Staroměstské navráćena byla. Nescházelo mezi nimi arci ustanovení, jehož Nové město druhdy tak úsilovně se domáhalo, že obyvatelé jeho nemají více do Starého města se odvolávati, nýbrž před krále a jeho rady k apelacím stále zřízené. Ferdinand rozšířil takto práva svá zeměpanská stejně nad oběma městy

²⁵⁹⁾ Sb. č. 225.

²⁶⁰⁾ Sb. č. 229.

²⁶¹⁾ Sb. č. 233.

²⁶²⁾ Desk zemských kvatern VIII list E 23; Tieftrunk *Odpor stavův českých* str. 267 a 268, *Památky archeologické* X. str. 457 a *Sněmy České* II. str. 443—445. Novoměstští postoupili 12. července mezi jiným též tvrze, dvory poplužní a vesnice Malešice a Strašnice, jež později obcem Pražským navráćeny sou.

²⁶³⁾ Sb. č. 235 pozn., 247 a 251.

i nepotřeboval rozpakovati se potvrditi základní listinu Nového města, že má užívati týchž práv a výsad, jako město Staré. Konfiskováním nejdůležitějších listů panovnických oběma městům obmezil se význam rovnosti mezi oběma městy na to, že obě ostala vyňata z moci úřadu podkomořského, souce podřízena novým úřadům zeměpanským. Jinak Ferdinand navrácuje Novému městu některé listy panovnické, potvrdil mu tím též kompaktáta sboru Basilejského, jež arci tehdy straně podobojí už nepostačovala, uznal opět kompetenci soudu městského ve věcech civilních i trestních, obnovil obci dřívější trhy výroční a týdenní, schválil starý znak městský a přiznal všem obyvatelům právo vaření piva. Ve všem ostatním spůsobil tytéž proměny v obecním zřízení, jako na Starém městě.

Teprv v následujících na to letech odhodlal se postoupiti opět část statkův a důchodův obecních, o něž bylo Nové město přišlo a bez nichž správa tak velké obce nebyla možna; avšak zamítal opětovné žádosti za navrácení všech privilegií a za povolení, by konšelé mohli sami rychtáře dosazovati, jenž by měl zřízení na úřad městský. Obec Novoměstská dostala se takto v opětné držení *poplužního dvora Malešického, obecních mlejníků, vápenice a přívozův* a obdržela povolení vybírati *clo ve třech branách, tržné z dobytkův a koní. ungelt z cizího vína a odchodné ze statků osob, jež se z města stěhují, jakož i ukládati platy z krámnův, z dodávání vody a z obchodův městských.* Kromě toho postoupeno jí *peněžité clo z dříví a později vejtonní důchod na řece Vltavě, jakož i povoleno jí zřídliti obecní sklep, v kterém by se prodávala cizí vína.* Při tom ustanovil král, že konšelé mají opět nad sirotky vrchní právo poručenské vykonávati a že při apelaci má obnos důkladu ze dvou na deset kop se zvýšiti.²⁶⁴⁾

Když ujal se vlády Maximilian II., vyslali Novoměstští ze svého středu některé osoby do Vídně, aby u dvora vymohly potvrzení privilegií a povolení nových milostí. Dovolávajce se rovnosti se Starým městem měli vyslaní jmenovitě žádati, aby císař jim kollaturu nad všemi statky zádušními a špitálními navrátil, důchody obecní a cla polepšil a zvláštní majestát vydal na sklep obecní i na sklad soli

²⁶⁴⁾ Sb. č. 243—248, 252 a 258. Pokud se cla z dříví v Podskalí vybíraného týče, srv. též artykule sněmovní z l. 1575 list K. 1 a z l. 1610 list N. 3.

a železa, neboť byli nuceni položit odpor do desk zemských proti majestátu z r. 1562, kterým Starému městu výhradné právo se udělovalo ku prodeji cizích vín a soli.²⁶⁵⁾ Avšak Maximilian II. nevyhověl jich žádostem, nýbrž potvrdil jim r. 1575 pouze ta privilegia, jež Ferdinand I. jim byl navrátil neb nově udělil.²⁶⁶⁾

Teprve za císaře Rudolfa II. dočkalo se i Nové město splnění mnohých svých přání. Císař potvrdiv privilegia udělil mu r. 1577 polovici odúmrtí, r. 1584 postoupil vrchnost a panství k statkům obecním, zádušním a špitálním, když mu 2000 zl. rejnských zaplatilo a r. 1595 povolil opět, aby měšťané i obec mohli sobě kupovati statky pozemské a klásti je sobě bez relace královské do desk zemských.²⁶⁷⁾ Následkem toho vzrůstala se zase zámožnost Novoměstských. Obec zakoupila sobě mezi jiným roku 1575 ves *Nusle* za 8000 zl. rejn., r. 1596 *Andělskou zahradu* za 2500 kop, aby tam cizí vína prodávati mohla, r. 1604 dvůr poplužní v *Štěrboholech* za 7500 kop a císař postoupil jí r. 1599 zádušní jmění kostela sv. Apolynáříše k snadnějšímu vystavení a vydržování *špitálu sv. Alžběty*.²⁶⁸⁾ Konečně r. 1620 obec Staroměstská smluvila se s ní, přiznavši jí právo prodávati sůl a cizí vína ku prospěchu svých důchodů tím vším způsobem, jako ona činí.²⁶⁹⁾

Ve válce třicetileté dolehly na Nové město tytéž děsné útrapy válečné, způsobené náboženskou nesnášenlivostí, jako na iněsto Staré a od té doby prováděny v obecním i soudním zřízení obou měst stejné proměny. Obsah privilegií, jež Nové město od Ferdinandů II. a III. obdrželo, nelišil se hrubě od znění současných panovnických listin

²⁶⁵⁾ Archiv českého místodržitelství fasc. P-106 subn. P 2. a Sb. č. 256.

²⁶⁶⁾ Sb. č. 267.

²⁶⁷⁾ Sb. č. 274, 278, 285 a 319.

²⁶⁸⁾ Sb. č. 288 a str. 638. Srv. Bílek Dějiny konfiskací str. 950. — S Novoměstským špitálem sv. Alžběty pod Vyšehradem spojen byl toho času špitál sv. Bartoloměje, jež purkmistr a rada Nového města r. 1505 založili, zakoupivše pro něj 15. května téhož roku od Jana Hrona dům (nynější č. p. II.-427) pod klášterem Slovanským a přikoupivše k němu r. 1514 a 1515 ještě dvě sousední reality. (Libri antiqui contractuum ab anno 1504 N° 23 list B 11 a N° 24 listy 34 a 87 v úřadě pozemkových kněh Pražských.)

²⁶⁹⁾ Archiv m. Prahy listina č. 510 subn. 7.

Staroměstských. Císař Ferdinand II. navrátil mu statky obecní a zádušní jakož i dva listy z r. 1486 a 1544, jimiž právo obce k těmto statkům zabezpečeno bylo, potvrdil v červnu 1627 ostatní listy svých předchůdců, když byl při tom vymínil, že pouze katolíci mohou účastni býti práv a výsad obce a že proto ustanovení listu krále Vladislava z r. 1476 o zachovávání kompaktát má pozbyti platnosti. Při tom prohlásil rovněž obecní dluhy v čas povstání sdělané za neplatné.²⁷⁰⁾

Po uzavření míru Westfálského podali Novoměstští v prosinci 1648 žádosti císaři za nové milosti a císař povolil jim 3. května 1649 na uznání prokázané jich statečnosti v čas obležení Švédského tytéž výsady a práva, jež několik dní před tím Starému městu byl udělil, uznáv kromě toho, že jim náleží právo patronátní k jich kostelům, jež arcibiskup hrabě Harrach jim upíral. a potvrdil jim deset dní na to všechna předešlá privilegia městská. Mezi těmi nalezaly se též všechny listy, pravé i podvržené, kterými panovníci čeští povolili držitelům domu, „Andělská zahrada“ řečeného v Jindřišské ulici, aby v něm prodávali domácí i cizí vína a provozovali různá kupectví.²⁷¹⁾ Novoměstští žádali totiž, „aby v čas jarmarku Svatovítského všelijaká zboží kupecká, sukna, plátva i jiné věci v domě svém privilegovaném Andělská zahrada i na jiných vykázaných místech se prodávati směly“, a císař vyhověl jich žádosti tím způsobem, že obci, která se nalézala v držení toho domu, staré jeho výsady potvrdil. Ferdinand III. vůbec většinu žádostí jich příznivě vyřídil; pouze v některých věcech neučinil jim po vůli. Tak žádali marně, aby k vůli rovnosti se Starým městem písař jich městský směl se nazývati kancelářem, aby se měšťané jich střídali v úřadě perkmistrském s měšťany Staroměstskými, aby se ubytování vojska ve městě dalo na útraty země a aby Nové město neslo menší břemeno herní, nežli Staré město, poněvadž v čas války vydáno jest mnohem prudším útokům nepřátelským a poněvadž „nyní mezi oběma městy proti někdejšímu času veliký rozdíl jest, kdež v čas Švédského obležení na sta domův z gruntu zbořených, rozstřílených a zruinovaných se vynachází.“ Poukazující dále k tomu, že byli nuceni generálovi Beckovi, když u nich posádkou ležel, dvory své

²⁷⁰⁾ Sb. č. 311, 181 a 233.

²⁷¹⁾ Sb. č. 328 a 330.

obecní Malešice a Štěrboholy postoupiti, poněvadž neměli vojsko jeho čím živiti, a ličice, kterak „mnogo set domův té již třicetileté války k zkáze přišlo, vesnice i jiní někteří gruntové obecní officírům vojenským i jiným v kontribucích postoupeny a dány byly,“ žádali císaře, aby jim učinil „nějakou obzvláštní císařskou milost“, by se opět po tak strašných ranách mohli vzpamatovati. Císař povoliv jim válečnou náhradu 150000 zl.,²⁷²⁾ osvobodil je na padesáte let od dávání dávek z vinic a postoupil jim druhou polovici odúmrti k dobrému obce. Užilo i v tom všem Nové město úplné rovnosti se Starým městem.

Od té doby potvrzena sou privilegia Novoměstská o sobě ještě jednou císařovnou Marií Teresií ve Vídni dne 16. června 1747 za týchže podmínek jako oběma městům Pražským, když byli r. 1727 apelační radové a r. 1734 české místodržitelství podali souhlasná dobrá zdání, že proti tomu není žádných námitek.²⁷³⁾

²⁷²⁾ Z náhrady této koupili sobě r. 1679 od Jana Jiřího Kořenského z Terešova statek *Křestovice s Hořejší a Dolejší Oudraží a Jehňadly* v kraji Prachenském; avšak nepodrželi jej dlouho, nýbrž už r. 1695 se svolením komory české prodali jej Sigmundovi Ludvíkovi hraběti z Trautmansdorfu. Brzo na to r. 1715 prodali též statek *Nuselský* nejv. purkrabí Janu Josefu hraběti z Vrtby za 8000 zl. rejn. a v stejný čas koupil od nich hrabě František Antonín Špork *Andělskou zahradu*, aby tam zřídil klášter Celestinek. (Archiv m. Prahy listiny č. 203, 1109, 2423 a 2475 a též Schaller Beschreibung Prag's IV. str. 210 a 383).

²⁷³⁾ Sb. č. 342 a archiv českého místodržitelství fasc. P-106 subn. p. 2. — V dobrém tom zdání praví: „Obwohlen man nun hierinnen viellerley bereits vor zimmlicher zeit abgekommene vnd zum theil auch veränderte immunitates enthaltener befunden, nichts destoweniger, da doch gleichwohlen die gedaechnuss solche jemahlen gehabt zu haben, zum sonderbaren trost deren supplicanten gereichen mag; solchemnach dann ermeldte president, vicepresident vnd raethe ihre unvorgreyffliche meynung hiemit eröffnen, wie nemlichen sothane privilegia (jedoch wie dermahlen die Neustaedter in usu et possessione atque actuali eorum exercitio sich befinden) von Ihro Kayser. vnd königl. Mayt. allergnaedigst confirmiret und Deroselben ein solches in unterthaenigkeit eingerathen werden könnte.“

Privilegia Hradčanská.

V okolí hradu Pražského nalézalo se hojně nemovitého zboží, jež od dávných časů bylo panovníky Českými nadáno k úřadu nejv. purkrabství Pražského a jež v době, kdy ještě majetek korunní od zemského se nerozeznával, zajisté ku hradu samému, k sídlu to panovníckému, se počítalo. Na území tomto založil a hradbami obelhal některý z purkrabí Pražských asi v době krále Jana *městečko Hradčany*, z něhož se později vyvinulo čtvrté „vrchní město Pražské.“²⁷⁴⁾

Jest pravdě podobno, že založení tohoto hradského městečka stalo se se svolením královým a že při tom novým osadníkům byly nějaké milosti propůjčeny, kterými se poměr jich k úřadu nejv. purkrabství upravoval; avšak o obsahu jich, jakož i o dalších listinách panovníckých, jež před válkami husitskými městečku tomu snad byly uděleny, nemáme žádných zpráv. Víme ponze, že nad ním nejv. purkrabí anebo v zastoupení jeho místopurkrabí hradu Pražského práva veřejné moci vykonávali, že tam rychtu pronajímali, konšely sázeli, kteří počtem šest s rychtářem a později s purkmistrem v čele správu obce vedli, a že jeden neb druhý předsedal zahájenému soudu městskému. Kromě toho bylo městečko to v právních věcech závislé na Menším městě Pražském, s nímž se v společné ohradě městské od r. 1360 nalézalo, kdy císař Karel IV. kázal okolo Strahova a přes Petřín dolu k Vltavě novou zeď dělati. Obyvatelé jeho, pocházejíce asi větším dílem z Malé strany, spravovali se rovněž jako Malostranští právem Magdeburským a brali naučení u rady Menšího města Praž-

²⁷⁴⁾ Srv. Tomkův Dějepis m. Prahy I. str. 234 a 532 a II. str. 97, 114, 280, 300, 305 a 515.

ského.²⁷⁵⁾ Nebyli však lidmi svobodnými, jako ostatní Pražané, nýbrž lidmi poddanými, kterým bylo odváděti jak určité platy vrchnosti, tak i konati některé roboty ku hradu Pražskému, jmenovitě hlídati zločince při věži Daliborce a hrabati, sušiti a kliditi sena v oborách královských.²⁷⁶⁾

Válkami husitskými trpěly Hradčany jako Malá strana velmi mnoho. Pražané vymohli sobě sice na císaři Sigmundovi r. 1435, že obyvatelé, „kteříž na Hradčanech přebývají před hradem Pražským svatého Václava“, mají se s nimi srovnati v přijímání pod obojí spůsobou;²⁷⁷⁾ avšak ještě za krále Vladislava bylo tam mnoho pustých míst, takže král r. 1483 udělil obci Hradčanské povolení, aby pustá městiště ve městě neb na předměstí Pohořelci rozprodávala novým osadníkům, kteří by na nich domy vystavěli a z nich pak podnikali, „což jiní sousedé téhož města a předměstie činie k obecnému dobrému neb králi JMsti a úředníkům JMsti, pánům purkrabiem Pražským.“²⁷⁸⁾ V tu dobu však obec neměla ještě ani tolik prostředkův, aby vlastního písaře sobě mohla platiti a uzavírala proto jako už asi ve XIV. století smlouvy s písaři Pražskými, zvláště Malostranskými, aby obstarávali též její záležitosti písemné.²⁷⁹⁾

²⁷⁵⁾ V knihách Hradčanských zachovalo se několik naučení daných z Malé strany na Hradčany; na př. dle liber contractuum z r. 1410—1516 č. 3 list 48 v archivu m. Prahy vyslali r. 1488 Hradčanští ze sebe dva z spolupřísežných „s volí pana purkrabie hradu Pražského ku pánům Malostranským o raddu a naučení,“ jak se mají zachovávat při každém kšaftu a poručení a obdrželi od nich obšírné sdělení práva.

²⁷⁶⁾ Sb. č. 316.

²⁷⁷⁾ Sb. str. 218.

²⁷⁸⁾ Liber contractuum m. Hradčan z r. 1410—1516 č. 3 list 32 a násl. v archivu m. Prahy.

²⁷⁹⁾ Dle knihy Hradčanské č. 72 list 49 v archivu m. Prahy stala se na př. r. 1504 za úřadu purkrabství uroz. vládky p. Jeronýma z Skuhrova a za purkmistrství p. Ondřeje Topolovského v přítomnosti starších i vší obce Hradčanské smlouva s Jakubem písařem Menšího města Pražského a „tudíž naším“, v které mu Hradčanští odpustili dvě kopy miš. „za tu práci, kterou u nich vede a jim v potřebách jich posluhuje“ s tím doložením, že „tu práci má vésti až do nové raddy sazení, a když nová radda bude usazena, tehdy hned od toho času má jemu za jeho práci a službu dávana býti jedna

Král Vladislav chtěje přispěti k rozkvětu této obce udělil jí 6. ledna 1512 majestát na dva výroční trhy, propůjčiv při tom měšťanům a obyvatelům „vrchního města Pražského Hradčan“ právo, aby prodávali se svolením purkmistra a konšelů všelijaká přesporná i domácí vína a aby mohli taková vína aneb jiná kupectví bez překážky kohokoli po silnicích královských do města přivážeti.²⁸⁰⁾ Není pochybnosti, že majestát tento vydán byl Hradčanským na přimluvu tehdejšího nejv. purkrabí Zdenka Lva z Rožmitála, který právě tehdy ve velké byl přízni králově. Osudný požár, který strávil roku 1541 hrad Pražský a velkou část Malé strany, neušetřil ani Hradčan, kde až na radnici a několik málo domů všechna ostatní stavení popelem lehla.²⁸¹⁾ Teprve po letech vzpomatovali se zase Hradčanští a podali r. 1567, když byl nejv. purkrabím Jan mladší Popel z Lobkovic, císaři Maximilianovi II. žádost za potvrzení starých a povolení nových milostí a práv. Žádali, aby kupci a přesporní lidé z jiných měst neskládali a neprodávali vín a všelijakých pití v domech panských i jiných, nýbrž aby obci náleželo dávatí povolení k takovému prodeji pouze těm, kdo mají právo městské a trpí s městem, souc oprávněna každému jinému taková pití pobrati a polovici do špitála a druhou k obci obrátiti. Poukazujíce dále k tomu, že zdi a brány na Hradčanech sou zbořeny a že druhy na groš královský krále Vladislava byly vystavěny, jakož i že oni žádných důchodův odnikudž k obci nemají, prosili císaře, aby „pro opatření stolice své v království Českém“ dal zase takové brány a zbořené zdi z komory své vystavěti a pro budoucí opravování a zachování jich aby jim vysadil clo v branách z vozů nákladních, na kterých jakéžkoli zboží k prodeji do města bude vezeno.

kopa gr. na mišensko každý rok a týž Jakub podvolil se v to, když by toho potřeba kázala který list psáti králi JMsti od pánův a od obce aneb pánu JMsti nejvyššímu panu purkrabí, pánu našemu JMsti, aneb jiným pánům nebo městům, že od toho nemá nic bráti a také když by které pilné poselství bylo ku pánu purkrabí nejvyššímu JMsti aneb k druhému panu purkrabí, že to má učiniti bez odpornosti, kromě kdyby: které zápisy dělal aneb listy psal zvláště kterému z suseduov aneb jiných obyvateluov, od toho má jemu placeno býti bez odpornosti podle řádu a práva jeho.“

²⁸⁰⁾ Sb. č. 207 a 354 b.

²⁸¹⁾ Beckovský Poselkyně I. str. 93 a 99.

Konečně dovolávali se toho, že už císař Ferdinand chtěl zámek Pražský učiniti přístupnějším a měl úmysl město Hradčany vydláždit, domáhajíce se, by na to co nejdříve došlo; neboť sami se snesli, že jeden každý soused dá vedle možnosti před svým domem kus místa vydláždit, aby „nevolní a nepřijemní smradové a bláta ve městě přetržena býti mohla“. ²⁸²⁾ Císař na to 14. dubna 1567 dal Hradčanským list, kterým jim potvrdil výsady krále Vladislava; avšak neznajíce znění listu toho neumíme pověděti, zdali snad též předneseným žádostem poněkud vyhověl. ²⁸³⁾ Nástupce jeho císař Rudolf II. teprve učinil důležitou proměnu v právním postavení tohoto hradského města, povýšiv je na město královské a přikázav je král. podkomořímu ku správě. Stalo se tak brzo na to, kdy nejvyšší purkrabí Vilém z Rosenberka zemřel (31. srpna 1592). Tu ostával úřad nejvyššího purkrabství skoro rok neobsazen a císař užil té příležitosti, aby naplnil dávná přání měšťanů „vrchního města Pražského“, kteří na čas dostali se pod přímé panství jeho a chtěli pod ním zůstat. Odeslal 23. září o. r. podkomořího království Českého Humprechta Černína z Chudenic na radnici Hradčanskou, aby shromážděné obci oznámil, že on jako král Český poručil vyjmouti město Hradčany z moci nejvyššího purkrabí Pražského a připojiti k třetímu svobodnému stavu městskému. Na to podkomoří téhož dne radu tam obnovil, dosadiv poprvé na úřad „dokonalý počet konšelův, totižto dvanácte osob“, kdežto do té doby v radě Hradčanské pouze šest osob sedělo, a zároveň nařídil Hradčanským, aby z nálezů soudu svého městského se více neodvolávali k nejv. purkrabímu, nýbrž jako jiná města královská ke králi a k radám jeho nad apelacemi zřízenými. ²⁸⁴⁾

Když pak dle všeho Adam ze Hradce, který byl nejv. purkrabím od 9. června 1593, žádných námitek nečinil proti takové proměně a po jeho smrti (24. listopadu 1596) úřad purkrabský opět

²⁸²⁾ Archiv česk. místodržitelství fasc. P — 106 subn. 2.

²⁸³⁾ Sb. č. 261.

²⁸⁴⁾ Protokol radní města Hradčan z r. 1589—1592 č. 1539 v archivu m. Prahy list K. 20. Před tím 17. června 1591 obnovoval dle listu E 15 radu (primatora a pět konšelův) urozený rytíř Jiří Mošaner z Valdova, purkrabí hradu Pražského.

delší čas ostával neobsazen, vydal císař r. 1598 Hradčanům majestát, kterým potvrdil jim starší jich privilegia a ustanovil, že mají užívati týchže práv a svobod, jako jiná města svobodná, která téhož třetího stavu užívají, a že obyvatelé jich mohou bez překážky a svobodně řemesla provozovati, spravující se při tom staršími mistry radou dosazenými. Při tom vymínil sobě pouze právo k odúmrtěm; avšak povolil vybírání ungeltu z vína do města přivezeného, aby Hradčanští mohli dům radní opravovati, vodu do města po trubách vésti a ponůcky vydržovati.²⁸⁵⁾

Avšak když nástupce císařův Matyáš II. r. 1612 potvrdil Hradčanům nedávné jich vymoženosti,²⁸⁶⁾ tehdejší nejv. purkrabí Adam ze Šternberka rozpomenuv se na práva svého úřadu k tomuto městu, přiměl stavy k tomu, že se ujali jeho práv na sněmě, který se v Českých Budějovicích r. 1614 za přítomnosti císaře odbyval. Odevzdávající 19. února do vlastních rukou Matyáše odpověď na proposici sněmovní, vykládali v ní, která „od starodávna město Hradčany k úřadu nejvyššího purgkrabství Pražského náleželo, tak že jsou předešní nejvyšší purgkrabové Pražští v témž městě raddu obnovovali a osazovali, město to a obyvatelé jeho se jimi řídili a spravovali, odvolání svá v soudech a rozepřech před ně brali, též také nejvyšší purgkrabové odúmrtí a jiných případností, jako vystavování pív z pivováru úřadu svého do domův téhož města, jsou požívali, ale posléze slavné a svaté paměti císař Rudolf ráčil jest se téhož města ujíti tehdež, když žádného nejvyššího purgkrabě Pražského nebylo.“ I oznamovali císaři, „poněvadž ten úřad jest *věc zemská* stavu panskému náležející a tomu úřadu na tom, aby též město od něho proti předešlému způsobu odnímáno nebylo, nemálo záležít,“ že se stav panský s jinými stavy namluvil a snesl to přednésti a žádati, aby nejv. purkrabě Pražský s král. prokurátorem v té věci byl vyslyšán od nejv. úředníkův a soudců zemských, jakož i od rad soudů dvorského a komorního, a jak ti vynajdou, komu to město přináležít, na tom aby se přestalo. Císař odpověděl, že není tomu odporen, aby se tak stalo a aby ten, kdo své právo k městu ukáže, toho též užil; avšak „po-

²⁸⁵⁾ Sb. č. 286 a 354 c.

²⁸⁶⁾ Sb. č. 297.

něvadž některé potřebné spisy k provedení jeho práva na hradě Pražském zůstávají, k kterýmž na tento čas přístupu není“, že na to chce mysliti, aby „při příležitosti, co nejdříve možné, té věci způsobem od stavův předloženým spomoženo bylo.“ Stavové poděkovali za takovou milostivou odpověď a jenom ještě žádali, aby císař „mezi tímto časem a příštím generálním sněmem k takovému vyslyšení a rozeznání den jistý jmenovati ráčil.“ Když pak sněm „v lozumentu nejv. pana purkrabí“ byl spisován, tu mezi artikule jeho pojato bylo též snesení o město Hradčany toho obsahu, že nejv. purkrabě má s prokurátorem do zavření a vyjití nejprv příštího generálního sněmu o to rozeznání býti, komu to vrchní město náleží, zdaž císaři jako králi Českému anebo k ouřadu zemskému nejv. purkrabství Pražského. Než rok uplynul a rozhodnutí ve sporné této záležitosti nestalo se žádné. Na to usnesl se generální sněm r. 1615, že má zvoleno býti osmnácte osob z vyšších stavů, které mají tu věc do vyjití soudu zemského postního nejprve příštího před sebe vzíti a obě strany, pokudž možné bude, porovnat, a kdyby v tom čase nemohla táž věc býti porovnána, že pak bude na císaři, aby s nejv. úředníky a soudci zemskými uvážil, „jakby to dáleji buď ubrmanskou vejповědí aneb způsobem v sněmu Budějovickém doloženým k místu a konci bez dalšího prodlévání přivedeno býti mohlo.“ Avšak ani tentokráte nedošlo se k žádnému rozhodnutí, takže ještě v květnu r. 1620 nejv. purkrabí Bohuchval Berka z Dubé vymohl sobě na sněmě nové snesení, že má král Bedřich Falcký s radami svými nejv. purkrabí i prokurátora svého vyslyšeti a k spravedlivému rozeznání sročiti, aby tomu sporu mezi purkrabím a těmi Hradčanskými, kteří se od úřadu jeho odtrhli, „co nejmístněji a nejdříve spomoženo býti mohlo.“²⁸⁷⁾

K tomu arci ani tentokráte nedošlo a po bitvě na Bílé hoře nebylo více možno vésti o to spor, zdaž zboží nadané k úřadu nejv. purkrabství jest majetkem zemským aneb korunním a zdaž král Český může s ním nakládati dle své vůle aneb-li potřebuje ku nějaké proměně s ním svolení stavův, poněvadž nejvyšší úřady zemské staly se zcela závislými na vůli panovníkově, jenž sobě vyhradil moc předsedati proměny

²⁸⁷⁾ Kniha sněmův č. 112 listy 555, 558, 562, 577 a 632 v archivu m. Prahy a artikulové sněmu generálního l. 1620 str. 112.

v organisaci správy zemské a tudíž také vydávati nové předpisy ohledně dotace úřadův.

Ačkoli však Hradčany ostaly městem královským, právní postavení měšťanův a obyvatelů tamějších nerovnálo se ve všem onomu ostatních měst. Hradčanští byli napořád povinni vydržovati strážu při věži Daliborce a hrabati, sušiti a klídit sena v oborách královských, začez jim nějaká úleva na berni bývala poskytována. V čas náboženské persekuce ale žádala na nich komora netoliko, aby berně zcela platili a vojákům v domcích byt i stravu poskytovali, nýbrž aby podnikali též starodávná břemena. V červenci 1627 stěžoval sobě dozorce nad oborami Jan Karel Khünig z Khünigsfeldu král. komoře, že Hradčanští už na druhý rok zpěčují se práce v oborách vykonávati, vymlouvajíce se na ránu morovou a nesnesitelné daně. Když Hradčanským spis byl dodán, podali zprávu, z jakých příčin nejsou více povinni takovými robotami. Císař Rudolf připojiv je k svobodnému stavu třetímu osvobodil je od všelijakých obtíží na tento stav neslušných a jich obci, tak velkou měrou znuzilé, není také více možno tolikera břemena nésti. Druhdy čítala značnější počet měšťanův; avšak nyní sou domy městské na větším díle od vyšších stavů zakoupeny, sousedů je sotva třicet a z těch ještě mnozí nádennickým dílem na vinicích a jiní almužnou se živí. Lídce živými barvami, kterak několika schudlým sousedům není možné „tolik nátisků vystáti“, prosili „pro Boha a milosrdenství boží, aby nad možnost svou tolika metlami švihání a obtěžování nebyli.“ Avšak z komory nařízeno jim 14. července 1628, aby se ke klizení sena vypravili, poněvadž prý ničímž neukazují, že by té povinnosti byli osvobozeni. Na to Hradčanští obrátili se s prosbou do Vídně k císaři a ten jim 22. září 1628 všechna privilegia potvrdil, a zároveň v odměnu za to, že přistoupili k víře katolické, osvobodil je od hlídání zločinců při věži Daliborce a od klizení sen v oborách královských, zrušiv tak poslední zbytky bývalého jich poddanského poměru k hradu Pražskému.²⁸⁸⁾

²⁸⁸⁾ Akta v archivu č. místodržitelství fasc. P 106 subn. 4 a Sb. č. 316. — Ferdinand II. nařídil pak 23. září 1628 presidentu a radám zřízené komory v království Českém, aby budoucně, „když by toho potřeba nastávala, zločince při věži Daliborce skrze střelce neb tovaryše na hradě Pražském

Hradčanští napotom pokládajíce se za svobodné vrchní město Pražské domáhali se týchž výsad, jež ostatním městům Pražským byly uděleny. Císař Leopold I. potvrzuje jim r. 1657 privilegia propůjčil jim nové nadání, aby domy jich městské nebyly více vyjímány ze šosu městského a aby obec Hradčanská neb obyvatelé její po příkladu tří měst Pražských mohli vykonávati právo odkupné k těmto domům, kdyby je chtěla osoba stavu vyššího koupiti neb prodati.²⁸⁹⁾ Dekretem místodržitelským ze dne 11. května 1688 sděleno bylo magistrátu Hradčanskému, že má ve věcech politických a vojenských městskému hejtmanu Malostranskému býti podřízen a pouze v obecních záležitostech úřadu podkomořskému,²⁹⁰⁾ a dvojí tato závislost, jež i tu k mnohým sporům podnět zavdávala, měla Hradčanské k tomu, aby se ucházeli o povolení téhož státoprávního postavení, jež zaujímal ostatní tři města Pražská. Po mnohém marném o to usilování podařilo se jim za panování císařovny Marie Teresie domoci se, že vyňati sou z moci král. podkomořského a postaveni přímo pod král. representaci a komoru, jakož i vrchní ředitelství hospodářské, které při místodržitelském úřadě r. 1739 bylo zřízeno, aby vedlo vrchní dozor na obecní hospodářství Pražských a ostatních privilegovaných měst. Císařovna obnovuje r. 1751 předešlá privilegia, pokud jich užívají neodporují ústavě zemské, propůjčila jim k tomu právo, aby mohli užívati desk zemských jako jiná privilegovaná města královská a konečně r. 1756 uznávajíc jich věrnost, povýšila je výslovně na čtvrté město Pražské. Ustanovila při tom, že mají užívati týchž práv a výsad, jako ostatní města Pražská, jmenovitě práva hlasu a sezení na sněmích stavovských, aniž by některé z venkovských měst královských mohlo činiti stejný nárok aneb popírati jim přednost, a odůvodňovala rozhodnutí své též tím, že jim to musilo přicházeti za těžko, když mezi města Pražská počítáni nebyli, ačkoli leží též uvnitř hradeb Pražských, královskému hejtmanu sou podřízeni, s městy Pražskými v čas míru

sloužící hlídati aneb vartovati, též se^o v týchž oborách královských na náklad komory hrabati, sušiti a sklídiť dali.“

²⁸⁹⁾ Sb. č. 332.

²⁹⁰⁾ Weingarten Codex str. 519.

i ve válce nesou stejná břemena a nad ostatní města tím sou povýšeni, že u nich nalézají se katedrální chrám a při něm kapitola, že k nim patří hrad i residence královská a že v jich středu vyšší úřady i nově zřízený ústav šlechticů mají sídlo.

²⁹¹⁾ Sb. č. 344 a 346. — Majestát poslední byl dle radního protokolu Hradčanského z r. 1753—1758 č. 1588 l. 425 v archivu m. Prahy obci Hradčanské 7. prosince 1757 přečten a zapsán „ad librum aureum privilegiorum et rerum memorabilium.“ Obec zaplatila za taxy 600 zl., jež sobě vypůjčivši později na měšťanstvo rozvrhla.

Privilegia spojené obce Pražské.

Obecní a soudní zřízení čtyř měst Pražských, r. 1547 v zájmu moci zeměpanské poněkud změněné, avšak celkem až do osmnáctého století v staré způsobě zachovávané, nesrovnávalo se s opravnými myšlénkami císaře Josefa II., nesoucimi se za zjednodušením a soustředěním veškeré soudní i politické správy ve státě, jakož i přenesením všech úkolů moci veřejné na placené a zkoušené úředníky.

Už v době císařovny Marie Teresie stěžováno sobě na to, že konání soudní moci ve městech nevyhovuje požadavkům doby a že též správa jmění obecního v mnohém ohledu jest nedostatečná, ačkoli dozor státní na činnost úřadů městských stále se přiosťruje a ačkoliv obce byly přinuceny velkou část nemovitého majetku svého emfiteuticky prodati. Syn a spoluvladař císařovny Josef II. obdržel r. 1772 anonymně několik spisů pamětních, v kterých znaleckým způsobem líčily se vady soudnictví a správy obecní v městech Pražských a činily se pozoruhodné návrhy opravné. Spisovateli bylo nepochopitelné, proč v Praze trvají čtyři magistráty s přemnohými podřízenými úřady a soudy i četnými právy postranními, kdežto ve Vídni postačuje obyvatelstvu třikráte tak četnému jediný magistrát. Poukazuje k velkým výhodám, jež by z toho vzešly, kdyby Praha tvořila jedinou obec, navrhoval, aby všechny místní úřady a soudy se zrušily a pro spojenou obec zřídil se jediný soud a jedna rada městská. Odůvodňoval návrh svůj tím, že takovým soustředěním úřadů mnoho času a peněz se uspoří a že správa obce dostane se do lepších rukou. Nebude pak třeba, aby gubernium a soud apelační v jedné záležitosti dávali čtyřikráte nařízení a sice prostřednictvím městských hejtmanství, jež je magistrátům teprve opsané doručují. Hejtmanů městských a jich sekretářů, král. rychtářův a celé řady úředníků nebude vůbec více

třeba, všechno úřadování se zjednoduší a přestanou věčné spory o příslušnost mezi magistráty a ostatními úřady měst Pražských. Poněvadž spojený magistrát nalezne dosti místa na radnici Staroměstské, budou se moci ostatní tři radnice buď prodati aneb za kasárny upravit, aby se měšťanstvo zbavilo břemena ubytování vojska. Magistrátním radním nechat se vyměří stálé platy, aby neměli zájmu na vyřizování záležitostí soudních a obecních, a ať se jim zakáže užívati obecních povozů k soukromým potřebám svým i svých příbuzných.²⁹²⁾ V jiných dvou spisech bylo líčeno, kterak zvláště na Starém městě špatně se hospodář s obecním jménem, a navrhováno, aby obecní nemovitosti vesměs se prodaly, strženými penězi nejprve dluhy obecní se zaplatily a jestliže co zbude, z toho pak daně za měšťany se platily. Správa důchodův obecních měla se hospodářským úředníkům obecním odejmouti a svěřiti komorní a bankovní administraci, aby ročně čistý výnos odváděla do pokladny obecní.²⁹³⁾

Pamětní tyto spisy byly dvorskými dekrety ze dne 24. a 27. srpna 1772 zaslány českému guberniu a zřízenému při něm vrchnímu ředitelství hospodářskému s nařízením, aby vyslyšice hejtmany a magistráty měst Pražských podali o nich na vyšší místa dobrá zdání. Při tom se nařizovalo, aby se v prodeji obecních pozemků pokračovalo, poněvadž prý se pozorovalo, že stížnosti na nedobré hospodaření s nimi sou oprávněny.

Pochopitelno, že rady městské se bránily velmi houževnatě proti takovému proměně. Ukazovaly k tomu, že jediný magistrát nebude moci zastati všechny práce, které nyní obstarávají s několika úřady městskými; že obyvatelé tří měst Pražských budou míti daleko na radnici Staroměstskou a že utrpí na svých živnostech, když se jim odejmou vlastní obecní orgány, kteří se o ně starají. Rovněž opíraly se dalším zcizování obecního majetku. Obecní dluhy mnohem spíše se uplatí, když se obcem ponechají jich nemovitosti, aby si je zvelebovaly, nežli když se za ně utrží peníze, jichž se nepřítel, vtrhnu do země, bude moci každou chvíli zmocniti a jichž správa nebude o nic

²⁹²⁾ Kniha dekretův č. 808 list 213 v archivu m. Prahy.

²⁹³⁾ Srv. J. Erben „Die Primatoren Prag's“ str. 219 a listiny č. 501, 507 a 512 v archivu m. Prahy.

lacinější a bezpečnější, nežli správa nynější. Kdyby se měly všechny nemovitosti prodati, které náležejí komu jinému nežli jednotlivcům, pak by musilo též dojít na všechny státní, církevní a nadační statky a předce zkušenost ukázala, že není pravda, jako by jenom jednotlivci dobře se svým jménem hospodařili, — vždyť se konkursy den co den množí — a že rovněž nesrovnává se s pravdou mínění, jakoby statky a důchody obecní více vynášely, když se pronajímají neb prodají. Ostatně, obec Staroměstská držíc panství Libeňské, s nímž ostatní statky její Strašnice, Bráník, Záluží, Volšany a Dolní Chabry sou spojeny, vymohla sobě r. 1663 na císaři Leopoldovi I. majestát, že panství to ostane „per modum fideicommissi“ na věčné časy obci zachováno a nemůže tudíž o prodeji jeho býti řeči. Předkládaje konečně magistrát Staroměstský výťah z účtův obecních z r. 1771 ujal se obecních úředníků hospodářských, kteří souce vzati pod přísahu a složivše kaucce musí o každém příjmu a vydání účty skládati a spravují důchody obecní rovněž tak dobře, jako by je bankální administrace spravovala. I žádal, aby se ponechaly obci její nemovitosti, z nichž arci valná část už emfiteuticky se rozprodala, a aby správa statkův i důchodův obecních neodjímala se bez příčiny obecní administraci hospodářské.²⁹⁴⁾

Odpor tento měl za následek, že se dlouho otálelo s provedením oprav ve zřízení městském a se spojením měst Pražských v jednu obec, a že na nějaký čas přestalo se důrazněji naléhati na úplné rozprodání obecních realit, ano že panství Libeňské a některé nejpotřebnější reality byly předce obci ponechány.²⁹⁵⁾

²⁹⁴⁾ Listina č. 501 v arch. m. Prahy.

²⁹⁵⁾ Do r. 1784 byly emfiteuticky prodány skoro všechny *mlýny, pily a šlejfrny obecní*, takže dle listiny č. 1508 v archivu města Prahy obnášel roční úrok z 31 emfiteuticky prodaných mlýnů 8258 zl. 10 kr. Z ostatních nemovitostí koupili do té doby ve veřejné dražbě: 5. dubna 1754 Václav Vorel *ostrov Funkovský* nedaleko ostrova malých Benátek ležící za nákupní cenu 200 zl. a za roční činži 18 zl.; 4. srpna 1759 Kryštof Faber *velký ostrov obecní zv. Velké Benátky* (Štvanici) za bránou Špitálskou a proti Helmovým mlýnům s dvěma menšími ostrovy, přívozem, hospodou a právem chytání ryb za 1100 zl. a za 350 zl. roční činže; 7. března 1760 Josef a Anna manželé Saengerovi *ostrov barvířský (nynější Žofín)* u mlýnů Šitkových a lodních za 1000 zl.

Tepřv po vydání nového řádu soudního r. 1781 přikročil císař Josef II. k rozhodným opravám v organizaci soudní v dědičných zemích

a za roční činži 7 zl.; 23. srpna 1762 Josef Náhlovský mlynář *obecný mlejnský dům* proti mlejnu Staroměstským ležící za 600 zlatých; 10. listopadu 1762 Kateřina Jindřichová *cihelnu Staroměstskou*, ležící „podle Jezovitského pivováru blíž Novoměstských Uršulinek“, s *hliništěm na Smíchově* za nákupní tržovou cenu 2000 zlatých a za roční činži 1745 zlatých; téhož dne táž Kateřina Jindřichová Staroměstský *obecní přívoz hoření* proti Střeleckému ostrovu před starou cihelnou ležící se starým prádlem za 1000 zl. a roční činži 1165 zl., kterážto činže r. 1777 na 600 zl. snížena byla; 16. října 1764 Jan Zeipp *Malostranskou cihelnou* s domkem rybářským a ohradou za 2000 zl. a činži 200 zl.; 7. února 1772 Teresie Poláková *dolení přívoz Staroměstský* proti špinhauzu a u jezovitské zahrady ležící za 2200 zl. a činži 1000 zl.; 24. dubna 1774 JUDr. Alois Tochtermann z Treumuthu *ostrov Šaškovský* za 4000 zl. a činži roční 4 zl.; 30. dubna 1779 Vojtěch Frič *Novoměstskou cihelnou a vápenici* při Šítkovských mlýnech ležící za 2000 zl. a činži 2000 zl. a 27. prosince 1783 Václav Veselý *obecní mlynář ostrov přímatorský*, u nových mlýnův ležící, za 1110 zl. a činži 5 zlatých 50 kr. — Po spojení měst prodány sou: 9. října 1784 *papírna za Špitálskou bránou s ostrovem Ferdinandovi svobod. pánu Schönfeldovi* za tržovou nákupní cenu 3220 zl. a roční úrok 208 zl.; téhož dne Janu Donátovi *jirchářská valcha* za 300 zl. a 9. listopadu *soukennická valcha* za 1000 zl.; 6. prosince *Šaškovský mlýn* za 1600 zl.; 16. dubna 1785 *pekárna mostecká* za 1000 zl.; 20. července 1785 Josefu Pickartu *radnice Hradčanská* za 2000 zl.; 27. prosince 1785 Janu Krásnému *domek písaře v Bruské bráně* za 600 zl.; 7. února 1786 *sklad slanečkův* za 2000 zl.; 15. srpna 1786 *Novoměstská sýpka* za 340 zl.; 23. března 1787 *měděný hamr v Libni* za 2850 zl.; 15. února 1789 *Libeňský ostrov při tomto hamru (kupferhammerinsel)* za 1050 zl.; 17. března 1789 *Novoměstská kovárna* za 300 zl.; 13. září 1789 *hospoda na Pohořelci* za 1635 zl.; 1. února 1794 *Malostranská cihelna* za 2000 zl.; 20. března 1794 *Hradčanská věž* za 105 zl.; 9. března 1797 *nová hospoda* Janu Schoyererovi za 7900 zl.; 22. prosince 1798 *domek mejtní na Smíchově* za 280 zl.; 18. ledna 1798 *Podskalský přívoz s dvěma domky a s Podskalskou náplavkou* Josefu Kochovi za tržovou nákupnou cenu 1600 zl. a roční činži 1120 zl.; 31. července 1801 *místo u stinadel* sanitníkovi Scheidtlovi za 199 zl. 9 kr.; 8. srpna 1801 *místo u staré káznice* za 1600 zl.; 13. listopadu 1802 *hospoda u Malostranské cihelny* manželům Václavu a Kateřině Čáckým za 11630 zl.; 16. prosince 1804 *obecní mlýnice* u nových mlýnův manželům Michalovickým za 6650 zl.; 16. července 1806 *obecní domek* na začátku ulice Karmelitánské Bedřichu Landauerovi za 352 zl.; 26. července 1806 *pozemky na Smíchově* Barboře Doubkové za 2540 zl. 37 kr.; 4. dubna 1807 *dva Novoměstské domky* u Šolara a Šeryho zvané za 3050 zl.; 26. května 1807 *zadní*

rakouských a provedl zároveň závažné proměny ve zřízení městském. Dvorským dekretem ze dne 14. dubna 1783 vyhlásil nové „jednotné zřízení soudní pro království České“, ustanoviv, že v první instanci mají na dále vykonávati soudní moc *soud zemský* jakožto výsadní soud šlechty a držitelů statků deskových a *soudy místní*, ve městech *magistráty*, jakožto soudy obyvatelstva nešlechtického, a že ode všech těchto soudů má jíti odvolání ve věcech civilních a trestních k *obecnému soudu apelačnímu*. Všechny ostatní soudy, vyšší i nižší, jež s touto organizací nedaly se srovnati, měly odpadnouti a jich působnost přejíti od 1. ledna 1784 na nové orgány soudní. Následkem toho vyzdvíženy sou v městech Pražských všechny podřízené soudy a úřady obecní, které buď vykonávaly kausální neb realní právomoc soudní aneb jež měly účastenství v konání soudní moci. Jmenovitě zrušeny sou ve třech městech Pražských úřady *rychtářů městských* a *úřady šestipanské*, jež měly soudní moc ve věcech stavebních a hospodářských; na Starém a Novém městě *úřady desíti soudců*, kteří soudili menší případy práva soukromého; na Starém městě *úřad mostu Pražského* a *úřad osmi soudců* čili starších nákladníků piva vaření, a na Novém městě *právo konířské* a *právo porůčné*, na kterýchžto právech vyřizovaly se spory o koně a dříví.²⁹⁶⁾ Ušetřeny ostaly ještě úřady městských hejtmanův a král. rychtářův, úřad perkmistrský hor viničných a práva postranní; na Starém městě kromě toho soud mlynářský a úřad porybný; avšak brzo mělo i na ně dojíti. Už dvorským dekretem ze dne 10. července 1783 zrušeny sou ve všech městech úřady *král. rychtářův*, a jiným dekretem ze dne 10. listopadu téhož roku spojen byl úřad *perkmistra hor viničných* s komorní prokuraturou.

část *staré poustky obecní* u Staroměstské cihelny Františku Elleibergerovi za 1505 zl.; 3. prosince 1807 *obecní pozemek* za zahradou domu čp. 1034 hraběnce Johanně Nosticové za 383 zl. 8 kr. (podobně jiné pozemky na příkopech rozprodány); 8. května 1815 *pusté místo na Smíchově* manželům Vlčkovým za 100 zl. atd. — Současně vyvazeno bylo skoro na všech emfiteuticky prodaných realitách právo odkupné (jus retractus) obce Pražské.

²⁹⁶⁾ O kompetenci těchto úřadů jednají Hildt Thesis de jure civitatum str. 102 až 114, J. Erben Die Primatoren str. 233, Em. Rössler ve spisu „Darstellung der vorbestandenen und gegenwaertigen Gerichtsstellen in Prag“ a J. Schmidt z Bergenholdu v „Geschichte der Privatgesetzgebung im K. Boehmen“ str. 144 a 345.

Současně rozhodnul císař v zásadě a sice dvorským dekretem ze dne 2. června 1783, že mají úřady čtyř měst Pražských v jediném magistrátě býti soustředěny; na čez apelační komora, kterou dekret tento došel, vyžádala sobě nejprve zprávy o tom, které úřady ještě v městech Pražských trvají a s jakou působností, jakož i jakou kompetenci měly podřízené soudy nedávno zrušené. Když byli magistrátové podali žádaná vysvětlení, vypracovaly gubernium a apelační soud 22. října 1783 obšírnou společnou zprávu k vyšším místům, uznávající prospěšnost zjednodušení obecního zřízení Pražského a navrhuje, kterak by se dalo provésti. Patentem ze dne 11. února 1784 vyhlášovala se jurisdikční norma pro Čechy, ve které opět se prikazovalo, aby všechny soudy, jež odporují před rokem zavedenému jednotnému zřízení soudnímu, co nejdříve činnost svou ukončily, a den na to — 12. února 1784 — vyšel památný dvorský dekret, kterým se předpisovalo, že čtyři města Pražská mají se spojit v jednu obec pod společným magistrátem neboli radou městskou.²⁹⁷⁾

Nejvyšším tímto rozhodnutím vyřizovaly se návrhy z Čech ke dvoru druhdy učiněné. Organizace magistrátu Pražského měla se tím způsobem provésti, jako bylo před tím obecní a soudní zřízení ve Vídni přetvořeno. Z oddělených měst Pražských utvořilo se jediné *hlavní město Pražské*; úřadům městským bylo splynouti v jediný magistrát; měšťané čtyř měst stali se měšťanstvem spojené obce a všechny statky a důchody obecní splynuly v jedno, tvoříce majetek obce Pražské. Námitkám, které se proti spojení měst Pražských ozvaly, mnilo se vyhověti tím, že se rozmnožil počet radních magistrátních a že se ukládalo, aby při volbě členů nového magistrátu přiblíželo se k osobám, jež už v radách čtyř měst zasedaly, aby znajíce potřeby jednotlivých čtvrtí staraly se o to, aby žádná část města se nezanedbávala. Předpisy ty byly doplněny dvěma dalšími dekrety ze dne 27. února a 21. dubna 1784, jež obsahovaly ustanovení, kterak se má provésti spojení měst a jaká místa mají se systemisovati při novém úřadu a soudu městském. Mělyť se na dále vyřizovati všechny záležitosti soudní, politické i obecní jménem *magistrátu král. města Prahy*, avšak

²⁹⁷⁾ Dle knihy „Die Vereinigung der königl. Prager Städte“ č. 322 v archivu města Prahy a dle současných sbírek zákonních.

úřady o nich konati se ve třech oddělených senátech neodvisle od sebe. Do té doby záležitosti tyto projednávaly se v radách městských, při čemž hodnost předsedy rady čili purkmistra přecházela po čtyřech nedělích z jednoho rádního na druhého; nyní sou magistrátu představeni *purkmistr a dva místopurkmistři*, kteří k úřadům svým na čtyři léta se volili, magistrát pak měl čítati 28, později 32 členů, zkoušených a trvale dosazených to radů, z nichž devět tvořilo *senát politický* („in publicis, politicis et oeconomicis“), rozhodující o záležitostech obecních, hospodářských a politických spojené obce, dvanácte zasedalo v *senátu civilním* („in judicialibus civilibus“) a ostatních sedm v *senátu trestním* („in judicialibus criminalibus“), vykonávající soudní moc nad všemi obyvateli, kteří v obvodu spojené obce měli bydliště a nenáleželi pod právomoc soudu zemského. Dle práv městských měli konšelé sedati na radě toliko jeden rok a královští komisaři obnovující rady šetřiti návrhu odstupující rady. Toho v XVIII. století nešetřilo se více. Členství rady městské stávalo se trvalým úřadem, k jehož dosažení začaly se požadovati buď hospodářské neb právnické vědomosti; avšak předce ještě byli to větším dílem měšťané, kteří zasedali v radách. Nyní mohl se ale státi členem magistrátu pouze úředník, který předložil vysvědčení o vykonané zkoušce a o spůsobilosti své k úřadu (*decretum eligibilitatis*) a měšťanstvu ponechávalo se nějaký čas toliko ještě rozhodovati volbou o tom, který z přihlásivších se kompetentů má uprázdněné místo obdržeti. Volba ta svěřena v Praze *měšťanskému výboru čtyřicetičlennému*, jež měšťané po čtvrtích si volili, odevzdávající lístky do rukou buď Staroměstského neb Novoměstského hejtmana městského. Staroměstským měšťanům náleželo při tom voliti 13, Novoměstským 12, Malostranským 10 a Hradčanským 5 zástupcův, kteří až do smrti v hodnostech svých měli setrvati. Koho oni za přednostu neb člena magistrátu vyvolili, ten potřeboval ještě, aby byl stvrzen vyššími úřady. Nově zvolenému magistrátu mělo pak náležeti jmenování ostatního úřadnictva magistrátního, jež arci též musilo se předepsanými zkouškami vykázati.

Poněvadž soudním senátům magistrátním bylo vykonávati soudní moc v celém obvodu města Prahy, musilo vykonávání patrimonialního soudnictví ve věcech práva soukromého na právech postranních přestati. Úročníci na těchto právech sou také výslovně připočtení k oby-

vatelstvu a měšťanstvu Pražskému a podřízení, pokud se příslušnosti soudní jich týkalo („in causis personalibus“), magistrátu obce Pražské. Vrchnostem jich ponechána právomocnost toliko, pokud se týkalo příslušnosti soudní ohledně nemovitostí poplatných, tudíž pokud šlo o vedení knih pozemkových a o právní jednání s tím spojená („in causis realibus“). Následkem zrušení klášterů sv. Jiří, sv. Anežky a na Zderaze, jakož i úřadu nejv. purkrabství, přešlo v těchto dobách právo vrchnostenské k právům postranním, jež jim v městech Pražských náležela, na správu komorní, která nabízela obci, aby poddanství na nich zcela vykoupila; avšak nedošlo k tomu. Následkem toho vedly se knihy pozemkové pro tato i pro ostatní práva postranní až do nové organisace soudní r. 1850 zvláště o sobě.²⁹⁸⁾

Obecní hospodářství obstarával posud v každém městě první purkmistr čili primas s hospodářskými úředníky; kromě toho v Starém městě nalézaly se ještě zvláštní úřady starších mlynářův a porybného, z nichž prvnější obstarával záležitosti vodáren, mlýnův a jezův a poslednější dohlížel k rybímu trhu. Hospodářské tyto úřady jsou nyní vesměs zrušeny a správa hospodářství spojené obce svěřena jest třem členům politického senátu, kteří nazývali se *hospodářskými inspektory* a byli arci zodpovědni ze svého konání magistrátu a guberniu. Jednomu z těchto inspektorů přikázány sou též záležitosti bývalého

²⁹⁸⁾ Jak vysvitá z litografovaného seznamu městských knih, chovaných v spojeném úřadě desk zemských a knéh pozemkových m. Prahy, jež místoředitel desk p. *Edvard Ringelsberg* s velkou pilí r. 1884 sestavil, vedly se do r. 1850 tyto zvláštní knihy pozemkové: I. *práv postranních Starého města*: 1. úřadu mostského (libri officii pontis) jakožto realního soudu, 2. kláštera sv. Anežky na Františku a 3. kláštera sv. Ducha; II. *práv postranních Nového města*: 1. řádu křižovníků na Poříčí (bývalá osada německá u sv. Petra), 2. kostela sv. Apolináře, 3. kláštera na Karlově, 4. kláštera panny Marie Sněžné, 5. kláštera Zderazského, 6. kláštera sv. Kateřiny v Podskalí a 7. práva střeleckého čili pozemků fortifikačních; III. *postranních práv Malostranských*: 1. práva Oujezdeckého kapitoly Pražské, 2. práva purkrabského na Oujezdě, 3. kláštera sv. Jiří na Oujezdě, 4. rytířského řádu Maltéžského, 5. práva purkrabského na dláždění a 6. kláštera sv. Tomáše; IV. *knihy postranních práv Hradčanských*: 1. kláštera svatého Jiří na hradě Pražském, 2. kláštera Strahovského na Pohofelci a 3. hejtmanství hradu Pražského. Srv. též Schmida z Bergenholdu *Geschichte* str. 147, 337 a 441.

úřadu porybného a magistrát měl jmenovati čtyři mlynáře obecní, kteří by dohlíželi na místě bývalých starších mlynářů k mlýnům a vodárnám, jsouce poslušni hospodářských inspektorův.

Pro správu finanční nařízeno bylo zříditi obecní pokladnu, jež by obstarávala příjmy a vydání spojené obce, dále berní úřad a taxovní úřad, jenž k rukám soudních senátů vybíral poplatky za konání soudní moci, maje z tohoto důchodu, pokud arci postačoval, zapravovati platy úřednictva magistrátního.²⁹⁹⁾

Policejní záležitosti obstarávali posud v městech Pražských tři městští hejtmané; nyní sou městská hejtmanství zrušena, na jich místě zřízeno jediné *hejtmanství městské čili policejní ředitelství*, aby obstarávalo některé úkoly státní policie, jež mu byly vyhrazeny, a o ostatní záležitosti policejní, zvláště o bezpečnost ve městě, měli se starati čtyři členové politického senátu.

Za sídlo společného magistrátu ustanovena jest radnice Staroměstská, s jejímž upravováním a přestavováním ihned se začalo. Radnici Hradčanskou nařízeno co nejdříve prodati, kdežto s prodejem radnic Novoměstské a Malostranské mělo se sečkati, poněvadž na radnici Staroměstské nebylo dosti místa k uschování všech knih, spisův a archiválií měst Pražských. Akta ta měla proto na svých místech ostati a pouze spisy z posledních deseti let do radnice Staroměstské se přenést.

V dubnu r. 1784 začaly se ve skutek uváděti dalekosáhlé tyto přeměny ve zřízení obce Pražské. Měšťané odevzdali po čtvrtích do 10. dubna hejtmanstvím městským volební lístky, a když zvoleno bylo čtyřicet sousedů do výboru měšťanského, vykonali tito „volenci“ 30. dubna u přítomnosti dvou vládních komisarů volbu purkmistra a ostatních členů magistrátu, přihlížejíce větším dílem k těm, kteří už v radách městských zasedali a zkoušce se byli podrobili.³⁰⁰⁾ Když došla

²⁹⁹⁾ Dle „koncentračního protokolu“ ze dne 19. prosince 1783 vypočítáno, že platy úřednictva magistrátu Pražského budou ročně 55.000 dělati a že z tax a jiných poplatků soudních vytěží se asi 31.000 zl. Schodek měl se ukryti z obecní pokladny a sice tak, aby Staré město platilo 12.000 zl., Nové město 9000 zl., Malá strana 4000 zl. a Hradčany 1000 zl.

³⁰⁰⁾ Ze zvolených rádních magistrátních náleželo před tím deset radě Staroměstské, sedm Novoměstské, sedm Malostranské a jeden Hradčanské a toliko tři zvolenci byli nováčkové.

volba jich nejvyššího schválení, složil **nově** jmenovaný purkmistr spojené obce Pražské, apelační rada Bernard Zahořanský z Vorlíku s dvěma místopurkmistry 19. července přísahu do rukou místopředsedy českého gubernia hraběte Prokopa Lažanského, 4. srpna přísahali radové **magistrátní** a 7. srpna odbývaly rady městské čtyř měst Pražských poslední svá sezení na rozloučenou. Dva dni pak na to — 9. srpna — sešlo se měšťanstvo spojené obce na radnici Staroměstské, aby bylo přítomno zahájení činnosti nového magistrátu a vyslechlo řeč nově zvoleného starosty.

Mysle všech přítomných byly hluboce dojaty významem okamžiku, ve kterém po půl třetím století přikročovalo se k opětnému spojení obcí Pražských, kdežto od r. 1528 bylo pod přísnými tresty zakázáno o věc takovou se pokoušeti. Novoměstský měšťan Jan Tadeáš Habřina, sedmdesátiletý kmet, odpovídaje jménem měšťanstva novému purkmistru českou řečí dal výraz těmto citům přítomných. Velebil císaře Josefa II. nadmírnými slovy jako obnovitele moci a slávy města Pražského, děkuje mu za to, že pozbavil měšťanstvo král. rychtářů, kteří na potupu jeho byli ustanoveni, a že udělil mu právo voliti sobě úředníky i soudce městské.³⁰¹⁾ Po odbytých jiných ještě příležitostních

³⁰¹⁾ Začal svou „chvalořeč při ustanovení a utvrzení slavné městské raddy“ takto: „Na den tento slavný, u posazení se v tomto vznešeném místě na stolici soudnou JCKMsti městské raddy, dovol Josefe druhý, mocnáři celému světu divný, říci: Panování Tvé budiž na věky! Ty jsi, kterýž pro zachování církve Krystovy nepohnutelně meč v rukách Tvých držíš, ze sínce jejího vyklouzlé neduživosti vyčistuješ, vroucnost v lidu vzbuzuješ, duchovního umění steinost veřejnou nvádiš, pastýře její rozmnožuješ; protož spravedlivě Tobě dáno jméno král apoštolský. Ty jsi, který v království Tvém Českém, v hlavním tomto městě Praze a jinde, z nejvyšší osvícenosti Tvé pokutných rychtářů, jací na zlehčení měšťanstva v radách svá místa měli, nejenom jsi zbavil, ale co divnějšího jest a k důkazu Tvé lásky světlejšího, na vyvolení císařo-královské slavné městské raddy v hlavním tomto městě království Českého Praze právo, jaké v Tvých rukách jsi měl, v ruce měšťanstva skrze volence od urozenosti neurozenosti, od vysokého umění neumění, ze srdce Svého dal a udělil. Z toho Tebe nejenom tato celá obec měšťanstva, ale i také jinší národů svatý jsi, s nesmírně velikou radostí přivlastňuje, ale i také jinší národové tuto slavnou chválu v Tvých velikomocných skutcích za ozdobu celého Europejského dílu světa Tebe uznávajíc rozhláší“ atd. (Knihla archivu m. Prahy č. 322 str. 24).

řečech skládali úředníci magistrátem zvolení přísahu do rukou purkmistra a od toho okamžiku soustředila se správa celé obce Pražské na radnici Staroměstské.

Téhož dne přestala se vykonávati soudní moc v arcibiskupské konsistoři, v akademickém senátu, na právech postranních a na soudě starších židovských Pražských, a soudové tito byli dle nařízení gubernia ze dne 30. července a apelačního soudu ze dne 4. srpna povinni odevzdati magistrátu všechny spisy a protokoly soudní, pokud se týkaly konání osobní soudní moci nad nešlechtici.

O soudu židovském čili starších židovských bylo už dvorským dekretem ze dne 1. března 1784 nařízeno, aby byl zrušen a aby právomocnost jeho soudní od 1. července t. r. přešla na magistrát Pražský.³⁰²⁾ Židé Pražští totiž společně se židy celé země tvořili od starodávna zvláštní obec aneb lépe řečeno korporaci, jejíž členové, souce za služebníky komory královské (*servi camerae*) pokládáni, na půdě královské sídlili a zvláštním úřadům i soudům zeměpanským podřízeni byli, při čemž jim panovníci čeští ponechali jakési samosprávy ve věcech náboženských, politických, herních a soudních. Středem této korporace byla *židovská osada na Starém městě* (*vicus Judeorum*), které komora královská každého roku ustanovovala zvláštního rychtáře a starší židovské, již osadu tu spravovali, vykonávající soudní moc v menších věcech nad všemi židy a pokládající se za zástupce všeho židovstva českého.³⁰³⁾ Okršlek tento židovský rozšířil se značně zakoupením velkého počtu domů ve válce třicetileté a začal se oddělovati od Starého města, v jehož obvodu a na jehož půdě příbytky židovské posud se nalézaly. Ke skutečnému ohraničení a oddělení jeho došlo po velkém ohni r. 1689, kdy z vyšších míst přes velký odpor Staroměstských bylo nařízeno, aby židovská čtvrť města zdemi byla obehnána a v těch zdech aby zřídily se branky proti Starému městu. Přes to ale nepochybovalo se nikdy o tom, že osada židovská stojí na půdě Staroměstské, jež byla zároveň půdou královskou, a obyvatelstvo i úřad obce židovské záviseli tolikonásobně

³⁰²⁾ Roth Gesetze Joseph's II. Bd. II. str. 32 a 97.

³⁰³⁾ Srv. Tomek Dějepis m. Prahy II. str. 204 a Sb. č. 3, 4, 63, 112, 148, 185, 193, 194, 206, 217, 259, 269, 273, 275, 276, 284, 289, 292 a 302—304.

na úřadech Staroměstských, že měli mnohem podržčenější a odvislejší postavení k nim nežli osadníci některého práva postranního. Ve výsadních listinách, jež císařové Ferdinand II. a III. r. 1623, 1627 a 1648 vši obci židovské v království Českém udělili,³⁰⁴⁾ uznávala se kompetence soudu židovského pouze potud, pokud šlo o rozepře židů ve věcech práva soukromého mezi sebou aneb když křesťan podal v takové při žalobu na žida u jeho soudu. Pohnán ale mohl býti žid křesťanem též před právo Starého města, kde mu bylo vůbec vždy zodpovídati se, když se dopustil trestného skutku. Byloť městskému hejtmanu a radě Starého města zvláště uloženo, aby konali policii v okršlku židovském a přihlíželi k provozování řemesla a obchodu, trestající všechny přestupky, jichž se židé při prodeji zboží dopouštějí, a císař Leopold I. reskriptem ze dne 12. listopadu 1685 přísně nařídil starším židovským, aby se nemíchali do konání trestního práva nad židy, nýbrž aby pouze činili oznámení magistrátu Staroměstskému, kdykoli zvědí o některém přestupku, jehož se žid dopustil.³⁰⁵⁾ Vydanými v následujících letech nařízením stoupal rok od roku zvláště vliv hejtmana Staroměstského na správu obce židovské; až konečně zaváděním nové organizace soudní v době Josefínské pozbyli starší židovští všechnu pravomocnost soudní ve věcech civilních a stali se pouze místním představenstvem náboženské a politické obce židovské v obvodu města Prahy.³⁰⁶⁾ Císař Josef II., jsa židům velmi nakloněn, ponechal jim správu jmění k účelům náboženským a obecním nadaného; avšak ve věcech soudních a policejních podřídil je magistrátu a hejtmánství Pražskému, jako ostatní obyvatelé obce Pražské.

Začaté takto sjednocení a nové zřízení měst Pražských uvádělo

³⁰⁴⁾ Sb. č. 305, 312, 315 a 328. — Výsady ty potvrdili císařové Leopold I. r. 1703, Josef I. r. 1708, Karel VI. r. 1719, císařovna Marie Teresie r. 1755 a císař Josef II. r. 1782 a sice tento pouze židům Pražským. (Sb. č. 335, 338, 340, 345 a 347).

³⁰⁵⁾ Weingarten Vollstaendiger Auszug 1686 str. J. 9.

³⁰⁶⁾ Patentem ze dne 3. srpna 1797 bylo pak upraveno obecní zřízení židovské obce Pražské, dle kterého představenstvo její čítá šest členů, kteří zastupují obec a mají povinnost práv jejích hájiti, rozvrhující příspěvky na potřeby obecní na členy obce. (Roth Vollständiger Auszug 1800 Bd. V. str. 94—99 a 145—147.)

se v následujícím na to čase řadou dalších předpisů ve skutek. Guberniálním dekretem ze dne 20. října 1784 předepsáno hospodářským inspektorům a úředníkům, jak sobě ve správě jmění a hospodářství obecního mají počnati. Inspektorům hospodářským bylo povoleno činiti vydání pouze do 50 zl.; šlo-li o výdaj do 500 zl., bylo jim vyžádati si schválení magistrátu, a jednalo-li se o obnos ještě větší aneb o půjčku, o novou stavbu neb prodej nemovitosti, bylo k tomu třeba svolení gubernia. Při tom opakovalo se, že všechny příjmy a důchody z majetku čtyř měst Pražských mají se odváděti do obecní pokladnice a k nařízení gubernia ze dne 28. listopadu 1785 sestoupila se pod předsednictvím Filipa hraběte Clariho komise, které se zúčastnil též purkmistr Zahořanský, aby se uradila o stavu důchodův obcí Pražských a o způsobu, jak by se s nimi budoucně mělo nakládati, by přinášely obci co možná největší užitek. Komise prošla všechny položky obecního rozpočtu, postavíc na jisto, na jakém právním základě spočívají a usnesla se na tom, obecní důchody tři léta ve vlastní správě obce ponechati a pak teprve zase je pronajímati, poněvadž prý se ukázalo býti smýšlenkou, jako by se při propachtování uspořil náklad na správu, neboť každý pachtýř vpočítá sobě do pachtovného to, co ho správa stojí. Protokol této komise stal se pak základem obecního hospodářství v letech následujících.³⁰⁷⁾ Třeba z počátku měšťanstvu lichotilo, že sobě může členy magistrátu prostřednictvím měšťanského výboru voliti, záhy začalo předce těžce to nésti, že nemá míti ani na správu obecních důchodů žádného vlivu, kdežto dříve zástupcové jeho i na soudě městském zasedali. Měšťanský výbor podal proto žádost k císaři, aby se v tom stala náprava a dvorským dekretem ze dne 12. února 1787 povoleno mu bylo voliti si tři své zástupce (representanty), kteří by společně s třemi inspektory zasedali v hospodářské konferenci, obecní jmění spravující. Po roce měl jeden z těchto zástupcův odstoupiti a jiný na jeho místo měšťanským výborem volen býti. Avšak toto účastenství měšťanstva v záležitostech obecních bylo brzo obmezeno. Císař František byl odpůrcem každého volení, poněvadž se jím prý ruší „klid a svornost občanstva“ a proto nařídil de-

³⁰⁷⁾ Akta č. 1058 v archivu m. Prahy.

kretem ze dne 3. února 1797, aby měšťanský výbor se více nesvolával a obecní repraesentanti ostávali trvale ve svých úřadech. Teprve kdyby některý z nich odstoupil neb zemřel, měl na jeho místo volen býti jiný měšťan a sice zvláštními volenci, vyslanými po dvou z každého cechu. Purkmistr a členové soudních senátů magistrátních neměli se dle dekretu dvorské kanceláře ze dne 3. března 1808 vůbec více voliti, nýbrž gubernium s apelačním soudem mělo je jmenovati k návrhu celého magistrátu, vyžádajíc sobě ohledně purkmistra nejvyšší schválení. Pouze když se uprázdnilo místo magistrátního rady v senátu politickém, byla ještě volba prostřednictvím cechů vykonávána.

Obecní a soudní toto zřízení hlavního města, v kterém systém poručnický nejvyššího vrchole dosáhnul, ostalo v platnosti až do r. 1848 a záhy vyskytla se otázka, zdaž a v jakém rozměru platí ještě stará privilegia čtyř měst Pražských pro spojenou obec Pražskou.

Císař Josef II. nastoupiv vládu v zemích rakouských učinil dekretem ze dne 21. ledna 1781 po starém způsobu veřejné vyzvání, aby všickni, kdo obdrželi od předků jeho nějaká privilegia, žádali za jich potvrzení, sice že platnosti pozbudou. Při tom doložil, že města nemají do Vídně zástupce své vysílati, aby vymáhali potvrzení svých výsad, nýbrž že mají k tomu koncei užiti prostřednictví agentů dvorských.³⁰⁸⁾ Magistráty měst Pražských, vyjmaje Novoměstský, podali brzo na to majestátní žádosti. Staroměstští žádali 15. února 1782 za pouhé stvrzení oněch listů panovnických, které jim císařovna Marie Teresie schválila; Malostranští kromě toho dožadovali se, aby mezi privilegia jich též pojaty byly jak nejv. rozhodnutí, kterým císař Karel VI. povolil měšťanstvu, aby tvořilo pěši a jízdecké setniny, užívajíc tří praporů mu darovaných i jinakých odznakův vojenských, tak i guberniální dekret ze dne 29. srpna 1775, kterým byl kostel sv. Mikuláše jezovitům odňat a za farní kostel prohlášen. Hradčanští konečně domáhali se toho, aby privilegia jim byla potvrzena s tím doložením, že jich obci náleží jak právo k'odúmrtém

³⁰⁸⁾ Kniha patentův z r. 1760—1781 č. 653 list 620 v archivu m. Prahy. Gubernium sdělilo toto nejv. nařízení cirkulářem ze dne 9. února 1781 všem úřadům.

(jus caducitatis), tak právo vybíratí od vystěhovalcův odchodné (jus detractus) ve smyslu reskriptů ze dne 8. srpna 1761 a 9. září 1769.³⁰⁹⁾

Když pak vešla v obecnou známost základní pravidla o zamýšlených opravách v obecním a soudním zřízení obce Pražské, vrátila dvorská kancelář dekretem ze dne 13. dubna 1784 českému gubernium přepisy privilegií Pražských, jež k žádostem majestátním byly přiloženy, s tím nařízením, aby gubernium ve srozumění s komorní prokuraturou sepsalo privilegia, která mohou ostati v platnosti i po spojení obce Pražské, naznačíc zároveň ta, která v čas oddělení měst měla snad důležitost, avšak nyní jí pozbyla. Gubernium ale ukazujíc k tomu, že císařovna Marie Teresie stvrdila privilegia městům Pražským pouze potud, pokud ještě jich užívají, a že práva a výsady jednotlivých měst přešly nyní na spojenou obec, nevidělo žádných překážek, proč by císař se stejnými výhradami jako za zemřelé císařovny neměl spojené obci stvrditi všechna privilegia oddělených měst. Zpráva jeho však ostala na dvorské kanceláři nevyřízena, až koncem r. 1786 generální dvorský úřad taxovní oznámil, že za městy Pražskými vážnou nedoplatky tax za potvrzení privilegií v obnosu 5376 zl. 40 kr., žádaje za jich vymáhání.³¹⁰⁾ Gubernium vyzvalo na to magistrát Pražský dekretem ze dne 22. ledna 1787, aby taxy co nejdříve zaplatil, dokládajíc, že mu pak bude vydáno potvrzení privilegií, které už prý je připraveno.³¹¹⁾

Magistrát neposlechnul však ihned učiněného vyzvání, nýbrž uzavřel podati žádost, aby obci Pražské poplatek byl zcela odpuštěn a sice proto, že prý z privilegií, jež byla zadána ku potvrzení, mnohá následkem spojení měst už neplatí a že spojení toto mělo by míti též za následek takové sloučení privilegií, aby vyhovovalo nynějšímu stavu věcí. Kromě toho ukazoval k neblahým poměrům finančním obce Pražské dovozuje, že mu není možno dvorní taxu najednou zaplatiti. Výklad jeho zavedl gubernium podnět k dotazu ze dne 11. dubna 1787, která privilegia ostávají dle mínění magistrátu ještě v platnosti po spo-

³⁰⁹⁾ Archiv c. k. ministerstva vnitra ve Vídni fasc. IV D 7.

³¹⁰⁾ Počítal za Starým městem taxy 4044 zl., za Malou stranou 922 zl. 40 kr. a za Hradčany 410 zl.

³¹¹⁾ Dle akt registratury Pražského magistrátu.

jení měst Pražských a kterak by se dalo to provésti, aby tato privilegia v jedno se sloučila.

Magistrát sestavil komisi, aby prošla všechna privilegia, jež císařovna Marie Teresie potvrdila, a podala zprávu, zdaž jich obsah má ještě nějakou cenu praktickou. Referent magistrátní rada Štěpanovský podal stručný výtah každé listiny, připojiv své mínění o její ceně, načež komise rozhodla, zdaž se listina ta má do konfirmace v plném znění přijmouti čili vypustiti. Musí se říci, že komise pracovala celkem s chvatem a velmi povrchně, nerozuměje ani smyslu některých listin a nalézajíc proto některá ustanovení přímo směšnými. Prohlašovala o některých listinách, že nikdy neplatily neb pozbyly platnosti neb posud platí, ačkoliv opak toho dá se snadno dokázati. Nesmíme arci při tom zapomínati, že známost minulých poměrů právních byla tehdy velmi nedostatečná a nechuf proti všemu „historickému“ z pochopitelných příčin veliká. Nieméně celkem nezadala komise při takovém „přesejpávání“ privilegií právům obce Pražské v některé vážnější otázce.

Starajíc se o to, aby privilegia Pražská do jedné knihy se vešla, navrhovala komise nejprve, aby se vypustily všechny konfirmace privilegií, poněvadž „k platnosti privilegia se vyžaduje, aby bylo nově potvrzeno,“ dále aby odpadly výpovědi a smlouvy mezi městy, jakož i ony listy, kterými panovníci jednomu městu Pražskému povolili přednost před druhými aneb jichž obsah je zastaralý. Takovými shledala býti všechny listy, kterými panovníci městům Pražským krom Starého města znaky městské udělili a ozdobili, pohánění mimo soud a přejímání odběhlých poddaných zakazovali, obchodu ochranu poskytovali osvobozováním od cel i jinak, kterými povolovali lámati kámen a zakládati vinice kolem města. O obsahu pak jiných některých listů podala dosti zajímavá prohlášení. Obmezení privilegií na katolíky a reversy stran posudného navrhovala vypustiti, poněvadž se s nynější ústavou nedají srovnati; slibování ochrany městům Pražským aneb přijímání jich na milost, pravila, nemá více žádného smyslu, poněvadž nyní všichni věrní poddaní mohou se nadíti ochrany zeměpána; výsada, že řemeslníci mají s městem trpěti, není žádnou výsadou, neboť teď má každý dle systému berního k daním poměrně přispívati; právo mílové na krémy nikdy ani neplatilo; list z r. 1366 o obchodu a jezích na Vltavě může se vynechat, poněvadž prý bez toho

všechny jezy co nejdříve se strhnou, jak už zní nejvyšší rozkaz a poněvadž cla vodní budou se platiti pouze k navigačnímu fondu; zboží dřevěné neprodává se více na Slovanech, nýbrž s jiným zbožím v čas výročních trhů na rozličných místech a pouze latě a prkna prodávají se ještě u řeky v Podskalí; nadání na sklad slanečků pozbylo platnosti, poněvadž není více dovoleno cizí ryby do země dovážeti; konečně výsada na masné krámy a porážku na Malé straně stala se bezpředmětnou zrušením cechu řeznického a propůjčením svobody živnostenské a proto bylo by prý zbytečno žádati za potvrzení listů, jež se těchto záležitostí týkají.

Komise sestavila tudíž dva seznamy, jeden těch privilegií, jež už nejsou k žádné platnosti, a druhý oněch panovnických listů, které posud platí a následkem spojení měst do jednoho majestátu vepsati se mohou. Rozeznávala při tom *privilegia communia*, která byla všem čtyřem městům Pražským propůjčena, jako právo sněmovní, právo užívati desk, právo patronátní, právo odúmrtné a odchodné, a *privilegia specialia*, kterými byla některému z měst Pražských zvláštní práva udělena, jež nyní na společnou obec přešla, poněvadž části nemohou více práva vykonávati. K těmto počítala zvláště privilegia na statky, důchody a trhy měst Pražských, dovolávajíc se dvorního dekretu ze dne 20. září 1784, dle kterého mají všechny příjmy měst Pražských do společné pokladnice obecní plynouti.

Tímto způsobem shledala komise, že jest potřebno žádati, aby šestnácte privilegií Staroměstských, šestnácte privilegií Novoměstských a pět Malostranských, celkem 37 listin v plném znění bylo pojato do konfirmace privilegií a magistrát schváliv její návrhy podal 1. června 1787 gubernium v tomto smyslu zprávu, ku které připojil přepis privilegií, jež dle jeho mínění nepozbyla platnosti, žádaje, aby práva v těchto listinách obsažená na celou obec byla převedena a zároveň aby ohledem na toto stenčení byla obci Pražské taxa buď odpuštěna aneb aspoň sleva. Císař Josef II. rozhodnul na to dekretem ze dne 10. října 1788, že se obci Pražské taxa na 500 dukátů čili na 2250 zl. snižuje, kteron summu má magistrát v pěti pětiletých lhůtách od 1. listopadu 1788 počínaje upláceti. Magistrát také zaplatil do r. 1790 400 dukátů, obdržev v květnu t. r. od dvorního agenta Jana Maška z Maasburgu zprávu, že prý se už privilegia přepisují pro obec Pražskou;

avšak nežli magistrát zaplatil poslední lhůtu a mohl obdržeti stvrzení privilegií, zemřel (20. února 1790) císař Josef II.

Magistrát nicméně doplatil předepsanou mu taxu a podal prostřednictvím dvorního agenta novou žádost k císaři Leopoldovi II., aby mu byla konfirmace privilegií vydána; avšak dvorským dekretem ze dne 27. srpna 1790 odpověděno mu, že žádosti jeho nelze vyhověti, poněvadž schází na majestátu podpis císaře Josefa II. a nový panovník nemůže podepsati starou konfirmaci. Císař ale je ochoten potvrditi privilegia, když za to bude žádáno a zmíniti se o tom, že i předchůdce jeho je schválil. Průtahů těchto povšimnul si fiskální úřad i začal upíratí obci Pražské právo k odúmrťem a k vybírání odchodného, dožaduje se gubernia, aby přimělo magistrát, by buď vydal eráru připadlé obci jmění aneb aby dokázal, že císař Josef II. mu potvrdil privilegia. Bylať to doba, v které jako by dle jakéhosi plánu pracovalo se k ochuzení obcí městských, doba, v které poslední tak říka zbytky statkův a důchodův obecních sou do veřejné dražby dávány anebo obcem vůbec upírány, aniž by se bývalo vědělo, jakým způsobem má se náklad na potřeby obecní budoucně krýti.

Magistrát maje za svou úřední povinnost hájiti práv svěřené sobě obce, dokazoval, že privilegia platí napořád, neboť bylo svého času za jich stvrzení žádáno a není jeho vinou, že k tomu nedošlo. Zároveň podal žádost ke dvoru, aby mu byl z protokolův o zasedání spojené dvorské kanceláře vydán výpis, kdy a jakým způsobem uzavřeno bylo privilegia Pražská stvrditi. Dvorským dekretem ze dne 23. září 1790 došla odpověď, že sice výpisy z protokolův dvorské kanceláře nikomu se nevydávají, avšak tolik předce že se sděluje, že zemřelý císař schválil ona privilegia měst Pražských, jichž obec Pražská posud užívá a jež se dají srovnati s platnými předpisy zákonnými.

Když pak na to císař Leopold II. učinil 18. listopadu 1790 vyzvání, aby se žádalo znovu za potvrzení privilegií,³¹²⁾ podal magistrát spojené obce Pražské 21. února 1791 novou majestátní žádost, aby došla schválení všechna privilegia Pražská, jichž přepisy chovají se na kanceláři dvorské. Při tom trpkými slovy vedl sobě stížnost na to,

³¹²⁾ Sammlung der Gesetze unter K. Leopold II. Band II. str. 218.

že se obci popírají její práva a důchody obecní všemožným způsobem hledí stenciti, prose císaře, aby neodepřel své ochrany „snížené a utiskované“ („herabgesetzt“) obci Pražské, která bez toho v posledních letech velice mnoho utrpěla válkami, požáry a povodněmi.

Gubernium, kterému byla žádost z Vídně zaslána ku podání dobrého zdání, vyžádalo sobě poznovu 29. března 1791 na magistrátu přepis privilegií, jež se mají stvrditi. Magistrát opět zvolil komisi z místopurkmistra Neuberta a dvou radů Jana Štěpanovského a Leopolda Fischera, aby znovu prošla privilegia a uvedouc je do chronologického pořádku uvážila, zdaž by se přece nemělo snad žádati za stvrzení všech, poněvadž se nemůže věděti, zdaliž obec v budoucích časech nebude nucena dovolávati se některého listu, třebas nyní jeho obsah nemá ceny praktické. Komise byla se svým úkolem v jediném sezení dne 11. února hotova, učiníc uzavření, aby bylo žádáno sice za zvláštní potvrzení oněch dříve vybraných 37 listů, jichž přepisy už r. 1787 byly prostřednictvím gubernia dvorské kanceláři předloženy, avšak aby kromě toho byl do konfirmace pojat ještě vlastní text tří majestáť, kterými císařovna Marie Teresie ve Vídni dne 16. července 1747 potvrdila třem městům Pražským jich privilegia. Tím mínilo se odpomoci technickým obtížím, jež způsoboval sepsis tolika listin a zároveň dodělati se nového schválení všech starých výsad a práv, pokud ještě mohly míti cenu. Magistrát v sezení dne 20. února 1792 odbývaném schválil tyto návrhy;³¹³⁾ avšak nežli dotaz gubernia zodpovídal, zemřel (1. března 1792) císař Leopold II. a obec Pražská ani za jeho panování nedočkala se potvrzení svých práv.

Teprve za nástupce jeho mělo úsilí magistrátu Pražského žádoucí výsledek. Císař František I. dosednuv na trůn vydal 25. května 1792 dvorský dekret, kterým ustanovil nepřestupnou lhůtu jednoho roku ku podávání žádostí za stvrzení privilegií, ustanoviv při tom,

³¹³⁾ Kniha č. 230 v archivu m. Prahy, nadepsaná: „Privilegien der königl. hauptstadt Prag des königreichs Böhme, wie solche bei der im jahre 1784 erfolgten vereinigung der 4 Prager staedten in derer wirkung verblieben, aus der privilegien-confirmation wayland Ihrer Majestät Marien Theresien, königin von Böhmen höchstseeligen andenkens, ausgezogen und zur höchstortigen bestaettigung eingereicht worden.“ Jest to elaborát magistrátní komise která se r. 1792 radila o stavu privilegií Pražských.

že ti, kdo podali takové žádosti za předchůdce jeho a nedosáhli jich vyřízení, mohou se k dřívějším zadáním svým odvolati a bude jim pak pouze jednu taxu zaplatiti; avšak ti, kdo opomenuli tak učiniti, že musí připlatiti třetinu taxy.³¹⁴⁾ Dekret tento nebyl však dle všeho v Čechách vyhlášen a magistrát Pražský, nemoha se dočkati vyřízení svých dřívějších žádostí, jež kdesi u gubernia ležeti ostávaly, podal teprve 16. dubna 1802 následkem nových sporů s fiskálním úřadem opětnou žádost za potvrzení privilegií Pražských, v které dovolával se toho, že stejné žádosti už za obou předešlých císařů předložil, avšak vyřízení jich se nedočkal. Dvorská kancelář odeslala novou žádost s přepisy privilegií opět — tentokráte už po třetí — gubernium a fiskálnímu úřadu, aby podali dobrá zdání a fiskální úřad předložil konečně své návrhy, s jakými obmezeními může císař nadání Pražská schváliti, odporněje mezi jiným, aby též nekatolíci mohli v Praze práva měšťanského nabývati a vůbec privilegií užívati. Pokud se vyměření poplatku týče, vycházel fiskální úřad z toho předpokládání, že obec Pražská za císaře Leopolda II. nepodala žádost majestátní a že má tudíž platiti předepsanou taxu o třetinu výš, avšak vzhledem k tomu, že měla obec v posledních letech velká vydání na dvojí korunovaci, na správu jezův atd., navrhoval, aby se jí tato třetina odpustila.

Gubernium ve zprávě ze dne 14. května 1802 souhlasilo se všemi návrhy fiskálního úřadu pouze ohledné udělování práva měšťanského nekatolíku přálo si, aby to ostalo při ustanovení tolerančního patentu ze dne 13. října 1781 čl. 7, dle kterého bylo potřebí předběžného svolení zemského úřadu, když mělo se nekatolíkovu práva měšťanského dostati.³¹⁵⁾ Dvorská kancelář obdrževši dobrá zdání vyžádala si od státní hlavní účetny, aby jí předložila rozpočet obce Pražské na r. 1802 za účelem vyměření poplatku a když se tak v srpnu t. r. stalo,³¹⁶⁾

³¹⁴⁾ Kropatschek Sammlung der Gesetze K. Frantz II. Bd. I str. 228.

³¹⁵⁾ Akta v archivu c. kr. ministerstva vnitra ve Vídni fasc. IV D 7.

³¹⁶⁾ V tomto rozpočtu uvedena jest potřeba obce v obnosu 162 424 zl. 20¹/₄ kr. a úhrada 180 381 zl. 7 kr., takže by mělo zbývati 17 957 zl. 23³/₄ kr.; avšak státní účetna dokládala, že v úhradě sou obsaženy nedoplatky z předešlého roku 16056 zl. 56 kr. a kasovní hotovost 9343 zl. 50¹/₂ kr., celkem 25 399 zl. 59¹/₂ kr., jež se musí od úhrady odečísti, nejsouce příjmem r. 1802, a pak

rozhodnul císař 26. listopadu 1802 na učiněné mu přednesení, že obci Pražské mají se privilegia potvrditi s těmi obmezeními, jak fiskální úřad ponavrhnuł, a ohledně taxy že nemá se obci ničeho slevovati, nýbrž povoliti ponze, aby poplatek ve třech ročních lhůtách splatila.

Nejvyšší toto rozhodnutí bylo sděleno magistrátu 13. ledna 1804 s vyzváním, aby ve třech letech zaplatil dvorní poplatek 3000 zl. a zemskou taxu s kolkem v obnosu 302 zl. 32 kr. a aby oznámil, zdaž si přeje, aby majestát byl přepsán do knihy aneb pouze na pergamen. Magistrát rozhodnuv se pro formát knihy zaplatil 10. října 1807 poslední lhůtu i požádal gubernium, aby mu vymohlo vydání potvrzených privilegií. Na to 6. dubna 1808 vyzvalo jej gubernium, aby složil prvé zálohu 150 zl. na vyhotovení a přepsání privilegií a když tak magistrát učinil, oznámil mu generální taxovní úřad 31. března 1809, že za toto vyhotovení privilegií přijde celkem 686 zl. a aby tedy doplatil ještě 536 zl. Když i to se stalo, došel 4. ledna 1810 nový dotaz, zdaž má majestát býti vázán v aksamitu aneb v pergameně a když magistrát i to zodpovídal, odeslal konečně generální úřad taxovní — z ochoty — 26. ledna 1811 potvrzení privilegií obce Pražské, jež byl císař František už 13. května 1808 podepsal a na jichž vydání bylo magistrátu čekati od r. 1782.

V majestátu tomto stvrdil císař František *spojené obci Pražské* na žádost purkmistra a rady všech obcí královského hlavního města Prahy všechna privilegia, jež císařovna Marie Teresie *městům Pražským* posledně byla schválila, pojav do něho v plném znění oněch 37 listů panovnických, na něž magistrát Pražský zvláštní váhu kladl shledav, že jich obsah má pro obec napořád cenu praktickou. Při tom doložil císař, že mají privilegia Pražská potud ostati v platnosti, pokud jich obec užívá a pokud neodporují nynější neb budoucí ústavě zemské, jakož i připojeným šesti výhradám, jež souvisela s tehdejšími zákonodárstvím.³¹⁷⁾

Tím způsobem byly na spojenou obec Pražskou převedeny listy,

neobjeví se přebytek, nýbrž schodek 7442 zl. 32³/₄ kr. Kromě toho ale má obec dluhů na 128 816 zl. 50 kr., jež nemůže jinaké spláceti, nežli přebytky svých ročních důchodů aneb výtěžkem z prodaných nemovitostí.

³¹⁷⁾ Sb. č. 348.

kterými vyňata byla z moci úřadu podkomořského a podřízena gubernium; kterými uznávalo se její právo míti zastoupení na sněmích a v některých úřadech a soudech; kterými uvedena byla práva postrauní pod moc magistrátu; kterými zabezpečovalo se jí právo patronátní k farním kostelům a špitálům městským a jimiž povolovalo se jí i měšťanům kupovati statky deskové. Znak Staroměstský, který byl majestátem z r. 1649 rozhojnen a ozdoben, přešel v této způsobě na spojenou obec a vložením do majestátu oněch listů, kterými byly obcem Pražským statky a důchody druhdy navraceny neb povoleny, přešly tyto statky a důchody rovněž do držení obce, pokud arci nebyla v posledních letech o ně připravena. Bylo tak obci Pražské opětně přiznáno a utvrzeno právo k panství Libeňskému a některým realitám městským; právo k řece Vltavě se všemi požitky jejími; právo bráti odumřelé pozůstalosti, když nebylo dědiců ve smyslu patentu o dědičné posloupnosti ze dne 11. května 1786; právo vybírati cla v bránách, na mostě a na Vltavě; právo vybírati dlažebné z vozů kupeckých, porybné na rybím trhu, jarmarečné, tržné, místné, skladné a vážné; právo prodávati sůl a všelijaké oleje ku prospěchu obecních důchodů atd. Konečně byly potvrzeny obci výsady na výroční a týdenní trhy s tím doložením, že nesmějí se více v neděli neb ve svátek odbývati, nýbrž že případnuvše na den zasvěcený mají se přeložiti na nejbližší všední den, kteréžto obmezení už v dvorském dekretu ze dne 29. května 1807 bylo obsaženo.

Naproti tomu zrušil císař ustanovení pobělohorských privilegií, jež pozbavovala nekatolíky všech práv, ustanoviv dle návrhu fiskálního úřadu, že mohou evangelíci též nabývati práva měšťanského a užívati výsad a práv města. V příčině vybírání odchodného potvrdil sice příslušná privilegia; avšak doložil, že měšťané mohou se z města svobodně stěhovati, aniž by se od nich odchodné žádalo, a dekretem dvorské kanceláře české ze dne 17. listopadu 1808 ustanovovalo se, že se má vůbec přestatí vybírati odchodné v Praze k rukám obce.³¹⁸⁾

³¹⁸⁾ Listina č. 1476 v archivu m. Prahy. Poznámání sluší, že císařovna Marie Teresie vydala patentem ze dne 9. září 1769 zákonná pravidla o vybírání odchodného (*jus retractus*) v království Českém, ustanovíc v čl. 10., že mají města Pražská, Budějovice a Cheb zůstavena býti při výsadách na odchodné,

Podobně zrušeny sou výslovně výsady obce na výhradní prodej cizího vína, když už dávno před tím magistráty postoupily práva k takovému prodeji měšťanům a poněvadž v čas spojení měst Pražských ani se více nevědělo, kdy obce přestaly mít vlastní sklepy obecní. Konečně potvrdil sice císař měšťanům privilegované držení domů šosovních, avšak zrušil právo měšťanů vstupovati v trh, když někdo z vyšších stavů mnil prodati dům šosovní. Před tím totiž už Josefinský zákoník obecný ze dne 1. listopadu 1786 v kap. II §. 6 ustanovoval, že obyvatelé domácí nemají proti obyvateli jiné země užívati práva odkupného, když se jedná o zcizení deskového neb městského zboží, a dvorským dekretem ze dne 8. března 1787 zrušena sou vůbec práva odkupná k nemovitostem jakýmkoli.

Privilegia takto obnovená a částečně proměněná nebyla více následujícími panovníky potvrzována. Císař Ferdinand V. prohlásil před korunováním na krále českého nejvyšším rozhodnutím ze dne 9. ledna 1836, že není více třeba podávati žádosti za nové stvrzení privilegií, nýbrž že mají i na dále ostávati v platnosti ona privilegia, která předchůdcem jeho Františkem I. byla udělena neb potvrzena, pokud neodporují zákonům neb zařízením, a rovněž panující císař a král František Josef I. ustanovil nejvyšším rozhodnutím ze dne 16. listopadu 1849, že za příčinou změny na trůně nemá se žádati za potvrzení privilegií, nýbrž že mají ostati v platnosti všechna ta privilegia, která předchůdcové jeho udělili a císař František I. potvrdil, pokud do té doby nebyla odvolána neb změněna a pokud tedy neodporují novějším zákonům a zařízením.³¹⁹⁾ Nejvyšší tato rozhodnutí byla sdělena magistrátu Pražskému výnosy místodržitelstvími ze dne 13. února 1836 a 16. února 1850 s tím doložením, že náleží nejvyšším úřadům (příslušným ministerstvům) v každém jednotlivém případě rozhodovati o tom, zdaž některé privilegium může na dále mít platnost čili nic, když proti němu činí jednotlivci neb úřady námitky.

avšak že toto odchodné má činiti toliko desátou část jmění vystěhovalce. I spojená obec Pražská užívala ještě tohoto důchodu (dle listiny č. 1058 v archivu m. Prahy činil výnos odchodného v Praze r. 1785 110 zl. 22 kr.); avšak už na sklonku panování císaře Josefa II. začali úřadové popíratí jí toho práva, poněvadž neměla privilegia potvrzena.

³¹⁹⁾ Sb. č. 349 a 350.

Jak sme viděli, měla privilegia městům Pražským udělená v starších dobách povahu zákonů zeměpanských, ve zvláště slavnostní formě a na delší dobu vydaných, jsouce povahou svou buď singulárním právem buď privilegiem v užším smyslu.³²⁰⁾ Ona ostávala v platnosti, třebaž nebyla některým panovníkem potvrzena, pokud arci nalézala se v skutečném držení obce, a pozbývala platnosti, když byla jako jiné právní normy zrušena neb změněna neb když byla obcem odňata. Pokud pohlíželo se na poměr moci zeměpanské k poddaným se stanoviska práva soukromého a pokud v státním právu nedošla obecného uznání zásada, že skutky panovníka zavazují jeho nástupce, vymáhaly sobě obce městské z opatrnosti potvrzení svých majestátův od panovníka, jenž nově na trůn dosednul;³²¹⁾ avšak povinny k tomu u nás v starší době zajisté

³²⁰⁾ O právní povaze privilegií srv. s obdivu hodnou učeností pracované, nejnovější dílo prof. Pfaffa a Hoffmanna „Commentar zum öster. allg. bürgerl. Gesetzbuch“ I. Bd. str. 297 a násl., kde též příslušná literatura uvedena jest. — Důkazem toho, že majestáty starší doby měly povahu „neodvolatelných“ zákonů, jest zajisté to, že se v nich hemží výrazy: „*mandamus perpetuis temporibus observari*“; „*semper, — in antea, — omni tempore, — in perpetuum firmiter observari*“; „*statuimus perpetue validituro edicto*“; „*ad universorum notitiam tam praesentium quam futurorum*“; „*civibus praesentibus et futuris*“; „aby ten list měl celou pevnost na věky“; „nyní i na budoucí časy bez naší i budoucích králův Českých všelijaké překážky“. Privilegia vůbec vydávají se „z moci královské“ a „k věčné paměti“, při čemž budoucí králové a dědicové na trůně se zavazují, aby je zachovávali; dále ukládají se těžké pokuty na jich rušení; kladou se do desk zemských pro „lepší a stálější bezpečnost“ a v korroboraci často všem obyvatelům se nařizuje, aby Pražany při tom všem, co se v majestátu píše, „drželi a neporušitelně nyní i na budoucí věčné časy zachovali, žádných jim v tom překážek nečiníce ani komu jinému činiti dopouštějíce pod uvarováním hněvu a nemilosti královské, dědicův a budoucích králův českých skutečného trestání“ atd. — Že privilej byl slavnostnější formou, v které panovníci právní předpisy vydávali, dokazuje ta okolnost, že do konfirmací privilegií přijímala se nařízení panovníků dříve vydaná (Sb. č. 318—321, 323 a 325) a i jiné právní prameny (Úvod str. IX.), aby se jim právě pojistila platnost „na věčné časy“. Rovněž poukazuje k tomu, že městům povolovala se některá práva nejprve dvorskými dekrety a napotom vydávaly se na ně ještě majestáty (Sb. č. 326 a 327), jakož i že obsah privilegií uváděl se obyčejně v obecnou známost veřejnými patenty.

³²¹⁾ Srv. Stobbe Geschichte der deutschen Rechtsquellen I. str. 486 pozn. 8.

nebyly. Nikde aspoň v privilegiích neobmezuje se jich trvání na dobu panování krále, jenž je vydal; nikde v starší době nečiní se vyzvání, aby se podávaly žádosti za potvrzení a k žádostem takovým zavdávaly často podnět rozličné okolnosti, na př. že obce přišly o originály a majíce pouze přepisy viděly se nuceny žádati pak za obnovení svých výsad.³²²⁾ Kromě toho ale výslovné uznání některého práva panujícím králem nedávalo vzniknouti pochybnostem o dalším jeho trvání i podporovalo obecné uznávání a šetření jeho. Teprve v XVII. století začal v našem zákonodárství ujmáti se náhled, že privilej pozbývá platnosti, když se ho neužívá, že tudíž za účelem zabezpečení toho, co platí, má se žádati za potvrzení privileje při každé změně na trůně a že má pozbyti platnosti, kdyby lhůta předepsaná k podání žádosti za potvrzení jeho byla promeškána. Následkem toho majestáty nepřestaly býti skutky moci zákonodárné; avšak mohly pozbyti platnosti nepodáním žádosti za jich stvrzení při změně na trůně anebo nepotvrzením jich novým panovníkem a tím lišily se od ostatních zákonů, které platily tak dlouho, až byly zrušeny neb změněny. Svrchu zmíněná nejvyšší rozhodnutí však, jež osvobodila města od podávání žádosti za nové stvrzení při změně ve vládě a uznala další platnost privilegií, pokud nejsou zrušena neb změněna aneb pokud neodporují zákonům a zařízením, polepšila opět povahu i dosah jich, neboť s těmiže výhradami platí i jiné zákony.³²³⁾ Ustanovením dalším, že příslušná ministerstva mají v případě námitek rozhodovati o dalším jich trvání, nemínila se zajisté příslušnému ministerstvu dáti moc rušiti libovolně skutky moci zákonodárné, jakými privilegia nikdy býti nepřestala, nýbrž dalo se mu pouze právo v případě sporu prohlásiti, že některý majestát odporuje *určitému* zákonu neb zařízením, čímž zároveň uznávalo se, že privilegia mohou jenom zákony neb zákonnými zařízeními platnosti pozbyti.³²⁴⁾

Vylíčiti všechny změny, které od posledního potvrzení privilegií r. 1808 v „zákonech a zařízeních“ u nás provedeny byly, menší neb větší vliv jevíce na další trvání panovníckých listů městům Pražským

³²²⁾ Srv. sb. č. 138, 141, 142 a 180.

³²³⁾ Srv. §§. 9 a 13 o. obč. zák.

³²⁴⁾ Srv. Pfaff und Hoffmann u. m. str. 350 pozn. 251.

druhdy udělených, není úkolem tohoto pojednání; předce však aspoň k hlavním proměnám ve zřízení obce Pražské v posledních desetiletích chceme zření obrátiti, abychom mohli dojít k pravému úsudku o nynějším stavu privilegií Pražských.

Viděli sme, kterak v Praze reformami Josefskými soustředěna byla správa soudní, politická i obecní v rukou jediného magistrátu a kterak vliv měšťanstva na obecní záležitosti byl nepatrný, vliv ostatního občanstva žádný. Mocné hnutí r. 1848 spůsobilo v tomto stavu konečně obrat. V první žádosti obyvatelů Pražských, kterou zvláštní vyslanectvo dne 14. března ve Vídni císaři Ferdinandovi V. podalo, obsažen byl mezi jiným požadavek, aby „povoleno bylo samostatné komunální čili obecní zřízení, tak aby osoby magistrátní a představení všech obcí svobodně bývali od občanů samých voleni“ a císař v odpovědi své ze dne 24. března vyslovil ochotu vyhověti této žádosti; avšak mnil prve vyléchnouti stavy, od nichž byly prý v té příčině návrhy už podány. Ačkoli odpovědí tou vyřízení palčivé záležitosti této se odročovalo, v Praze nahlíželo se, že staré poměry nedají se více udržeti a ihned po prohlášení „konstituce“ dne 15. března přikročilo se k praktickému provádění jejímu v obci samé. Posledně vládou dosazený purkmistr Josef rytíř Müller složil svůj úřad do rukou nejv. purkrabí hraběte Stadiona a též vydal 22. března o své újmě jakési prozatimné, „obnovené“ zřízení obecní. Uznáv, že „nynější běh věcí toho nutně žádá, aby obec Pražská ve výboru svém byla zastoupena výborem měšťanským, který by z jejího svobodného volení vzešel,“ nařizoval, aby se vykonala volba stočlenného „*většího měšťanského výboru*,“ jemuž mělo náležeti zvoliti nového purkmistra a „*menší výbor*,“ nejprve dvanácte a později čtyřicet členů čítající. Menší tento výbor zaujal místo dřívějších repraesentantů obecních, maje na starosti spravování jmění obecního a zároveň vliv na všechny záležitosti, jež souvisely s udržením veřejného pořádku ve městě.³²⁵⁾ Právo volební aktivní i pasivní

³²⁵⁾ Ostatním městům povoleno bylo voliti si užší a širší výbory teprve guberniálním vynešením ze dne 22. května 1848. Širšímu výboru uloženo raditi se o záležitostech, jež se týkají správy jmění obecního; užšímu pak, aby magistrátu byl nápomocen ve správě místních dobročinných ústavů a místní policie, při odhadování movitostí, vykonávání tržní policie, jakož i při všech zařízeních, jichž je třeba k udržení veřejného pořádku a pokoje. Do konání

náleželo pouze měšťanům, kteří 29. března po čtvrtích volbu svých zástupců vykonali; načež takto sestavený výbor měšťanský zvolil purkmistra a užší výbor.³²⁶⁾

Mezi tím odebrala se do Vídně druhá deputace, aby vymohla povolení ostatních žádostí obyvatelstva Pražského, i navrátila se s kabinetním listem ze dne 8. dubna 1848, v kterém se pravilo, že „samostatné zřízení obcí se zvláštní správou jmění obecního a svobodným volením úředníků již se nařídilo“ a že bližší ustanovení o tom má vydati sněm domáci. Sněm tento měl skládati se ze členů stavovského sněmu a svobodně volených zástupců měst a venkova. Praha měla v něm zastoupena býti „dvanácti zástupci národními,“ volenými měšťanstvem.³²⁷⁾ Prohlášená na to ústava říšská ze dne 25. dubna 1848 doložila ještě v §. 57, že obecní řádové mají se uspořádati tím způsobem, aby všechny zájmy obce i její členů došly náležitého zastoupení.

Pokud nedošlo na vydání těchto řádů, nezbyvalo arci nežli organisovati správu obecní na starých základech. Poměr magistrátu k výborům obecním upravil se v Praze takto: radům politického senátu sou ponechány referáty v obecních záležitostech, aby o nich v užším výboru čili, jak se začalo říkati, v „radě městské“ přednášeli, načež se o nich buď tam rozhodovalo anebo širšímu výboru ponechávalo, aby usnesení činil; v senátě politickém vyřizovaly se záležitosti čistě politické a senáty soudní vykonávaly soudní moc jako dříve.

Když nastoupilo ministerstvo knížete Felixe ze Švarcenberka, prohlásil předseda jeho 27. listopadu 1848 ve schůzi říšského sněmu, že úkolem vlády je vypracovati svobodomyslné zřízení obecní, poně-

soudní moci neměli se výborové míchatí. (Provinzialgesetzsammlung für das K. Böhmen 1848 str. 200.)

³²⁶⁾ Prvním, svobodnou volbou měšťanstva ustanoveným purkmistrem Pražským byl, jak známo, dr. Antonín Štrobach, tehdy auskultant zemského soudu a později předseda ústavodárného sněmu a rada appelační; prvními členy užšího výboru čili rady městské byli: František Pštros, koželuh; Alois Borrosch, knihkupec; František Ellenberger, držitel cihelny; František hrabě Thun syn; Jan Vyskočil, mlynář; Karel z Helly, lékárník; Petr Fastei, hostinský; Vojtěch Višín, sládek; JUDr. Jan Rozkošný; František Vaňka, sládek a Jan Rypota, stavitel.

³²⁷⁾ Provinzialgesetzsammlung für das K. Böhmen 1848 str. 108.

vadž svobodná obec je základem svobodného státu, opravití soudnictví v duchu ústavním, zavéstí zeměpanské soudy na místě soudů patrimoniálních i komunálních a odděliti důrazně správu veřejnou od soudnictví.

V následujících dvou letech prováděn jest tento program, kterým říše rakouská mohla trvale vstoupiti do řad právních státův, kdyby brzo na to ústavnost nebyla vzala za své.

Nejprve přikročilo se k uspořádání záležitostí obecních. Ministerským nařízením ze dne 19. prosince 1848 zrušeny sou *účtárna privilegovaných měst a úřad podkomořský*, poněvadž další dohlížení k obcem ze strany těchto úřadů nemělo míti více místa. Uvážilo prý se, že „jest nevyhnutelné, by se ujal svobodný život obecní a obcím se ponechalo samostatně spravovati sobě svůj majetek“ a guberniálními dekrety ze dne 29. ledna a 16. února 1849 předpisovalo se dále, že oba svrchu zmíněné úřady mají vrátiti radám městským všechny spisy účetní, které se u nich chovají, a že zvolení výborové obecní mají převzítí a obstarávati dřívější povinnosti těchto úřadů ke zkoušení účtův obecních, k činění výtek, a ke konečnému jich upravení.³²⁸⁾ Když pak oktrojovaná ústava ze dne 4. března 1849 v §. 33 pojistila každé obci volbu zástupců svých, přijímání nových členů do svazku obecního, samostatnou správu obecních záležitostí, uveřejňování výsledků obecního hospodářství a veřejnost v jednání zástupcův obce jakožto základní práva její; upravil prozatímni obecní zákon ze dne 17. března 1849 obecní záležitosti na tomto základě, předepsav v § 6, že zemská hlavní města a krajská nemají se tímto zákonem spravovati, nýbrž že obdrží zvláštní zřízení obecní.

Po upravení správy obecní přikročilo se k organizaci nových soudních a politických úřadů. Nejvyššími rozhodnutími ze dne 14. a 26. června 1849 schválena sou základní pravidla budoucího zřízení soudního a správního, jež dle zásad jednodušších a obecnějších mělo se uspořádati, nežli se bylo stalo za císaře Josefa II. V Praze zřízeny sou „krajinský“ čili zemský a tři okresní soudy zeměpanské, jež 1. červencem 1850 úřadovati začaly, když byly před tím soudní senáty magistrátu Pražského činnost svou ukončily. Okresnímu soudu Malostranskému bylo dekretem praesidia zemského soudu ze dne 5. čer-

³²⁸⁾ Zákoník zemský pro království České 1849 str. 4, 11 a 15.

vence 1850 přikázáno, aby vzal ve své opatrování všechny hlavní a pozemkové knihy, jakož i knihy listin, které se druhdy u magistrátu a na právech postranních vedly, a aby obstarával sám knihovní záležitosti až do zřízení samostatného knihovního úřadu Pražského. Tím učiněn konec posledním zbytkům patrimoniálního soudnictví na právech postranních a zrušením poddanství a ochranného poměru patentem ze dne 7. září 1848 přestaly vůbec všechny rozdíly mezi nemovitostmi městskými panskými čili deskovými a poplatnými, jakož i mezi obyvateli svobodnými a poddanými též v Praze.

Pokud se správy politické týče, vyňato jest hlavní město z obecní organizace správní, dle které zřizovaly se úřady podkrajské, krajské a místodržitelství místo dřívějších krajských úřadův a gubernia. Byloť guberniálním vyhlášením ze dne 1. září 1849 a později ministerským nařízením ze dne 9. října 1854 č. 274 říš. zák. ustanoveno, že hlavní město Praha nemá býti postaveno pod žádný podkrajský úřad, nýbrž že má tvořiti zvláštní okres pro sebe a podržeti vlastní správu politickou, jsouc podřízeno přímo místodržitelství.

Na tomto postavení obce Pražské, jakož i na zvláštní organizaci její správy městské, jak se byla během let 1848—1850 vyvinula, neměnil mnoho *obecní řád města Prahy ze dne 27. dubna 1850 č. 85 zák. zem.*, na němž delší dobu zvláštní komise z měšťanského širšího výboru zvolená pracovala a jehož konečná redakce ujednána byla v poradách konaných v ministerstvu vnitra ve Vídni s důvěrníky obce Pražské. Řádem tím rozšiřoval se obvod obce Pražské na město židovské čili, jak se od té doby má říkati, na *město Josefovo*, když byli v květnu r. 1849 zástupcové obce židovské přání pronesli, aby obec jich s čtyřmi městy Pražskými byla sloučena. Následkem toho Pražská obec židovská přestala býti zvláštní místní neb politickou obcí a trvá dále jen ještě jako obec náboženská, které náleží správa jejího jmění náboženského.³²⁹⁾ Na místo dřívějšího širšího a užšího výboru měšťanského a politického senátu bývalého magistrátu nastoupili *sbor obecních starších, městská rada a magistrát*, kteří majíce v čele *obecního starostu*

³²⁹⁾ Dle §. 4. řádu obecního byla obec židovská povinna zakoupiti se do svazku obce Pražské složením obnosu dle poměru jmění a lidnatosti obou obcí, i byl obnos tento zvláštní komisí na 249.510 zl. vypočítán, což obecní za-

spravují záležitosti obecní, spadající buď do přirozené neb do přenesené působnosti obce, jakož i některé záležitosti politické. Obec samu netvoří více jenom měšťané, nýbrž též příslušníci a i společníci obce, a právo měšťanské není více dědičné, nýbrž propůjčuje se každému zvláště, dávajíc právo volební a poskytujíc nárok na opatření z takových ústavů, které sou ustanoveny zvláště pro měšťany a jich vdovy i děti.

Po několikaletém přerušení v době absolutismu nabyt obecní řád Pražský na počátku let šedesátých opět plně platnosti a novějšími zákony pouze některá ustanovení jeho sou změněna. K nejdůležitějším arci změnám sluší počítati, že v posledních dvou letech obvod hlavního města, obklíčeného ze všech stran předměstími, se rozšířil. Zákonem zemským ze dne 26. září 1883 č. 48 zák. zem. bylo „královské horní město Vyšehrad“ čili, jak se druhdy správně říkalo, město hory Vyšehradu s obcí hlavního města v jednu obec pod společným jménem „královské hlavní město Praha“ sloučeno, činic tu šestou část pod jménem „*královský Vyšehrad*“, a zákonem zemským ze dne 18. listopadu 1884 č. 48 zák. zem. spojena jest obec Holešovice-Bubny s přidělenými osadami Malé Bubny a Velké Holešovice s hlavním městem, činic tu sedmou část pod jménem „*Holešovice-Bubny*.“ Nové tyto části řídí se od té doby s ostatními městy Pražskými obecním řádem Pražským a veškeré jich jmění a statek obecní přešly na obec Pražskou, začez staly se účastny práv a majetku obce Pražské. Tím učiněn byl potěšitelný krok ve snaze všech vlastimilů, aby všechna předměstí Pražská spojila se s hlavním městem v jedinou, velikou, mohutnou obec, která by spojenými silami pracovala na zdokonalení samosprávných svých zařízení, na duševním i hmotném pokroku svého obyvatelstva.

Vylíčivše takto hlavní proměny ve zřízení obce Pražské během posledních desetiletí provedené, vracíme se opět k privilegiím Pražským, jež r. 1808 obci Pražské v plném znění potvrzena byla, abychom

stupiditstvo Pražské ve schůzi dne 14. října 1851 schválilo s tím doložením, že obyvatelé Josefovští mají tyto peníze ve čtyřech ročních lhůtách splatiti a že deset rukojmí má se zaručiti za správné odvádění jich. Srv. spis „Der Anschluss der Josefstaedter Gemeinde an die Prager Hauptgemeinde. Prag. 1851.“

uvažovali, která z nich ostávají posud v platnosti a která byla změněna neb zrušena novějšími zákony a zařízeními:

1. Ustanovení privilegií, že město Pražské je *hlavním městem království Českého*, opakují se v nesčíslném počtu novějších zákonův a nařízení. *Znakem hlavního města* je štít, jenž r. 1649 Starému městu byl udělen, poněvadž se Starým městem spojila se ostatní města Pražská v jednu obec.

2. Privilegia, kterými obec Pražská vyňata byla z moci úřadu podkomořského, kterými dávalo se jí právo míti hlas a sezení na sněmích stavovských,³³⁰⁾ kterými měšťanům Pražským udělována spůsobilost dojíti některých úřadův a jimiž práva postranní pod moc magistrátu sou uvedena, pozbyla platnosti a významu novými zákony a zařízeními. Obec Pražská jest nyní podřízena přímo místodržitelství mocí zákona; nikoli magistrát, nýbrž voličové ustanovují volbou poslance do sněmu zemského, kteří však nezastupují jenom obec, nýbrž celou zemi; práva pak postranní r. 1850 zcela zašla. Výsady měšťanů Pražských, že mohli dojíti některých úřadů, neměly velkého významu už od doby Josefinské, kdy tyto úřady většinou byly zrušeny; avšak pozbyly zcela platnosti, když ústavní listina ze dne 25. dubna 1848 prohlásila v §. 24, že každý státní občan může dosáhnouti úřadův a hodností, což ústava ze dne 4. března 1849 rovněž v §. 28 uznala, předepsavši, že veřejné úřady a služby státní sou stejně přístupny každému, kdo k nim spůsobilost prokáže. Rovněž i diplom

³³⁰⁾ Právo sněmovní, povolené dříve čtyřem městům Pražským (Sb. č. 327, 328, 333 a 346), přešlo r. 1784 na spojenou obec Pražskou, která je vykonávala purkmistrem a třemi členy magistrátu, jimž se povolovalo do r. 1844 podávati na sněm pouze jeden hlas, od té doby však až do r. 1847 čtyři hlasy. (Srv. Časopis Českého Musea 1869 str. 314—331 a 1870 str. 3—42). — Š právem sněmovním souviselo též právo míti zástupce ve výboru zemském. Od r. 1792 volil magistrát ze svého středu dva placené členy užšího a dva členy širšího výboru zemského; v první schůzi širšího výboru měšťanského dne 24. dubna 1848 usneseno, že má býti měšťanstvo na dále ve výboru zemském zastoupeno, i vykonána jest doplňovací volba na dvě uprázdněná místa přisedících zemského výboru. Zástupcové obecního zastupitelstva Pražského zasedali pak v zemském výboru až do vydání zřízení zemského ze dne 26. února 1861, jež prohlásilo v §§. 11—15 nová ustanovení o složení tohoto výboru.

císařský ze dne 20. října 1860 a základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867 č. 142. říš. zák. znovu opakují, že všichni občané státní mohou rovnou měrou veřejných úřadů dojíti.

3. *Držení statků šosovních a deskových.* Dle starých výsad mohli ve čtyřech městech Pražských pouze měšťané nabývatí vlastnictví domů šosovních, které roku 1649 v rukou městských se našly,³³¹⁾ a kromě toho přiznávala se obcem i měšťanům Pražským spůsobilost k deskám čili právo kupovati statky svobodné a klásti je sobě bez relace královské do desk.³³²⁾ Ohledně tohoto práva deskového byly spory o to, zdaž všichni měšťané anebo pouze starousedlí měšťané mohou jeho užívati. Od roku 1630 přiznávalo se právo to pouze těm měšťanům, jichž otcové měli už právo měšťanské;³³³⁾ avšak v následujícím století se na toto obmezení pozapomnělo. Kdokoliv opatřil sobě právo měšťanské privilegovaného města, mohl zakoupiti sobě deskový statek: ano stávalo se, že všichni sedláci té neb oné vesnice opatřili sobě městského práva, aby se mohli státi spoluvlastníky panství a tím se zbaviti poddanství.³³⁴⁾ Dvorský dekret ze dne 5. července 1811, chtěje učiniti přítrž takovému „neobmezenému kupování statků v království Českém“ a „nespůsobu, že i poddaní kupují sobě statky deskové“, obmezil zase spůsobilost k deskám pouze na ty, kteří dle ústavy do některého ze čtyř stavů za členy přijati byli, inkolát obdrževše aneb kteří v privilegovaných městech z rodin měšťanských pocházejí. Kdo nově teprve obdržel právo měšťanské, měl sobě, chtěje si koupiti deskový statek, prve od panovníka vymoci k tomu zvláštní dovolení. Měšťanstvo Pražské sice 18. května 1817 podalo majestátní žádost, aby bylo zůstaveno při starých výsadách svých na svobodné kupování statků deskových a aby

³³¹⁾ Sb. č. 327, 328, 331 a 333.

³³²⁾ Sb. č. 281, 285 a 317.

³³³⁾ Sb. str. 567.

³³⁴⁾ na př. v liber civium albus N° 11 (novější číslo 545) v archivu m. Prahy čte se na listu 68 tento zápis: „Nachstehenden 73 Individuen wird das Bürgerrecht in der k. k. Hauptstadt Prag zum Mitbesitze der Herrschaft Schönbach gegen Erlag 26 fl. 40 kr., dann 2 fl. zu Stadtnothdurften verilichen, als den: (následuje 73 jmen). Von dem Magistrat der Hauptstadt Prag den 8. November 1798“.

obmezení práva deskového na měšťany zrozené bylo odvoláno; avšak dvorským dekretem ze dne 21. listopadu 1844 obdržel magistrát Pražský, jenž se žádosti měšťanstva Pražského vřele ujal, vyřízení, že císař nemíní na starodávných předpisech o habilitování se k zemi ničeho měniti a že tudíž žádost měšťanstva zamítá.³³⁵⁾ Rozdíly v spůsobilosti držeti nemovitosti deskové a městské, jakož i obmezování této spůsobilosti na členy privilegovaných stavů potrvaly do r. 1848, kdy v §. 24. ústavní listiny ze dne 25. dubna 1848 aspoň v zásadě ustanovovalo se, že každý občan státní může se státi majitelem půdy a uchopiti se kterékoli dovolené živnosti. Ustanovení to opakovala též říšská ústava ze dne 4. března 1849 v §. 30. a nejnověji státní základní zákon ze dne 21. prosince 1867 č. 142 ř. z., prohlásiv v čl. 6. za základní právo každého občana státního, aby mohl jakýchkoli věcí nemovitých nabývati a jimi volně vládnouti. Právo měšťanské neposkytuje tudíž více žádných předností v právu nabývati majetek a privilegia, jež dávala druhdy měšťanům spůsobilost držeti některé druhy nemovitostí, stala se právem všech občanů státních.

4. *Právo patronátní ke kostelům farním.* Potvrzením r. 1808 listů královských, kterými městům Pražským přiznáno bylo právo patronátní k většině kostelů farních,³³⁶⁾ přešlo toto právo a s ním souvisící správa jmění zádušního na spojenou obec Pražskou, která je podnes vykonává.³³⁷⁾

5. *Právo k jmění zrušených špitálů městských.* V konfirmaci privilegií z r. 1808 obsaženy byly některé listy panovnické,³³⁸⁾ kterými obcem Pražským přiznáno bylo právo k špitálům městským a k zboží

³³⁵⁾ Listina č. 1045 v archivu m. Prahy.

³³⁶⁾ Sb. č. 233, 241—243, 245, 253, 274, 328 a 333.

³³⁷⁾ Obec Pražská je patronem kostelů panny Marie před Tejnem a u sv. Haštala na *Starém městě*; sv. Jindřicha, sv. Štěpána, sv. Trojice v Podskalí, sv. Vojtěcha, sv. Trojice a panny Marie Sněžné na *Novém městě*; sv. Mikuláše na *Malé straně* a kromě toho u sv. Františka na Starém městě a u sv. Petra na Novém městě střídá se v praesentaci faráře s řádem křižovníckým. Konečně jest obec jakožto držitelka panství Libeňského a statků zádušních patronem kostelů a far v Kojeticích, ve Velké vsi, v Proseku, v Dolních Chabrech, ve Volšanech a v Libni.

³³⁸⁾ Sb. č. 181, 201, 241—243 a 274.

jim nadanému. Mezi těmito ústavy zvláště se jmenovaly Staroměstský špitál sv. Pavla druhdy za bránou Poříčskou, jenž r. 1648 v čas obležení Prahy od Švédův úplně byl zničen a r. 1663 do domu v Templu (č. p. 648—I.) přeložen, a Novoměstský špitál sv. Alžběty pod Vysehradem, s nímž r. 1505 spojen byl špitál sv. Bartoloměje. V době císaře Františka I. těchto špitálů však více nebylo. Císař Josef II. brzo po nastoupení vlády oznámil českému guberniu přípisem ze dne 24. května 1781 základní pravidla, dle kterých mělo se znovu upravit opatrování chudých a ošetřování nemocných; vyslovuje přání aby v hlavním městě Praze zřídily se pro chudé děti nalezinec a sirotčinec, pro těhotné ženy porodnice, pro nemocné nemocnice a pro šílence blázinec. K tomu konci nařídil, aby se všechny posavadní špitály a ústavy zaopatřovací zrušily, nemovitosti jim náležející prodaly neb pronajaly, kapitály nadační na jisto postavily a ze všech takových důchodů *jediný fond nadační* (stiftungsfond) utvořil, z něhož by se pak udržovaly ústavy, jež by se nově zřídily. Když se tak bylo stalo,³³⁹⁾ ustanovil císař dvorským dekretem ze dne 18. září 1788 aby *nemocnice* a *blázinec* umístěny byly v ústavu šlechticů na Novém městě, *porodnice* v exercičním domě jezovitův u sv. Apolynáře a *chorobinec* na Karlově. Adaptace těchto budov vyžadovala značného nákladu, jenž se zapravil z jmění fondu nadačního a z jmění městských bratrstev. Před tím dvorským dekretem ze dne 20. října 1786 nařizovalo se sice, aby chorobní ze špitálu sv. Bartoloměje do zámku Libeňského byli přesídleni a uprázdušená budova pro blázinec aby se upravila; avšak když se začaly opravy na ní prováděti, shledalo se, že je k tomu účelu nepostačitelná, i umístěn jest blázinec s nemocnicí o 2. ledna 1791 v nynější budově všeobecné nemocnice.

³³⁹⁾ Dle sbírky listin č. 648 a 857 v archivu m. Prahy musila obec k fondu nadačnímu odvésti jmění špitálu sv. Pavla, jež činilo 166.087 zl. 9 kr. a neslo ročně 7771 zl. 42 kr.; jmění špitálu sv. Bartoloměje, jež činilo 66.699 zl. 21 kr. a neslo ročně 3589 zl. 28 kr.; jakož i jmění špitálu sv. Jana Křtitele Vlašského špitálu, městského chudobince, císařského špitálu a špitálu na Strahově a u křižovníků s červenou hvězdou. Srv. též Thadäus von Bayer „Beschreibung der öffentl. Armenversorgungsanstalten in der königl. Hauptstadt Prag“ 1793 a zmíněný spis „Anschluss der Josefstädter Gemeinde“ str. 37.

Při tomto zakládání všeobecné nemocnice a ostatních ústavů povoleny byly obyvatelstvu Pražskému za to, že nové ústavy zřízeny a vydržovány sou z jmění zrušených špitálův obce Pražské, značné výhody, jež znovu uznalo a vyhlásilo nařízení českého gubernia ze dne 13. srpna 1829 č. 34801, které ostává posud v platnosti. Dle tohoto nařízení mají netoliko příslušníci obce Pražské, nýbrž všichni obyvatelé města Prahy ošetřovati se v nemocnici, porodnici a blázinci za *menší plat* nežli obyvatelé venkovští, a chudí Pražané, kteří v Praze sou zrozeni aneb se zde deset let zdržují, mají býti zcela *osvobození od placení léčebného*, když nemají ani příbuzných ani zaměstnavatelů, kteří by za ně léčebné zaplatili.³⁴⁰⁾

Magistrát Pražský nemaje se za oprávněna upustiti od nárokův obce Pražské na jmění zrušených špitálů městských a maje zření k těmto výhodám, jež za to obyvatelstvu Pražskému poskytnuty byly, vymohl r. 1808 potvrzení starých listů panovnických, kterými obci přiznávalo se právo k jmění špitálnímu. Kromě toho listiny ty z jednoho ještě důvodu měly cenu praktickou. Budova špitálu sv. Bartoloměje ostávala od r. 1791 prázdná, ačkoli nebylo žádného ústavu pro ošetřování schudlých a k práci neschopných měšťanů. Okolnost ta přiměla městského hejtmána Pražského Františka hraběte Kolovrata a purkmistra Ondřeje rytíře Steinera, že jali se v květnu r. 1808 sbírat mezi měšťanstvem peníze na nový chudobinec a že vymohli, aby ústavu tomu místnosti bývalého špitálu sv. Bartoloměje byly zase postoupeny, načež dvorským dekretem ze dne 16. ledna 1809 obci se povolilo, by ze svých důchodů doplácela na vydržování tohoto ústavu, poněvadž má bez toho povinnost o své chudé se starati. Když pak obec od starodávna byla

³⁴⁰⁾ Vyhláškou c. k. místodržitelství ze dne 28. dubna 1862 byla vyměřena taxa za ošetřování v Pražské nemocnici v třetí třídě pro venkovany na 58 kr. a pro Pražany na 35 kr.; avšak výnosem c. k. místodržitelství ze dne 29. listop. 1878 č. 14103 zvýšena jest pojednou sazba v třetí třídě na 84 kr. pro mimo-pražské a na 51 kr. pro Pražské *příslušníky*. Zvýšení toto, jakož i obmezení výhody té pouze na příslušníky obce Pražské stalo se, aniž by o tom obec bývala zpravena. Chudí příslušníci Pražští (druhdy vůbec obyvatelé Pražští) léčí se zdarma, kdežto za venkovské příslušníky musí zemský fond dle vynesení místodržitelství ze dne 10. prosince 1856 č. 5 zák. zem. z r. 1857 nedobytné léčebné zaplatiti.

knihovní vlastníci budovy, v níž se druhdy špitál sv. Alžběty a sv. Bartoloměje nalezal,³⁴¹⁾ nemohlo o jejím právu vlastnickém k ní býti vlastně pochybnosti; nicméně opatřil sobě magistrát v konfirmaci privilegii z r. 1808 opětne uznání práva obce k této budově. Přes to komorní prokuratura r. 1822 učinila zadání, aby právo vlastnické k domu č. p. 427-II., kde se chudobinec nalézal, zapsáno bylo do knéh pozemkových pro c. kr. nadační fond světský, a magistrát, nevěda a nestaraje se o knihovní vklad z r. 1504, povolil nový vklad 21. prosince 1824 pro řečený fond.³⁴²⁾ Teprv r. 1864 přišlo se zásluhou zvěcn. archiváře městského Jaromíra Erbena na to, že dům č. p. 427-II. má dvojí různý vklad; načež české místodržitelství výnosem ze dne 13. května 1869 uznalo, že zápis knihovní z r. 1824 nemohl změnu v právu vlastnickém k domu č. p. 427-II. způsobiti, poněvadž c. k. nadační fond světský není samostatnou osobou právnickou, nýbrž toliko kollektivné pojmenování různých dobročinných a podpůrných fondů, které se dostaly do správy státu a z nichž každý chová se ve smyslu nejv. rozhodnutí ze dne 24. dubna 1821 odděleně v patronosti. Poněvadž pak zápisem knihovním chtělo se toliko docílit, aby bylo věnování domu účelům chudinství náležitě vyznačeno a poněvadž zrušením c. k. fondu nadačního měl tento dům s chudinským fondem odevzdati se obci Pražské, proto povolilo místodržitelství, aby právo vlastnické k domu č. p. 427-II. bylo přepsáno na *fond chudobince sv. Bartoloměje*, kterýžto fond obec Pražská spravuje.³⁴³⁾ Patrně tudíž, že staré listy panovnické na jmění špitálů městských podnes nepozbyly vší ceny praktické.

6. *Nemovité jmění obce Pražské.* Roku 1808 potvrzeny sou spojené obci Pražské ony listiny, kterými Ferdinand I. městům Pražským některé obecní statky a důchody navrátil.³⁴⁴⁾ Z nemovitostí tehdy postoupených některé byly toho času už zcizeny, mnohé emfyteuticky prodány, takže držitelé povinni byli pouze roční úroky odváděti do důchodů spojené obce, na př. emfyteuticky odprodán byl poplužní

³⁴¹⁾ Srv. pozn. 268 na str. LXXXIX.

³⁴²⁾ Liber contractuum N° 98 fol. 81 v knihovním úřadě Pražském.

³⁴³⁾ Sbírka listin č. 2987 v archivu m. Prahy.

³⁴⁴⁾ Sb. č. 245, 252 a 256.

dvůr Strašnický, jenž připojen byl druhdy k panství Libeňskému; avšak některé z nich držela ještě obec, jako panství Libeňské, radnice, starou rychtu, dům Saský, kotce, polovici ostrova Střeleckého, břehy atd. Tyto nemovitosti drží také obec posud na základě starých listin darovacích; kdežto emfyteuticky prodané pozemky byly následkem nařízení r. 1848 vyvazování pozemků pozbaveny svazku poddanského k obci.

7. *Právo k řece Vltavě.* Listinami z r. 1549 a 1562 navracena byla Starému městu řeka se všemi požitky v obvodu měst a předměstí Pražských a císař František I. potvrdil r. 1808 spojené obci toto právo k řečišti i ke všem požitkům říčním. Občanský zákoník v § 287, říšský vodní zákon ze dne 30. května 1869 č. 93 říš. zák. a zemský zákon ze dne 28. srpna 1870 č. 71 obmezily toto právo obce Pražské v zájmu veřejném, avšak nezrušily ho; nýbrž naopak posledně jmenovaný zákon znovu je potvrdil, ustanoviv v § 102., že „soukromá práva k užívání vody a jiná práva soukromá na vodu se vztahující a dle předešlých zákonů nabytá zůstávají v platnosti.“³⁴⁵⁾ V jaké míře obec Pražská práva svého k řece posud užívá a užívati může, vyložili sme na jiném místě.³⁴⁶⁾

8. *Právo k odúmrtí.* R. 1808 potvrzeny byly spojené obci Pražské majestáty z r. 1649 a 1657, kterým obcem Pražským postoupen byl druhý díl všech pozůstalostí městských, k nimž se nehlásil dědic z posledního pořízení neb ze zákona, k oné první polovici odúmrtí, již císař Rudolf II. r. 1577 král. městům vůbec postoupil.³⁴⁷⁾ Práva toho užívala obec Pražská bez odporu až do novějšího času. Ministerským vynesením ze dne 6. června 1853 bylo však nařízeno, že „se mají výsadní práva odúmrtí, městské obci Pražské propůjčená, podle nichžto ta obec moc měla odumřelé pozůstalosti a deposity po Pražských měšťanech sobě bráti, a podle nichž se domnívala také míti právo k odumřeným majetnostem po obyvatelích, kteří měšťany

³⁴⁵⁾ Srv. nejnovější vynikající dílo dvorního rady prof. Randy „Das Eigenthumsrecht nach österreichischem Rechte“ I. str. 51 a násl.; pokud se privileje obce Pražské na řeku týče, zvláště pozn. 53 a 65.

³⁴⁶⁾ Srv. pojednání „Právo obce Pražské k řece Vltavě“ 1882. — V obecním rozpočtu na r. 1885 vypočten jest užitek z řeky Vltavy na 32.003 zl.

³⁴⁷⁾ Sb. č. 319—321, 327, 328 a 333.

nebyli, jakožto novým zákonům a zřízením na odpor jsoucí, počínajíc ode dne 7. září 1848 za uhaslá pokládati.“³⁴⁸⁾ Poukázali sme k tomu na jiném místě, že nařízení toto netýče se sněmovního snesení z r. 1577, dle kterého královská města a tudíž též město Praha obdržela právo k polovici odúmrtí, a tam též, trváme, dokázali sme, že výsady obce Pražské i na druhou polovici odúmrtí neodporují ani nejv. patentu ze dne 7. září 1848 o zrušení poddanství ani jinému určitému zákonu neb zařízení novějšímu a že tudíž proti dalšímu jich trvání dle nejvyššího rozhodnutí ze dne 16. listopadu 1849 nedá se žádná podstatná námitka uvést.³⁴⁹⁾

9. *Trhy výroční, týdenní a denní.* Císař František I. potvrdil r. 1808 obci Pražské osm listů na všelijaké trhy, jež městům Pražským byly povoleny. Každé z těchto čtyř měst obdrželo druhdy nadání na dva výroční trhy a kromě toho na týdenní neb denní trhy, aby na nich v tom neb onom městě rozličné předměty, jako koně a jiný dobytek, obilí, obrok a píce, ovoce a mléko, živé a slané ryby, dříví a uhlí a j. v. na místech ode dávna vykázaných se prodávaly.³⁵⁰⁾ Patentem ze dne 24. března 1764 vyhlášeno bylo osm výročních trhů Pražských za veletrhy a po spojení měst Pražských ustanoveno bylo o nich dvorským dekretem ze dne 25. ledna 1787,³⁵¹⁾ že mají se v Praze po čtvrtích tři všeobecné trhy výroční odbývati, kromě toho tři výroční trhy na dřevěné a hručírské nádoby na koňském trhu a dva výroční trhy na koně a dobytek na trhu dobytčím. Napotom vydány sou r. 1791 a 1807 obecné tržní řády a sice zvláštní pro trhy výroční a jiné pro trhy týdenní a denní, kterými se pořádek na trzích zaváděl³⁵²⁾ a r. 1808 potvrzena sou tržní privilegia Pražská hlavně proto, že byla základem svrchu zmíněných nařízení a řádů

³⁴⁸⁾ Vyhláška c. k. místodržícího ze dne 17. června 1853 v zemském věstníku vládním na str. 106 č. 107.

³⁴⁹⁾ Srv. mé „Právo odúmrtí k statkům zpupným v Čechách“ str. 43 násl. a „Das Heimfallsrecht auf das freivererbliche Vermögen in Böhmen“ str. 68 a násl.

³⁵⁰⁾ Sb. č. 10, 48, 49, 88, 142, 151, 184 a 256.

³⁵¹⁾ Guberniální nařízení ze dne 10. února 1787.

³⁵²⁾ Řády ty byly v následující době opětě měněny, zvláště vydány pro Prahu tržní řád ze dne 23. prosince 1820 o trzích výročních, v kterém tři veletrhy,

tržních. Dle platného tehdy práva³⁵³⁾ považovalo se vysazování trhův a jarmarků za právo čili regále královské, jehož město nabytí mohlo pouze nadáním královským; avšak v době Josefské udělovali vyšší úřadové sami povolení k překládání trhů na jiné dny v roce neb týdnů, potvrzující neb udělující obcím tržní řády. V novější době pak výnosem ministerstva obchodu ze dne 9. května 1849 č. 238 ř. z. bylo ustanoveno, že k odbývání trhů výročních postačuje koncesse zemské vlády a k vysazení trhů týdních úřadu politického; živnostenský řád ze dne 20. prosince 1859 vydal pak obecná pravidla o obchodu na trzích v §§. 62—70, ustanoviv v tomto poslednějším článku, že v mezích těchto pravidel má každá obec, v které se trhy odbývají, dle místních potřeb ustanoviti tržní řád, jež politické zřízení zemské schváliti musí. Na základě tom vydal sbor obecních starších města Prahy tržní řád ze dne 27. června 1872, kterým zrušeny sou starší tržní řády z r. 1851 a 1864 a jenž nyní v platnosti ostává s některými proměnami, jež v nejnovějším čase ohledem na místní potřeby předsevzaty byly. Dle tohoto řádu odbývá se nyní v Praze pět trhů výročních (o sv. Josefě, sv. Václavu a sv. Mikuláši na Staroměstském náměstí a o sv. Janě a sv. Vítu na náměstí Malostranském), jež trvají každý osm dní, při čemž žádnému cizímu živnostníku není dovoleno kromě těchto trhů nějaké zboží prodávati nebo otevřený krám držeti pod pokutou §. 132 řádu živnostenského. Kromě toho odbývá se v Praze patnácte denních trhů na rozličných tržištích; týdenní trhy na obilí a jiné plodiny na náměstí Senovážném (do r. 1877 na náměstí Svatováclavském), na náměstí Malostranském a na Vejtěně u břehu řeky Vltavy; dále trhy dobytčí a poutě rozličné. Patruo z toho, že počet, doba i místo trhů v novější době rozličně se měnily; avšak druhy starých trhů větším dílem se ještě ve smyslu starých nadání udržely, ačkoli trhy ty, zvláště výroční, pozbyly daleko svého dřívějšího významu.

10. *Důchody z trhův.* Ferdinand I. postoupil r. 1549 a opět 1562 Starému městu „platy z kotcův a krámův“, „jarmareční, tržní

šest trhů výročních na dřevěné a hrnčířské zboží a dva trhy koňské se povolovaly, a „trhovní zřízení“ ze dne 20. července 1822 o trzích týdenních a denních.

³⁵³⁾ Srov. čl. A 14 obnoveného zřízení zemského z r. 1627.

a jiné případné městské obecní důchody a platy“, jako jmenovitě „tržné“, „jarmareční v ungeltě v Tejně“, „váhu kořennů“, a „porybné neboližto clo z ryb, jakž se od starodávna dávalo“. V stejný čas postoupil též Novému městu „jarmareční“ a „platy z krámův a z jiných obchodův městských“ a všechny tyto důchody přešly r. 1784 na spojenou obec Pražskou, která je napotom větším dílem pronajímala.³⁵⁴⁾

Důchod z tak zv. malého ungeltu v Tejně byl zrušen dvorským dekretem ze dne 21. srpna 1786 a guberniální nařízení ze dne 10. února 1787 předepsalo, že magistrát má při výročních trzích vykazovati prodavačům místa, na nichž krámce své postavití mohou, a že má od nich vybíratí pouze *jarmareční* čili *místné* (standgeld), jak to do té doby bylo v obyčeji. Ustanovení to opakovaly pak všechny následující řády jarmareční, kdežto v řádech tržních nalézají

³⁵⁴⁾ Sb. č. 244, 245 a 256. — Dle protokolu o důchodech obce Pražské z r. 1785 (listina č. 1058 v archivu města Prahy) vyneslo toho roku *jarmareční* (jahrmarktsgelder) 502 zl. 19 kr. a platili je cizí kupci a kramáři za místa, na nichž jim bylo povoleno krámce neb boudy sobě zříditi, jsouce kromě toho povinni dávatí ze zboží vyloženého část in natura obecním výběřím. *Tržné* z trhů týdenních a denních („markt- und standtgebühr von denen in die stadt zum verkauf einbringenden feilschaften“) bylo toho času pronajato za 10580 zl. Jako zvláštní druh tržného účtovalo se: *porybné* (fischamtsgefall), jež do konce června roku 1785 za 2743 zl. bylo pronajato a jež po převzatí do vlastní správy vyneslo první rok 3284 zl.; dále o sobě pronajímaly se *platy z míst*, na nichž druhdy v kotcích prodávaly se tresky, slanečky a jiné slané ryby a kdež po zákazu prodeje cizích ryb různé zboží ku prodeji se nabízelo. Platy ty vynášely však pouze 30 zl. Od *jarmarečního* a *tržného* rozeznávaly se *platy z krámů*, jež se propachtovávaly na dvakráte, jako *platy z krámů* (krammeln), vynášejíce ročně 382 zl. 20 kr. a jako *místné* neb *stánečné* z pronajatých stánků neb buď na ulicích a náměstích („standgelder von vermiethteten baulden“), jehož výnos na 1800 zl. toho času se udává. Kromě toho vybírala obec *skladné* v staré rychtě, jež jí vynášelo ročně 2425 zl., *měřičné* v obilním skladišti na Vejtoni, z něhož ročně 1380 zl. získávala (skladiště to č. p. 412—II. bylo r. 1833 prodáno Šimou Kuřákovu); konečně *vážné* z tří váh na náměstí senovážném, na radnici Staroměstské a Novoměstské v obnosu 690 zl. Do r. 1786 musili kupci dáti sobě zvážiti všeliké „koření“ na váze kořenné v radnici postavené; avšak od té doby kupecké zboží váženo v kr. úřadě celním a na městské váze vážily se pouze předměty pro domácí potřebu.

se podrobné předpisy o tom, jak velké *tržné* (marktstandgeld), *skladné* (niederlagsgebühr) a *vážné* (waggebühr) má se na prodavačích o trzích denních a týdenních žádati.³⁵⁵⁾ Důchody z trhů byly tudíž novějšími předpisy větším dílem nově upraveny, avšak původu jich sluší v privilegiích městských hledati.

11. *Cla v branách a na mostě. Potravné.* Brány na hranicích měst Pražských náležely až na bránu Novoujezdskou a Říšskou, které vojenský erár vystavěl, obcem Pražským a sice Starému městu brány: Poříčská, Horská, Oujezská, Strahovská a Bruská a Novému městu: brány Koňská, Svinská a Vyšehradská. K těmto osmi branám měly magistráty obou měst Pražských klíče, svěřující je branným, kteří v nich sídlili a pro obce cla ze zboží kupeckého i z jiných předmětů vybírali, z kteréhožto důchodu pak brány a mosty se opravovaly, město dláždilo a silnice kolem města vydržovaly. Kromě toho vybíralo Staré město ještě mejto na mostě, jsouc povinno most v dobrém stavu chovati. Reskriptem ze dne 6. května 1727 bylo nařízeno, aby se zřídil *fond silniční*, do kterého by všechny vrchnosti a držitelé mejt na silnicích zemských třetinu důchodu mytního odváděli a aby z tohoto fondu pak silnice do lepšího pořádku se uváděly. Komise, která za tím účelem byla zřízena, nařídila r. 1733 též dvěma městům Pražským, aby přispívala třetinou svého důchodu celního k tomuto účelu a ačkoli rady městské všemožně proti tomu se bránily, dovozující, že cla v branách a na mostě vybírají se hlavně proto, aby se město mohlo dlážditi, že v obvodu městském o silnicích zemských nemůže býti řeči a že oni ohledně silnic před městem povinností

³⁵⁵⁾ Srv. přídavek k tržnímu řádu z r. 1864 a § 41 platného tržního řádu z r. 1872. Dle § 69 živnostenského řádu mohou obce vůbec na živnostnících žádati platy (marktgebühren) pouze za místo, kterého jim propůjčily a za užití bud a nářadí, jakož i požadovati náhradu za jiné výlohy, které mají proto, že trh se drží. Ustanovení ta netýkají se arci ani skladného ani vážného. — V rozpočtu obce Pražské na r. 1885 uvádějí se mezi příjmy: poplatky za vážení a měření 3700 zl.; místné a skladné z městského trhu dobytčího a koňského 12550 zl.; tržné z míst na trzích denních, týdenních, svátečních, rybných, huntýřských a o poutích, z míst pod loubím, trhův atd. 12654 zl., místné od stankářů 2480 zl.; místné s příspěvkem na čistění ulic od povozníků 2484 zl. a místné od prodavačů mléka 2695 zl.

svým dosti činí, ostalo to předce netoliko při původním nařízení, nýbrž roku 1752 dokonce poručeno, aby všecken důchod z cel v branách Pražských odváděn byl k fondu pro vydržování silnic. Na opěťované žádosti a stížnosti magistrátu Staroměstského rozhodla císařovna Marie Teresie dekretem ze dne 12. prosince 1752, že od 1. února 1753 mají Staroměstští pouze dvě třetiny důchodu celního odváděti a třetinu podržeti, poněvadž své silnice do pořádku přivedli. Naproti tomu bylo Novoměstským celý příjem i nadále odváděti.³⁵⁶⁾ V době císaře Josefa II. stenčen jest však opět tento důchod Starého města. Dvorním dekretem ze dne 2. listopadu 1782 bylo prohlášeno, že právo vybíratí mejta nenáleží k právům vrchnostenským, nýbrž k výsadám panovníky z milosti uděleným, jež při dosednutí na trůn nového panovníka platnosti pozbývají, když nebyly znovu potvrzeny. Proto měla od 1. února 1783 všechna mejta soukromá za zrušená se považovati a jediné mejta na mostech, na přívozech a na královských silnicích ještě v platnosti ostávati.³⁵⁷⁾ Dvorským pak dekretem ze dne 20. července 1785 prohlášeny sou brány městské za militare a přivlastněny eráru vojenskému. Nařízení ta měla za následek, že v branách Pražských vybíralo se pro obec clo pouze z dobytka, vína a piva³⁵⁸⁾ a teprve císař František I. zvýšil tato cla, povoliv dekretem ze dne 28. března 1806 obci Pražské vybíratí nová cla z obilí a luskovin a zavéstí nový poplatek z přiváženého vosku; načež guberniálním nařízením ze dne 5. července 1807 vydána sou bližší ustanovení o vybírání těchto dílem zvýšených, dílem v nově povolených příjmův.³⁵⁹⁾ Přes všechny proměny ustanovení privilegií z l. 1549 a 1562 o vy-

³⁵⁶⁾ Liber memorabilium č. 1000 list. 245 v archivu m. Prahy. Staroměstští počítali, že tím utrpěli roční škodu 3700 zl. Novoměstským vynášela cla ročně 1200 zl. a proto r. 1784 vykládající příčiny úpadku svého města kladli mezi ně na prvé místo odejmutí cel v branách, čímž v 32 letech o 38400 zl. přišli.

³⁵⁷⁾ Roth „Vollständ. Auszug aller im K. Böhmei besteh. Gesetze“ VI str. 197.

³⁵⁸⁾ Dle zmíněného často protokolu ze dne 20. listopadu 1785 zbylo obci pouze clo z dobytka, jež se za 1150 zl., mejto na přívoze Sníchovském, jež se za 200 zl. a mejto na mostě, jež na šest let za ročních 2500 zl. se pronajímalo, dále mejto z vína a Jirkovského piva, jež r. 1785 vyneslo 3181 zl.

³⁵⁹⁾ „Sazba tržného, vinného a dlažebného mejta“ č. 738 v archivu m. Prahy.

bírání cla v branách a na mostě pro obec nepozbyla zcela platnosti ³⁶⁰⁾ a byla také r. 1808 znovu potvrzena. Když pak zavedena byla nová daň potravní, kterou král. bankální úředníci u bran a u vody vybírali, bylo nejv. rozhodnutím ze dne 23. listopadu 1815 obci Pražské po příkladu Vídně povoleno, aby tito úředníci pro ni též cla z dřívějších a z některých jiných ještě věcí do města na trh přivezených vybírali, by tak spíše dluhy obecní k zaplacení přišly; avšak za to zrušeno jest od 1. ledna 1816 *městské mejto na mostě a clo erariální u Saského domu* s tím ustanovením, že má obec za toto poslední ročně 988 zl. 47 kr. silničnímu fondu platiti. Bankálním úředníkům bylo nařízeno, aby zanašeli stranám výslovně do polet, mnoho-li činí městské mejto (stadtmauth) a aby výnos jeho od osmi k osmi dnům obci odváděli. Gubernium vydalo pak 15. prosince 1815 vyhlášku, v které oznamovalo, že se všechny důchody „tržní“ obce Pražské, jako clo z dobytka, vína, piva, vosku, loje a ryb, jež se na základě starodávních nadání neb pozdějších povolení na rozličných místech vybírají, v jedno mají spojití a že s nimi společně nově povolené mejto z jiných ještě předmětů pod společným jménem *městského mejta Pražského* u bran i u řeky od mejtních úřadů bankálních pro obec bude se vybíratí. Městské toto mejto bylo však cirkulárními nařízeními gubernia ze dne 25. června a 22. října 1829 zrušeno, když všeobecná potravní daň byla zavedena. Při tom byla obci poskytnuta náhrada za odňatý takto důchod tím, že jí povoleno vybíratí pět a dvaceti procentní *přirážku k nové dani potravní*.³⁶¹⁾ Přirážka tato byla při pivě na 20% snížena a poněvadž obecní řád m. Prahy z r. 1850 v čl. 106 povolil sborů obec. starších, aby k uhrazení potřeb obecních rozpisoval obecní přirážky k daním přímým i nepřímým až do 25 procent, uzavřel sbor 16. ledna 1866 zvýšiti přirážku obecní též při potravní dani z piva na 25% a místodržitelství oznámilo výnosem ze dne 3. září 1866 č. 36384, že finanční ministerstvo nečiní proti tomu žádných námitek. Privilegia obce Pražské na vybírání cla u bran a na mostě byla tudíž novějšími předpisy a zřízením zrušena;

³⁶⁰⁾ Sb. č. 244, 245 a 256.

³⁶¹⁾ Listiny č. 808—811, 817, 868, 899, 924, 1668, 2115 a 2267 v archivu m. Prahy a „Provinzialgesetzsammlung des K. Böhmen“ 1829 str. 369 a 609.

avšak náhradou za ně jest přírážka k potravnému, která se pro obec vybírá.³⁶²⁾

12. *Clo z dříví na Vltavě a vejtoň.* Ferdinand I. navrátil r. 1549 Novému městu „clo peněžité z dříví, kteréž se na řece Vltavě doloov plaví“, postoupiv k němu r. 1558 ještě „důchod vejtonní na řece Vltavě.“³⁶³⁾ Císařovna Maria Terezie obmyslejšíc učiniti řeky splavnějšími zřídila v Čechách zvláštní *fond navigační* a nařídila k tomu konci, aby držitelové vodních cel část svých příjmů fondu tomu postoupili. Obci Novoměstské, která vybírání vodního mejta na Vejtoni pronajímala, bylo r. 1767 nařízeno, aby odváděla třetinu tohoto důchodu ad fundum navigationis; avšak dvorským dekretem ze dne 9. září 1771 bylo eráru zcela toto mejto přivlastněno, kdežto obci povolena pouze roční náhrada 4800 zl. Kromě toho měli výběrčí mejta do městského špitálu dříví v ceně 210 zl. dávatí a k placení jakýchsi odkazů 91 zl. ročně přispívati. Císařským patentem ze dne 1. května 1772 vydána jest nová sazba pro vybírání tohoto cla, zároveň zrušena sou kromě něho všechna vodní cla na Vltavě. Komise, která po spojení měst r. 1785 o obecních důchodech se radila, poznamenala, že obci Novoměstské vodní clo druhdy ročně 11000 zl. vynášelo; avšak že erárem stenčeno jest na 5101 zl. Z téhož důvodu jako vybírání cel v branách bylo i částečné užívání tohoto vodního cla r. 1808 obci potvrzeno; avšak r. 1815 spojeno jest s ostatními cly v městské mejto Pražské, s nímž pak další osudy sdílelo, takže v přírážce k dani potravní jest též obsažena náhrada za ně.

13. *Dlažebné.* Král Jan povolil r. 1331 Staroměstským a r. 1338 Malostranským, aby vybírali dlažebné z každého vozu kupeckého, jenž do jich města přijíždí, příjem z něho na zlepšení dlažby obračejíce³⁶⁴⁾ a císař František I. potvrdil spojené obci Pražské tento důchod, jenž se u bran od úředníků celních vybíral, když bylo guberniálním dekretem ze dne 28. listopadu 1785 prohlášeno, že tato

³⁶²⁾ Dle rozpočtu obce Pražské na r. 1885 vynáší obecní přírážka k potravnému 443.148 zl.

³⁶³⁾ Sb. č. 245 a 252.

³⁶⁴⁾ Sb. č. 20, 31 a 157. K tomu Emler Regesta III. č. 1816 a Rössler Deutsche Rechtsdenkm. I. str. 30.

dávka u všech stanic celních a tudíž v celém obvodu města Prahy platiti se má. Přes všechny proměny ve vybírání cla v branách předse-
vzaté ostal tento důchod obci Pražské až na naše dny.³⁶⁵⁾ Nejvyšším
rozhodnutím ze dne 30. dubna 1832 bylo výslovně vybírání dlažebného
i nadále obci ponecháno a dekretem komorního úřadu důchodkového
ze dne 21. června 1839 č. 1291 byla tato dávka v ten způsob vy-
měřena, že se má ze všeho kupeckého zboží, jež se do Prahy dováží
aneb pouze Prahou veze, platiti 10 kr. stříbra neb 17½ kr. r. č. a sice
z každého koně aneb jiného dobytka zapřaženého. Takovéto vy-
bírání poplatku pouze z povozů s nákladem zboží kupeckého bylo
zajisté nespravedlivé, zvláště když ze zboží některými dráhami do
města přivezeného žádné dlažebné se neplatilo, a proto zemským
zákonem ze dne 6. prosince 1882 č. 74 zák. zemského bylo dla-
žebné v Praze v ten způsob nově upraveno, že se obci povolilo, aby
vybírala po desíti kr. r. m. z každého kusu potahu, jímž přes
čáru daně potravní do Prahy, buď si pro potřebu v městě anebo na
průchodu, jakékoliv nejméně 300 kilogramů vážící zboží, vyjímaje
palivo, vozmo se dováží.

14. *Obecní solnice.* Staroměstští obdrželi r. 1562 nadání na sklad
solní s tím právem, aby všechnu královskou sůl, kterákoli k městům
Pražským se vozí, skupovali, do obecní solnice skládali a lidem
„v slušnosti a mírnosti“ prodávali. Staroměstští propustili r. 1620
i oběma druhým městům Pražským právo, aby mohla podobně jako
oni vésti obchod v soli a po r. 1620 nejednou se uznávalo, že má
sůl jenom z obecních solnic se prodávati a že úřady městské mohou
ji každému pobrati, kdo by ji pokoutně prodával.³⁶⁶⁾ Císař Leopold
jmenovitě povolil r. 1657 Malostranským, že mohou na způsob Starého
a Nového města sůl z král. solnice obci k ruce bráti, na každou bečku
třicet krejcarů přirážeti a takovou sůl pak toliko mezi své spolu-
měšťany prodávati.³⁶⁷⁾ Nejvyšším však nařízením ze dne 5. června 1783
zrušena jest povinnost obyvatelstva kupovati sůl pouze v městských
solnicích, kdež se tehdy s přirážkou 40 kr. na bečku prodávala a po-

³⁶⁵⁾ Dle rozpočtu na r. 1885 vynáší dlažebné 79000 zl.

³⁶⁶⁾ Sb. č. 256, 306 a v úvodu pozn. 150 na str. XLVI.

³⁶⁷⁾ Sb. č. 333.

necháno každému na vůli, aby sobě sál přímo z cís. skladišť odbíra načež guberniálním výnosem ze dne 16. prosince 1783 ponechán obce prodej soli pouze v malém, tak zvaný „à la minuta“.³⁶⁸⁾ Obec dle sobě sice r. 1808 výsady na obecní solnice potvrditi, avšak už r. 18 prohlášen jest obchod se solí vůbec za svobodný, takže každému i necháno jest na vůli ji prodávati a kupovati kdekoli. Následkem to zavřela obec své solnice a propustila úředníky při nich, neužívá více svých privilegií na obchod solní.

15. *Olejně*. Konečně mezi privilegii, která r. 1808 císař Fratišek potvrdil, nalézá se list krále Vladislava z r. 1488, kterým i voleno bylo Novému městu, aby olejové všelijací, kromě dřevěné, pouze v něm se skládaly a aby obec byla oprávněna vybíratí dáv ze složeného oleje.³⁶⁹⁾ Právo to přešlo na spojenou obec a kom magistrátní, jež uvažovala r. 1787 o platnosti privilegií, zapsala tu výsadu mezi listiny praktické ceny, dokládajíc, že důchod z olejně plyne do společné pokladny obecní. Obec také delší ještě dobu m vlastní sklad oleje a vybírala olejně³⁷⁰⁾; avšak dle všeho zaveden nových druhů svítiva nevyplácelo se míti sklad oleje a proto upuště od něho i od vybírání olejněho.

Přehledneme-li takto nynější stav privilegií měst Pražských, shledáváme, že acoi velká většina práv a výsad, jimiž panovníci č obmyslili druhdy hlavní město, pozbyla platnosti, nesrovnávajíc více s duchem času, s novějším zřízením státu i společnosti; avš přes všecken nivellisující směr nové doby trvá mnohé cenné staré prá *obce Pražské* posud ještě v platnosti, buďsi na základě starých nade aneb následkem opětného uznání a upravení jeho nově vydanými z kony neb nařízeními. Nepozbylyť posud praktické ceny na př. st listiny na znak městský, na právo patronátní ke kostelům farním správu jmění zádušního, na právo k jmění zrušených špitálů, na r

³⁶⁸⁾ R. 1785 vynášel obci prodej soli 2646 zl. 37 kr. a obec počítala sobě, jí zrušením povinností odebíratí sál z městské solnice vzešla škoda 800 ročně. R. 1826 obnášel výnos tohoto důchodu ještě 5224 zl.

³⁶⁹⁾ Sb. č. 182.

³⁷⁰⁾ Dle listin č. 1221 a 1668 v archivu m. Prahy vyneslo olejně r. 1801 36 44 kr. a r. 1816 — 158 zl. 39 kr.

kteřé obecní statky a důchody, na právo k řece Vltavě, k odúmrtem a jiným věcem bez pána; kdežto nadání na trhy a různé důchody z trhův, na cla v branách a na Vltavě, na dlažebné atd. ustoupila novějším zákonům, kterými v jiné způsobě obci některá práva byla přiznávána. Naproti tomu listiny, v kterých *obyvatelům Pražským* některá výsadní práva byla poskytnuta, ustoupily vesměs novějším zákonům, kterými výsady stavům druhdy propůjčené staly se právem všech státních občanův. Příslušníci neb měšťané obce Pražské požívají pouze některých výhod v ústavech humanitních, na př. ohledně léčebného neb ošetřování.

V novějším čase vyslovuje se často mluvení, že s moderní myšlenkou státní nedá se srovnati, aby některá obec měla zvláštních práv, a tvrdí se, že následkem toho stará „privilegia“ městská pozbyla vesměs platnosti. Mluvení to vychází z nesprávného ponětí o starých privilegiích městských a takto povšechně vyslovené nesrovnává se zajisté s pravdou. Privilegia městská, jsouce skutky moci zákonodárné a obsahující zákonné předpisy, trvají v platnosti, pokud nebyla určitými zákony zrušena neb změněna. Platnosti jich není na závaždu, že jich obsahem sou zvláštní práva neb výsady některé obci udělené, jichž jiné obce neužívají; vždyť i novější zákonodárství povolilo předním městům zvláštní práva v samostatných řádech obecních a jest aspoň pochybno, zdaž moderní myšlenka státní žádá *úplné* ve všem rovnosti *obcí*. Kromě toho přednětem takovýchto starších dosud platných nadání sou větším dílem majetková práva, jež zajisté myšlenky moderního státu neodporují, neboť myšlenka ta žádá sice rovnost před zákonem, avšak nikoli rovnost majetku. Po našem soudu velké obce zaslouží ze strany státu větší ochrany a šetrnosti, majíce větší potřeby nežli obce malé a tím potřeba dalšího trvání zvláštních jejich práv, zvláště majetkových, sama sebou vysvítá. Nicméně nedá se upříti, že dovolávání se starých listin panovnických, jichž obsah není ani všeobecně znám ani často dostatečně srozumitelný, působí někdy nesnáze a vzbuzuje mnohý odpor, zvláště když změnou poměrů i dosah ustanovení těch stal se pochybný aneb když subjekt výsadních práv, jako je tomu při obci Pražské, se změnil. Okolnosti takové činí arci radno, aby obce městské snažily se o *opětne zákonné uznání* a upravení práv, která jim v minulých časech ve způsobě

privilegií poskytnuta byla, pokud jich posud užívají. Při tom shledáváme snad zákonodárství potřebu, aby mnohá práva, jež dříve pouze kolika obcemi byla propůjčena, na př. právo patronátní, právo k vstupu do práva odúmrtné, právo k nalezeným věcem atd., z vážných důvodů i na jiné obce se rozšířila. Neboť takto mnohá ustanovení, která dříve pouze v právu městském platila, přešla do platného dnešního práva soukromého neb veřejného a byť by i proti trvání některých zvláštních práv obcí nedaly se činiti námitky podstaty, přece lze znamenati, že vývoj práva v novější době směřuje k tomu, aby zvláštních práv vůbec ubývalo a výjimečná ustanovení zákona ustupovala ustanovením všeobecným.

Spůsob vydání. Listinné a rukopisné prameny.

Sbírka privilegií měst Pražských obsahuje listy na práva a svobody, jež panovníci čeští udělili čtyřem městům Pražským: Starému, Novému, Malé straně a Hradčanům. Ze starších těchto listů byla, jak sme vypravovali, většina r. 1547 konfiskována a bylo jedním z úkolů této publikace zodpovídati otázku, které to výsady byly městům Pražským Ferdinandem I. tehdy odňaty a zdaž se originály jich aneb aspoň kopie někde po archivech nezachovaly. Přes všechno pátrání ve vládních archivech Pražských i Vídeňských nepoštěstilo se nám dohledati se originálů privilegií, jež po přemožení odporu stavovského na kancelář královskou odevzdány byly a jež pro právní historii městskou arci velké byly by ceny; nicméně v archivech i bibliotékách podařilo se nám naléztí předce značný počet starších i pozdějších prepisů mnohých těchto propadlých a nejspíše zničených listů, takže obsah aspoň větší jich části, jak za to máme, nyní znám bude, docházeje uveřejnění v této sbírce.

Okolnost, že obsah mnohých listin předce se nám nezachoval, přiměla nás k tomu, že sme, chtějíce podati jakousi náhradu za ně, sbírku naši o mnohou panovnickou listinu ze starší doby rozmnožili, pokud pro ústavní dějiny města Prahy zdála se nám míti důležitost, zvláště když sme ji našli zapsanu v památných knihách městských mezi privilegiemi.

Mezi jiným pojali sme mezi výsadní listiny Pražské *privilegia obchodní*, jež domácí i cizí panovníci kupecům Pražským propůjčili, aby souce zcela neb z části osvobozeni od cel aneb aspoň chráněni od rozličných nátiskův obchod do jich zemí bezpečně provozovati mohli. Takovými výsadami obmyslili měšťany Starého města jmenovitě

císařové a někteří volencové říše Římské,³⁷¹⁾ králové Uherští,³⁷²⁾ vévodové Rakouští,³⁷³⁾ dožové Benátské³⁷⁴⁾ a biskupové Tridentští.³⁷⁵⁾ Prvnější dva druhy výsad potvrzovali pak pozdější panovníci Čeští z moci císařské Římské neb královské Uherské, vkládající je do konfirmací privilegií Staroměstských.

Jako pak kupecká privilegia vydána byla užšímu vlastně kruhu obyvatelstva Pražského, tak podobně i jiným kruhům téhož obyvatelstva dostalo se zvláštních výsad a práv. Jednajíce o obsahu privilegií měst Pražských zmínili sme se už o tom, kterak v ohradě a na předměstích měst Pražských značný počet postranních práv a privilegovaných soudů se nalézal, jichž příslušníci na základě privilegií, jež panovníci jich vrchnostem neb držitelům soudův udělili, eximováni byli u větší neb menší míře z právomocnosti úřadů městských. Uveřejnění velmi četných listin panovnických, jimiž právní poměry těchto obyvatelů Pražských se upravovaly, bylo by ale přes příliš rozmnožilo materiál v této sbírce nashromážděný a musilo proto býti poodloženo. Předce však učinili sme z toho některé výjimky. Uveřejnili sme nejprve *výsadné listiny Němců Pražských*, poněvadž, jak sme svrchu vyložili, byly r. 1319 k privilegiím Staroměstským připočteny a mohou se za začátky městského života a práva na půdě Pražské pokládati. Rovněž přijali sme do sbírky naši četná *privilegia židů českých a zároveň Pražské obce židovské*, která jsou korporací náboženskou a jinonárodní vymohla sobě podobně jako stará osada německá na Poříčí jistou míru autonomie, hlavně ale uznání zásady personality práva pro všechny židy české, kteréžto zásady se také až do XVIII. století větším dílem přidržela. Korporace tato teprve r. 1784 stala se vlastně zvláštní teritoriální, politickou obcí, spojivši se jako taková r. 1850 s ostatními městy Pražskými v jedinou obec Pražskou, jejíž „pátou čtvrť“ od té doby tvoří. Ona tudíž historicky vyvinula se na město Pražské a proto privilegia její, třebaš jimi v starší době právní postavení netoliko příslušníků obce židovské na

³⁷¹⁾ Sb. č. 19, 53, 54, 59, 60, 69—74, 82, 84, 162 a 177.

³⁷²⁾ Sb. č. 27, 64, 65 a 183.

³⁷³⁾ Sb. č. 85, 162 a 177.

³⁷⁴⁾ Sb. č. 67 a 83.

³⁷⁵⁾ Sb. č. 14.

Starém městě, nýbrž všech židů v Čechách se upravovalo, mohla slušně do této sbírky též býti pojata.³⁷⁶⁾ Dále otiskli sme zde *práva viničná* neboli výsady nákladníkům hor viničných a vinařům v okolí Pražském propůjčené,³⁷⁷⁾ poněvadž práva ta přešla do konfirmací privilegií Starého města; podobně pět *privilegií udělených osadníkům vsi Obory* čili postranního práva sv. Janského pod Petřínem nad Menším městem Pražským, poněvadž po spojení osady této r. 1648 s Malou stranou výsady její počítaly se k privilegiím Malostranským.³⁷⁸⁾

Konečně úvaha, že tato sbírka privilegií měst Pražských má býti počátkem obšírné publikace památek právních stavu městského v Čechách, přiměla nás uveřejniti v ní několik majestátů, kterými celému *stavu městskému* některá práva neb svobody se propůjčovaly, buď tak že Starému městu jakožto hlavě všech měst byly doručeny a jemu později též potvrzovány³⁷⁹⁾ aneb že několika městům královským dostalo se po exempláři privilegia. jehož obsah byl týž.³⁸⁰⁾ Z týchž důvodův uveřejnili sme též *majestáty ni svobody zemské*, pokud se týkají také měst Pražských a stavu městského. Panovníci udělovali neb potvrzovali v nich všem stavům práva a svobody, slibující každý stav zachovati v jeho řádu, právu a svobodě a tím arci jisté svobody zemské staly se zároveň též svobodami stavu městského. Poněvadž pak většina privilegií zemských už jinde tištěna se nalézá, uveřejnili sme pouze jich regesta a v těch zvláště ta místa, jež se stavu městského týkají.³⁸¹⁾ V plném znění, poněvadž poprvé, otiskli sme čtyři majestáty zemské buď dle českého kopiáře privilegií zemských v archivu zemském chovaného, buď z originálů v archivu sv. Václavském zachovaných, kterýžto archiv stal se teprve při dotiskování tohoto díla přístupným.³⁸²⁾

³⁷⁶⁾ O obsahu privilegií obce židovské upustili sme tuto pojednati, poněvadž v novějším čase o předmětu tom rada vrchního zemského soudu Antonín Rybička v aktech o sezení učené společnosti nauk dne 8. ledna 1872 odbyvaném důkladným způsobem pojednal.

³⁷⁷⁾ Sb. č. 66, 68, 90, 94, 190 a 287.

³⁷⁸⁾ Sb. č. 62, 79, 272, 308 a 314, k tomu č. 325 a 333.

³⁷⁹⁾ Sb. č. 17, 22, 42, 45, 78, 134, 136, 187, 209, 210, 220 a 227.

³⁸⁰⁾ Sb. č. 6, 29, 92, 93, 99, 100, 270 a 271.

³⁸¹⁾ Sb. č. 135, 144, 145, 165, 203, 214, 216, 218, 254, 268, 293—295.

³⁸²⁾ Sb. č. 160, 354 a, 262, 310 a 322.

Pokud se vydání privilegií týče, bylo při něm užito listinného i rukopisného materiálu, jenž se nám v archivech i bibliotékách zachoval a na ten čas přístupným byl. Jak se samo sebou rozumí, vzali sme za základ naší publikace originály listin a teprve pokud jich nebylo, sáhli sme ke kopiím. Kde se více přepisů zachovalo, hleděno k tomu, aby porovnáváním dle možnosti správný text byl podán a zároveň aby připojením variantů znění pozoru hodnějších kopií bylo přístupno. K tiskům přiblíželi sme jenom v několika málo případech, kde otištěná listina více se nezachovala aneb kde postačilo podati pouze její regest.

Z listin v tomto prvním díle uveřejněných necelá třetina zachovala se nám v originálech.³⁸³⁾ Většina jich stala se obětí buď konfiskace r. 1547 aneb nepečlivosti starých magistrátův, takže znění jich známe pouze z pozdějších konfirmací privilegií aneb z přepisů ve sbírkách archivních neb rukopisných chovaných. Uvádějce na příslušných místech, kde se znění jedné každé listiny zachovalo, chceme zde obrátiti pozornost pouze ku *sbírce privilegií*, jež se v archivu města Prahy chová a přirozeně naší publikaci podkladem byla, jakož i k některým *rukopisům*, v nichž se nám kopie většího počtu listin v této sbírce uveřejněných zachovaly.

V archivu města Prahy chovají se pergamenové listiny zvláště o sobě, jsouce rozděleny na dvě oddělení: I. na privilegia a majestátní listiny a II. na listiny soukromé. První oddělení čítá 97 listin, větším dílem panovnických to listů čtyřem městům Pražským udělených, z nichž většina v publikaci naší poprvé uveřejnění došla. Pergamenové tyto listiny a majestáty byly dříve dle jednotlivých měst uspořádány a teprve zvěcnělý archivář městský *Jaromír Erben* učinil z nich po r. 1850 jedinou sbírku. Uved tyto vzácné památky historické, jak dalece se jich při pořádání trosek archivu městského dohlédati mohl,

³⁸³⁾ Z 355 listin pouze 97 a sice z 239 listin před r. 1547 vydaných pouze 42 a ze 116 listin po r. 1547 udělených 55. Z oněch 97 listin v originálu zachovaných náleží Starému městu 45 (ze 167 uveřejněných), Novému městu 10 (z 65), Malé straně 22 (z 50), Hradčanům 4 (z 8), spojené obci Pražské 3, stavu městskému a starům vůbec 8 (z 22), osadě sv. Jana 3 (z 5) a židům 2 (z 32). Privilegia Němců v podhradí Pražském zachovala se pouze v pozdějších opisech.

do chronologického pořádku, vložil je do zvláštních obálek, jež běžnými číslicemi poznamenal, a sepsal o obsahu jich důkladný rejstřík.

Dvě třetiny těchto dokumentů náleží *Starému městu* a z nápisův a čísel, jež se nalézají na nich neb na starých obálkách, jež se při nich chovají, dá se souditi, že byly písaři Staroměstskými několikráté pořádány a číslicemi opatřovány.

Poprvé tuším uváděl je do pořádku po válkách husitských proto-notář Staroměstský *Ždimír ze Sedlce*, jehož přeslícenou rukou psáno jest několik městských rukopisů XV. století a jenž latinská regesta na rub šesti nejstarších listin připsal.³⁸⁴⁾ Druhé číslování listin Staroměstských bylo předsevzato před r. 1547. Nalézámeť na devatenácti starších listinách stejnou rukou psané číslice, jež mohly teprve po r. 1513 býti připisovány, poněvadž i na listině z tohoto roku posledně přicházejí, a jež po r. 1547 neb při konfiskaci privilegií r. 1547 připisovány nebyly, poněvadž dvě zachované listiny Staroměstské z r. 1532 a 1538³⁸⁵⁾ nejsou takto číslovány. Číslování to musilo se díti s chvatem, poněvadž k chronologickému pořádku listin nebylo hleděno, nýbrž listiny číslovány asi tak, jak v truhle obecní neuspořádány ležely.³⁸⁶⁾ K jakému konci se tak dělo, nevíme.³⁸⁷⁾ Největší

³⁸⁴⁾ Jsou to listiny č. 10, 13, 15, 64, 86 a 107 naší sbírky. — Kromě toho nalézá se jinou starší poněkud rukou napsáno na listině z r. 1330 (Sb. č. 19): „Lvdouici imperatoris secundum,“ čímž se může mysliti buď jiná neznámá listina císaře Ludvíka IV. neb spíše výsada předchůdce jeho Jindřicha VII. na osvobození cla v říši, a na listině z r. 1357 (Sb. č. 64) stojí: „Ludouici regis Hungarie secunda“, čímž zajisté druhá listina téhož krále (Sb. č. 65) se myslí.

³⁸⁵⁾ Sb. č. 222 a 226.

³⁸⁶⁾ Hledíme-li k chronologickému pořádku listin, pak jdou za sebou čísla takto: 109, 35, 47, 15, 46, 14, 11, 115, 37, 45, 13, 49, 41, 43, 106, 36, 24, 28 a 105 (listina z r. 1513 ve sb. č. 210).

³⁸⁷⁾ Poznamenatí sluší, že ve sbírce listin archivu in. Prahy pod č. 629 subn. 23 nalézá se dobré zdání anonymního právníka z r. 1683 ve sporu Novoměstských se Staroměstskými o titul kancléře městského, v němž se ku konci praví: „Optarem nunc, ut essent ad manum urbis Antiquae privilegia, quae magister Bricci, cancellarius Vetero-Pragensis, anno 1543 ante mortem suam collegit, quae saepe apud scriptores citantur et quae anno

číslice (115), kterou jedna z listin je poznamenána, nasvědčuje tomu, že se nám zachovalo asi znění skoro všech r. 1547 konfiskovaných listin Staroměstských, neboť počet všech listin před tímto rokem Starému městu udělených a ve sbírce naší uveřejněných obnáší 133. Po třetí pořádána a číslována sou privilegia Staroměstská brzo po konfiskaci r. 1547, při čemž poprvé do chronologického pořádku sou uvedena. Na 22 listinách r. 1547 Starému městu navrácených a v originále zachovaných napsán jest totiž na rubu stručný jich obsah po česku, k čemuž přidána sou běžná čísla. Sporádání toto musilo se státi před r. 1557, poněvadž na dvou listinách, které Starému městu dodatečně z kanceláře královské toho roku byly navraceny, není oněch regist ani číslic.³⁸⁸) Při následujících na to číslováních, *čtvrtém*, které

1545, ut imprimerentur, a rege Ferdinando impetraverat Antiqua Pragensis civitas.“ Králohradecký pokračovatel kroniky Hájkovy z r. 1688 má též jakous matnou zprávu o tomto sepsání „práv městských“ mistrem Briekím z Lieska „kancléřem Staroměstským.“ Král Ferdinand vyzval prý radu, aby práva ta podala před král. místodržící k přehlídnutí; avšak obdržel za odpověď, že „těch takových práv mnoho jest a že ani za tři léta náležitě v pořádku uvedena býti nemohou.“ Král na to prý odpověděl, že „na tom dosti má zpraven jsa od jiných, kterak od kancléře Briekího ještě před smrtí jeho všecka v náležitý řád uvedena měli a sami po dvou letech, totiž l. 1545, na sněmě od krále žádali, by takové v jednu knihu pro obecné dobré vytisknout milostivě povoliti ráčil, čehož potom užili.“ (Časopis Č. Musea 1845 str. 342) Zpráva tato patrně míchá pravé se smyšleným a souvisí nejspíše s tím, co Sixt z Ottersdorfu v Acta rerum gestarum k r. 1546 vypravuje. Téhož roku 1. prosince obeslány sou totiž čtyry osoby ze Starého města: Jakub Fikar z Vratu, Sixt z Ottersdorfu, mistr Tomáš z Javořice a Matyáš z Paumberka písař radní, před soud komorní, kdež jim sděleno poručení krále, aby práva svá městská před rady král. položili, by při rozvažování apelací, kterých král na ně podal, mohli práva jich městského šetřiti. I dali Pražané králi druhý den skrze svého kancléře Sixta z Ottersdorfu latinskou odpověď písemnou v které vymlouvali se, že nařízení tomu nemohou vyhověti a v té pravili: „Cae terum scimus, jura nostra civilia non uno volumine esse complexa, sed multis ita ut maxime vellemus, vix illud praestare possemus, ut omnia et universa nostra jura non uno integro anno, sed vix biennio vel triennio possem apte colligi et exscribi.“ Není nemožné, že druhé číslování se zprávami těmito nějak souvisí.

³⁸⁸) Sb. č. 249. — Z těchto tří dodatečně navrácených privilegií nezachoval se nám list z r. 1544 na pozemky Smíchovské (Sb. č. 232), takže ani znění

před r. 1620 (v pravém rohu každé listiny) a *pátém*, které kolem r. 1649 bylo předsevzato, nebyl více rušen pořádek jednou zavedený. Při posledním tomto pořádání ukládal pořadatel listiny do velkých obálek, na něž napsal nové číslice a obširnější česká regesta.³⁸⁹⁾

Majestáty Starého města takto posledně sčíslované zachovaly se nám až na málo výjimky v originálech a bylo jich arci při publikaci naší v první řadě užito. Naproti tomu privilegia ostatních tří měst Pražských i ta, jež r. 1547 byla vrácena, většinou k potracení přišla. Z 36 listů, které Ferdinand III. r. 1649 *Novému městu* potvrdil,³⁹⁰⁾ pouze šest, pokud k listinám na zahradu Andělskou znějícím nepřihlížíme, se nám v originálu zachovalo; ze 36 listů r. 1657 *Malé straně* potvrzených³⁹¹⁾ pouze polovice, a z pěti privilegií *Hradčanských* téhož roku schválených pouze jedno nalézá se nyní v archivní sbírce privilegií.³⁹²⁾ Privilegia těchto měst byla pořádána a číslována až

jeho neznáme. Musili se brzo po r. 1557 ztratiti, neboť už při následujícím číslování nebylo k němu hleděno. — Z listin r. 1547 Starému městu navrácených zachovaly se všechny v originálech až na dvě listiny císaře Karla IV. z r. 1558 na práva viničná (Sb. č. 66 a 68), o něž obec dle všeho v předešlém století přišla.

³⁸⁹⁾ V tomto uspořádání obdržela konfirmace privilegií Staroměstských z r. 1627 poslední číslo a sice 45. — V archivu městském chová se ještě jedno pozdější sepsání privilegií a památných listin, jež z nařízení magistrátu Starého města dne 3. července 1741 dva radní městští František Petr Piatti a Ferdinand Raiszmann z Riesenberka pořídili, přibavše si k tomu Vojtěcha M. J. Bernarda, seniorem syndicum, a Václava Bělohradského, cancellariae seniorem. Sepis ten obdržel nápis: „Inventář, co tak v truhle železné v kanceláři dolejší se vynachází“ a souhlasí s posledním číslováním, pokud se starších majestálů týče. Dle sepisu toho chovaly se tehdy ještě originály čtyř listin z l. 1593—1624 (Sb. č. 281, 282, 299 a 306) v železné truhle; avšak zvěcn. archivář Erben r. 1850 více jich nenašel.

³⁹⁰⁾ Sb. č. 330.

³⁹¹⁾ Sb. č. 333.

³⁹²⁾ Sb. č. 332. — Znění listů z r. 1512 a 1567 nebylo vůbec známo a privilegia z r. 1598 a 1612 znali jsme pouze z pozdějšího německého překladu. Schottky, který se též po starých výsadách Hradčanských sháněl, poznamenal ve svém spise Prag II. na str. 267, že v čas Švédského vpádu r. 1648 všechny písemnosti města Hradčan byly rozneseny a spáleny. Teprve když jsme dodatky k této sbírce dotiskovali, podařilo se archiváři c. kr. místo-

teprve v XVII. a XVIII. století; čísel neb poznámek ze starší doby na nich není.

Mezery, které povstaly konfiskací privilegií r. 1547 neb potracením originálů mnoha listů panovnických po tomto roce, bylo třeba vyplniti badáním v archivech a bibliotékách. Ve sbírce listin archivu města Prahy, v spojeném úřadě desk zemských i pozemkových knih města Prahy, v archivu c. kr. českého místodržitelství, v archivu sv. Václavském a zemském, v archivu a bibliotéce českého musea, v čís. bibliotéce v Praze, v c. kr. státním a dvorním archivu ve Vídni, v archivu c. k. ministerstva vnitra ve Vídni, v archivech veledůstojné kapitoly Pražské a Vyšehradské, v bibliotéce kláštera Strahovského, v knížecí Lobkovické bibliotéce v Roudnici, v Gerstorf-Weináchské bibliotéce Budišinské, v archivech některých měst jako Čáslavě, Kolína, Kutné Hory, Loun, Vodňan, Žatce atd. podařilo se nám nalézt četné kopie privilegií, kterými bylo možno sbírku panovnických listin Pražských doplniti a zároveň poopraviti texty starších nadání, jež se nám v pozdějších konfirmacích privilegií zachovaly.

U větší ještě míře nežli privilegia čtyř měst Pražských vzala za své privilegia *Pražské obce židovské*. Ze 32 majestátů židovských ve sbírce naší uveřejněných pouze dvě a sice pozdní konfirmace z l. 1719 a 1755 zachovaly se v originálu v archivu náboženské israelitské obce v Praze, odkudž nám ochotně k nveřejnění byly zapůjčeny.

Jako pak ve sbírkách listin archivních, tak i v mnohých *rukopisech* zachovaly se nám četné kopie privilegií měst Pražských, jichž sme při publikaci naší více neb méně užiti mohli. Uvádíme z nich tyto:

1. *Nejstarší památní kniha Staroměstská od r. 1310* (č. 986 v archivu města Prahy), obsahující zápisy a statuta obecní do r. 1371 a mezi nimi též několik listů panovnických.³⁹³⁾ Otiskli sme z ní listiny č. 7, 8, 16, 17, 35 a 38.

držitelského archivu p. Karlu Köplovi nalézt české texty listů z r. 1512 a 1598, které s námi laskavě sdělil, takže nám bylo možno ještě do dodatků na str. 733—736 je přijmouti. Buděť mu vřelé díky za ochotu, s kterou práci naši podporoval.

³⁹³⁾ O obsahu a povaze této knihy městské srv. důkladné pojednání V. V. Tomka

2. „*Primus liber vetustissimus privilegiorum, statutorum et decretorum Veteris urbis Pragensis necnon gloriose aureeque memorie eiusdem perpetue dignissimorum.*“ (č. 993 v archivu m. Prahy). Kniha ta, jež jest jedním z nejvzácnějších rukopisův archivu městského, nese též na hřbetě nápis: „*Liber privilegiorum I.*“ a jest psána do listu 84 na pergameně, napotom od str. 85 až do konce na papíru. Obsah její udávají samy nápisy. Písaři městští začali asi na sklonku panování císaře Karla IV. přepisovati do této pamětní knihy důležitější listiny panovnické, obecní i jiné, jež se týkaly právních poměrů Starého města a tím způsobem zachovali nám též znění všech majestátů, jež před válkami husitskými Starému městu panovnický českými i jinými byly uděleny. Napotom zapisovali podobné kusy do této knihy rozliční písařové v různých dobách, takže se mohou rozeznávatí oddíly, na něž se kniha rozpadá. Za nejstarší část soudíce dle písma a obsahu považujeme zápisy na str. 1—72, které počtem 120 celkem jednou rukou a jakoby napořád sou psány, památné listiny městské z l. 1282—1370 obsahující. Listiny ty jdou v knize pomíchaně za sebou beze všeho chronologického pořádku, nejspíše tak, jak v obecní truhle neuspořádané ležely a jak písaři, jenž je přepisoval, do rukou přicházely. Od str. 73—129 zapsány sou listy z l. 1373—1421 a sice větším dílem v pořádku chronologickém, čímž se pravdě podobno stává, že písaři městští listy ty brzo po jich vydání do knihy přepisovali. Výjimkou zapsáno sem — nejspíše na místa, jež prázdnými ostala — též několik kusů ze starší doby, mezi nimi na str. 96 za listem z r. 1407 potvrzení krále Jana výsad Němců Pražských z r. 1319. Od str. 130—164 a opět od str. 213—241 nalézají se zapsány nejvíce snesení neb výnosy velké obce Pražské z l. 1420—1429, 1443 až 1454, 1480—1528, jež sem patrně brzo po vyhlášení na věčnou paměť byly vloženy. Uprostřed těchto obecních snesení jdou od str. 170 až 212 známá „*statuta consilii*“ a sbírka starých statutů Pražských, jež okolo r. 1418 byla sestavena a sem asi v téže době zapsána.³⁹⁴⁾ Za

v Časopisu Č. Musea 1844 str. 566 a 1846 str. 474; též jeho Dějepis m. Prahy III. str. 307 a Rösslera „*Deutsche Rechtsdenkmäler*“ I. str. XXX a násl.

³⁹⁴⁾ Srv. Rössler *Deutsche Rechtsdenkmäler* I. str. XXXIV a Tomek v Časopisu Č. Musea 1844 str. 579 a násl.

obecními sneseními následují: *od str. 242—262* tak zv. „Práva Soběslavská“, sepsaná v době husitské a zapsaná sem okolo r. 1490; *od str. 263—315* rozličné zápisy obecní a zemské z l. 1490—1538 a opět 1564—1611 a konečně *od str. 316—334* český text kompaktát za nápisem: „Compactata consilii Basiliensis“, přepsaný sem na počátku XVII. století. Pro naši práci mají hlavně důležitost listiny panovnické Starému městu udělené a do této knihy do válek husitských zapisované. Ony poskytly nám nejhojnější kořist. Mohliť sme 75 listin odtamtud otisknouti a sice: čís. 1, 2, 5, 7, 9, 11, 12, 14, 17, 20—23, 26, 27, 35—37, 40, 41, 43, 44, 47, 50—54, 57—61, 65—74, 76—78, 80, 81, 83—85, 87, 89, 90, 94—96, 98, 99, 105, 109, 111, 113, 115, 123—128, 131—133, 144 a 287.

3. „*Liber secundus privilegiorum, statutorum et decretorum Veteris urbis Pragensis*“. Po válkách husitských byla založena nová pamětní kniha Starého města, aby se do ní zapisoval týž právní materiál, s jakým sme se v předcházejícím rukopise seznámili. Listy panovnické, nařízení vládní, snesení a jiná akta obecní přepisovány sou do ní, aby nebylo třeba k originálům ustavičně sahati. O vzácné knize té děje se často v listinách a knihách archivních zmínka.³⁹⁵⁾ avšak v archivu m. Prahy se více nezachovala a o osudech jejích marně sme pátrali. Šťastnou náhodou podařilo se nám však naléztí jakýs takýs pozdější přepis její, jenž sice neposkytuje úplné náhrady za ztracený rukopis, předce však nás s hlavním obsahem jeho a s důležitějšími zápisy v něm dostatečně obeznamuje. V bibliotéce Gerštorf-Weinácké v Budišíně chová se totiž pod nápisem „*Politica Pragensia et varia*“ rukopis (č. 32, stará signatura XX 14), jenž je velezajímavou snůškou pamětností Pražských z XIV.—XVII. století. Paměti ty byly vesměs

³⁹⁵⁾ Na str. 158 předcházejícího liber vetustissimus čte se k r. 1490 poznámka: „O struhu, kteráž jde mimo huf, výpověď najdeš mezi výpisy v *druhých knihách majestátnov* při artykulech o jezích a mlýnách 87, 88“; ve sbírce listin č. 232 subn. 1. a 2. v archivu m. Prahy praví se, že listiny z l. 1459 a 1472 (Sb. č. 151 a 170) zapsány sou in *libro privilegiorum albo secundo* fol. 57 a 65“ a listina č. 629 subn. 14 v tomže archivu obsahuje výpisy „ex libro privilegiorum albo fol. 94, 202 a 228,“ jež r. 1682 za příčinou pře dvou měst Pražských o titul městského kanclíře byly zhotoveny. Chovala se tudíž tato kniha ještě v XVII. století v archivu Staroměstské obce.

před r. 1620 z Pražských i jiných rukopisů vypsány a později v jednu knihu svázaný, což se stalo asi v druhé polovici XVII. století, soudě dle nápisu na desce „H. V. G. 1685“. V této snůšce nalézají se hlavně výpisy z několika památných knih Pražských. Přepisovači bylo delší dobu na díle tom pracovati, poněvadž latinské listiny u výtahu česky podává a jenom české zápisy obšírněji přepisuje. Práce taková nedala se asi jinaké provésti, nežli tak, že přepisovač větší části rukopisu měl trvalý přístup k městským knihám Pražským, z kteréžto okolnosti dá se důvodně uzavíрати, že přepisy ty zhotovil některý z písařů Staroměstských. Na *listech 1—47* jest excerpována českým jazykem svrchu zmíněná první kniha privilegií archivu m. Prahy (č. 993) za nápisem „*Ex libro vetustissimo privilegiorum, statutorum et decretorum Veteris urbis Pragensis*“ a sice až do str. 300 tohoto liber vetustissimus, takže písař došel pouze k zápisu z r. 1577 na této str. 300 a následující zápis z r. 1587 na str. 302 více nepřepsal. Možno z toho zajisté souditi, že vypisování z první knihy privilegií Staroměstských dále se v l. 1577—1587. Za tím na *listech 49—112* následují touže rukou psané výpisy a přepisy z druhé knihy majestátů Staroměstských za nápisem: „*Ex libro secundo privilegiorum, statutorum et decretorum Veteris urbis Pragensis*“. Přepisovač před každým vypsáním kusem poznamenává, na kterém listu druhé knihy privilegií se kus ten zapsán nalézá a tak cituje 254 listy této knihy. Poněvadž pak zápisy až na některé výjimky jdou chronologicky za sebou, můžeme sobě s dosti velikou bezpečností učiniti úsudek i o povaze a obsahu ztracené druhé knihy privilegií Staroměstských, i o době, kdy z knihy té sem do rukopisu Budišinského bylo přepisováno. Dle toho přepsal písař druhé knihy privilegií na *l. 4—45* čtyři majestáty císaře Sigmunda r. 1436 Starému městu udělené, jakož i všechna starší privilegia, jež majestáty těmi byla potvrzena.³⁹⁶⁾ Napotom písaři Staroměstští pokračovali v jeho práci, přepisující na *l. 46—114* větším dílem listy panovnické, jež do r. 1541 Starému městu byly propůjčeny, a na *l. 114—254* kromě majestátů, nařízení a výpovědí královských též jiné různé památné listiny, jako snesení obecní, smlouvy obcí

³⁹⁶⁾ Sb. č. 137—140. Budišinský rukopis podává na tomto místě česká regesta 33 privilegií císařem Sigmundem potvrzených a kromě toho obsah listin č. 42 a 107.

Pražských, výpisy z desk atd. Poslední co do místa i času zápis na l. 254 pochází z r. 1587, z čehož arci nenásleduje, že by liber secundus zde se byl končil. Spíše se zdá, že do něho napořád důležitější listiny se zapisovaly a že písař rukopisu Budišínského kolem toho roku začal si z něho výpisky činit, což i jinak je doloženo.³⁹⁷⁾ Za těmito výpisy z dvou nejdůležitějších knih Staroměstských zapsány sou v Budišínském rukopise na l. 113—568 jiné důležité paměti o obecních a zemských záležitostech, sahající až do r. 1609, jež však s prací naší více nesouvisí.³⁹⁸⁾ Ve výpiscích z druhé knihy privilegií zachovaly se nám mnohé přepisy neb aspoň výpisy z oněch privilegií, jež po válkách husitských a před odbojem stavovským r. 1547 Starému městu byly uděleny a toho roku konfiskovány, při čemž je zajímavé, že přepisovač k výpiskům privilegií Staroměstských připisoval slova buď „navrácen“ aneb „není navrácen“. Otiskli sme odtud celkem 25 listin a sice: č. 136, 146, 152—154, 163, 166—168, 171, 173, 191, 202, 204, 211, 213, 220, 221, 223, 227, 228, 230, 235 a 244; jakož i užili hojně v poznámkách zpráv tam obsažených.

4. *Pergamenový kodex právní archivu m. Prahy z l. 1413—1419*, jenž obsahuje vzácné památky práva zemského i městského. Z něho uveřejnili sme české překlady práv viničných č. 66, 68 a 94 a listiny č. 3, 4, 63, 103 a 112.

5. *Papírový rukopis právní z r. 1448*, v Českém museu nyní chovaný (pod sign. 23 C 2, staré číslo 685), jenž dle svědectví Gelasia Dobnera Novému městu kdysi náležel. Obsahuje právní prameny zemské a městské a na l. 185—187 „privilegium regis Johannis“, konfirmaci to výsad Němců Pražských z r. 1319, jíž sme v této sbírce při listinách č. 1, 2, 5 a 12 užili, poprvé datum její uveřejňující.

³⁹⁷⁾ Na l. 122 tohoto rukopisu jest totiž rukou téhož písaře zapsána „genealogia baronum de Vartenberg“ a tu dokládá se: „To jsem výpsal ze staré genealogiae malované na pergameně, kteréž mi zapůjčil pan Karel z Vartenberka a na Trutnově o soudu suchých dní postních l. 1589.“

³⁹⁸⁾ Rukou našeho písaře zapsány sou na l. 181—215 výpisky „ex vetusto codice juris antiqui latini et boemici haec transsumpta sunt“; dále rukou jiných přepisovačův na l. 123—215 přepis pamětní knihy Novoměstské č. 331 v archivu m. Prahy; na l. 216—398 větším dílem akta sněmovní z l. 1524—1609 a na konci na l. 399—568 nalézá se důležitý přepis Sixta z Ottersdorfu Akta dvou nepokojných let 1546 a 1547.

Rukopis končí na listu 402: „Finis anno domini 1448 circa festum Simonis et Jude.“

6. *Kniha privilegií Starého města Pražského* (č. 202 v archivu m. Prahy). Brzo po r. 1558 přepsán jest k úřední potřebě na pergamenu majestát císaře Ferdinanda z r. 1558, kterým Starému městu některá privilegia znovu byla potvrzena, a za tento majestát připsána sou takto potvrzená privilegia v původním znění a zároveň v českém překladu, pokud byla sepsána v latinské neb německé řeči. Podáváme odtud na ukázkou české překlady tří privilegií na str. 77, 138 a 249.

7. *„Liber privilegiorum albus minor inauratus“* (č. 48 v archivu m. Prahy). Nápis tento nalézá se na hřbetě knihy, do které vepsány sou po r. 1649 některé důležitější výsady a listiny Staroměstské a v níž poslední zápis pochází z r. 1654. Na deskách vyryt je znak Starému městu r. 1649 udělený s nápisem nahoře: „Praga caput regni.“ a dole „Praga Vetus Finnis, Svecis, Gotthis fugatis symbolon hoc fidei caesare dante capit. MDCXLIX.“ Odtud přijali sme č. 149, 225 a 255.

8. a 9. *„Chaos rerum memorabilium“* (č. 324 a 325 v archivu m. Prahy). Vzácné tyto dvě snůšky pamětností Starého města, originálův a prepisů listin z XV. až XVII. století, byly po r. 1620 sestaveny. První z nich nese nápis „Chaos Adami Czaberi Costele-censis“³⁹⁹⁾ a druhá soudě dle mnohých přípisků sestavena byla od Staroměstského kancléře mistra Jakuba Theodosia Včelína kolem r. 1631.⁴⁰⁰⁾ Odtud otiskli sme listiny č. 172 a 288.

³⁹⁹⁾ Dle knihy práv měšťanských (č. 536 v archivu m. Prahy) na l. 211 tento Adam Cabera předložil zachovací list na pergameně od purkmistra a rady města Kostelce na Labi z r. 1616 obdržel r. 1621 právo městské Starého města „k provozování živnosti městské.“ Rukojmě za něho se postavili: mistr Ondřej Martin Žďárský z Dašína, porybný a Alexander Rumpál z Kundratic.

⁴⁰⁰⁾ Jakub Včelín obdržel dle knihy č. 567 fol. 168 v archivu m. Prahy r. 1619 právo měšťanské na Malé straně a jeho rukou začínají zápisy v této knize Malostranské r. 1622, kdy tedy jistě už byl písařem Malostranským. V lednu r. 1631 stal se předním písařem Starého města, neboť v knize práv měšťanských č. 536 na l. 279 v tomže archivu stojí zapsáno, že 24. ledna 1631 „mistr Jakub Včelín Lstibořský, přední písař radní tohoto Starého města Pražského, předložil listy v jazyku českém, jeden na pergameně řádného

10. *Kniha úřadu mostského z r. 1476—1585* (č. 3 v archivu m. Prahy) s pozdějším nápisem „Nr. 30. Kniha starých instrukcí celným u mostu, též o střelce na ostrově a o Bráník se týkající“. Kniha obsahuje též některé výsady Staroměstské, z nichž sme dvě pod č. 154 a 170 otiskli.

11. *Kniha pamětní Novoměstská* (č. 331, v archivu m. Prahy). Na l. 1—104 zapsán jest traktát o právech Nového města, o němž sme se v úvodu tomto na str. LXXXII. už zmínili. Uvozují se v něm též starší některá privilegia Starého i Nového města v českém překladu. Za ním následují od l. 105—254 důležitější zápisy obecní z l. 1504—1597, mezi nimiž několik privilegií Novoměstských. Otiskli sme odtud český překlad listiny č. 87, dále listiny č. 134, 147, 150, 158, 159, 195, 196, 202, 205, 229, 231, 251 a 274.

12. *Registra kanceláře císaře Karla IV. z l. 1360 a 1361*. V státním archivu Drážďanském (č. CXVIII.) chová se toto „registrum registrandorum Caroli IV.“, jež r. 1734 A. F. Glafey v prvním díle svých „Anecdotorum sacri Romani imperii historiam ac jus publicum illustrantium collectio“ otisknul. Odtud uveřejnili sme listinu č. 75.

13. *Registra krále Václava IV. z l. 1398—1405*. Z register těch zachovalo se nám 208 výpisů ve formě formuláře na l. 1—149 rukopisu cís. bibliotéky „Copiarium diplomatarium Przemislaeum“ (sign. VI. A. 7.).⁴⁰¹⁾ Písař přepisoval z počátku celé listiny s jmény

a poctivého svého na svět splození od purgkmistra a raddy města Kostelce na Labi, jehož jest datum 13. ledna l. 1618 a druhý od purgkmistra a raddy Menšího města Pražského šlechtetného i chvalitebného mezi nimi jak v měšťanství tak i v povinnosti raddního písařství chování, vysvědčení a z téhož měšťanství propuštění, toho jest datum 16. Januarii anno 1631“ a že „vedle nich jest jemu od p. purgkmistra a pánův práva městského uděleno a k provozování živností městských povoleno.“ V listopadu 1631 jmenuje se Věclín kancléřem Staroměstským (srv. Rezko vo vydání Beckovského Poselkyně III. str. 105 a násl.) a r. 1637 sekretářem kanceláře místo-
držitelské.

⁴⁰¹⁾ Od l. 150—250 následují v tomto rukopise jinou rukou přepsané listiny z doby polského krále Vladislava II., jež se hlavně měst Lvova, Krakova a Vratislavi týkají. Rukopis nalézal se dříve ve Lvově neb v Přemyslu a zásluhou zvěcn. Frant. Pelzla přišel do cís. bibliotéky, o čemž Pelzel v předmluvě k „Lebensgeschichte des K. Wenceslaus. II. Th.“ zprávu činí.

i datováním, jak je asi v původních registrech nalezl, a teprve později vynechával obvyklé formule, jména i data. Otiskujeme odtud šest listin: č. 116—119, 121 a 122.

14. *Registra císaře Sigmunda z l. 1436 a 1437* v knížecí Lobkovické bibliotéce v Roudnici (pod sign. VI. F. b. 19) v originálu zachovaná. Začínají 27. zářím 1436 a končí 8. listopadem r. 1437 na listu 171, souce psána dvojí rukou a sice za řízení císař. notářů Petra Kaldeho, probošta Northusiánského a Jana Tuška z Pacova. Úplný, avšak nedosti správný přepis těchto register z počátku XVI. století zhotovený přivázan jest k vzácnému rukopisu Pražské bibliotéky Lobkovické, tak zv. „Diplomatarium regis Georgii“ (č. 394) na l. 587—724. Nám stal se Roudnický rukopis laskavostí p. archiváře Dvořáka teprve během tisku přístupný a proto otiskli sme starší čtyři kusy dle rukopisu Pražského.⁴⁰²⁾ Z těchto register otiskli sme listiny č. 39, 42, 45, 114, 137—140, 142 a 143.

15. *Registra krále Vlastislava z l. 1498—1502* (č. 201 v c. kr. státním archivu Vídeňském), jež na hříbetě nesou nápis: „XXII liber. Wladislaus.“ Zvěčnělý Palacký popsal v Archivu Českém VI. na str. 566—591 tuto důležitou památku historickou, podav z ní stručné výpisky. Nám bylo možno za pobytu ve Vídni excerpovati tento rukopis, v němž jako v registrech královských vůbec množství panovníckých listin městům udělených se nám zachovalo. Zde otiskli sme listiny č. 191—194.

16. *Rukopis Gerstorf-Weináckské bibliotéky č. LVI v Budišíně*, o němž neumíme jiné zprávy podati, nežli že kdysi zvěcn. Palackému byl zapůjčen, jež z něho vlastní rukou některé přepisy pro diplomatař musejní zhotovil. Z nich uveřejnili sme odjinud neznámá čtyři stará privilegia Malostranská pod č. 28, 33, 97 a 110. Řediteli bibliotéky Gerstorfské prof. dr. Schollinovi, který se k pracím našim velice vřídlným ukázal, takže sme mu opravdovými díky povinováni, nepodařilo se dle staré signatury rukopis tento naléztí a ostává proto nerozhodnuto, zdaž se nám v něm ještě jiná Pragensia nezachovala.

⁴⁰²⁾ Listina č. 39 zapsána jest v rukopise Roudnickém na l. 71, č. 42 na l. 98, č. 45 na l. 99 a č. 114 na l. 103. Různočtení podáváme v dodatcích.

17. *Rukopis „Práva rozličná“ z konce XV. století* v bibliotéce veledůstojné kapitoly Vyšehradské, v němž jest přepsáno množství listin Pražských, zvláště též privilegií Starého i Nového města v českém překladu. Otiskli sme odtud listiny č. 82, 101, 108, 148 a 196.

18. Konečně znění starších privilegií židů českých zachovalo se nám hlavně v rukopise z počátku XVII. století nadepsaném „*Privileje židů Pražských a Českých.*“ Rukopis ten byl darován p. radou vrchního zemského soudu A. Rybičkou z pozůstalosti prof. J. Zlobického do bibliotéky musea Českého a otiskli sme z něho listiny č. 185, 194, 206, 217, 259, 269, 273, 275, 276, 284, 289 a 296.

Texty privilegií měst Pražských, takto z různých míst v jedno srušené, uveřejnili sme arci v tom jazyku, v kterém původně byly sepsány aneb v kterém se nám aspoň zachovaly. V patnáctém století nebyly však starší listiny vydané v jazyku latinském neb německém více dosti srozumitelný konšelům měst Pražských, následkem čehož bylo písařům městským překládati je do jazyka českého, takže se nám několikrát české překlady velké většiny starších privilegií v rukopisech zachovaly. Poněvadž překlady ty objasňují nám pozdější způsob pojímání starších ustanovení a proto též jsou jaksi právními prameny XV. a XVI. století, uveřejnili sme s původním textem sedmi důležitějších listin též jakoby na ukázkou pozdější české jich překlady.⁴⁰³⁾

Pokud se palaeografické stránky týče, otiskli sme latinské a německé listiny diplomaticky věrně dle pravidel, jež v příslušných kruzích při vydávání starých pramenů za nejlepší se nyní uznávají. České listiny naproti tomu podány sou v transkripci dle zásad, jichž Palacký při vydávání Archivu Českého se přidržel a jež od té doby téměř obecného uznání u nás došly, souce po našem soudu přiměřeny zvláště takovým publikacím písemných památek, jež za účely více méně praktickými a nikoli linguistickými se konají. Při tom zkratky vesměs sme doplnili, novou interpunkci provedli, samohlásky v německých listinách nad jiné samohlásky položené (tak zv. literae columnatae) vsuli sme do řádek, nemohouce pro typografické překážky věrně je otisknouti

⁴⁰³⁾ Sb. č. 10, 48, 66, 68, 86, 87 a 155.

a k označení jmen, osob a míst, jakož i přídavných jmen, jež k místu ukazují, užili sme velkých začátečných písmen.

Aby pak užívání listin bylo usnadněno, opatřili sme je běžnými číslicemi, dáty a regesty, připojivše hvězdičky k číslicím těch privilegií, která Ferdinandem I. a následujícími panovníky byla potvrzena. V poznámkách nalezl místo ostatní archivální i literární aparát, ježž sme doplnili jmenovitě mnohými výňatky z listův a zpráv, jež se nám k objasnění privilegií potřebnými býti zdály. Zároveň bylo podotknuto, kdy a kterým panovníkem některá výsada byla potvrzena. Konečně v dodatcích otiskli sme devět listin, jichž znění teprve během tisku stalo se nám přístupno, jakož i některé doplňky a opravy, bez nichž bohužel málo která větší publikace při sebe větší obezřetosti se obejde. Ukazatel pak osob, míst a věcí zakončuje celé dílo.

Promluvivše o úkolu, obsahu i způsobu naší publikace máme vykonati ještě milou povinnost. Myšlenka vydávati prameny domácího práva městského v společné sbírce, kterou sme před několika lety pojali, došla na kompetentních místech tou měrou souhlasu a nám dostalo se při práci naší z tolika stran povzbuzení i podpory, že můžeme odtud čerpati utěšené naděje pro konečný zdar našeho díla, jež má býti přípravou k sepsání obširných dějin stavu městského ve vlasti naší — zvláště jeho práva a zřízení v minulých dobách. Ačkoliv od mnoha let sbírali sme po archivech příspěvky k objasnění této důležité stránky kulturních našich dějin, na brzké úplné jich sebrání a vydávání nemohli sme pomysleti jináče, než když by byla naděje na obdržení přiměřené hmotné podpory z veřejných fondů ku provedení díla rozměrů tak velkých. Naše naděje nebyla sklamána, naše kroky v tom směru na rozhodujících místech podniknuté setkaly se s výsledkem nejpříznivějším.

Jeho Excellenci panu Sigmundu svobodnému pánu Conradovi z Eybesfeldu, c. k. ministru vyučování, vidělo se povoliti ze státních prostředků značnou podporu na důkladnější probádání archivův a biblioték domácích a cizích za účelem sebrání pramenů k publikaci naší i k ostatním vědeckým našim pracem historicko-právním, s jejímž použitím bylo nám možno vykonati mnohé

přípravné práce a sněsti hojně materiálu pro tento i pro další díly naší publikace. Státui této podpory dostalo se pracem našim k návrhu Jeho Excellencí pana dra. Alfreda svob. pána Krausa, c. k. místodržícího v království Českém, v němž vlastenecké i vědecké snahy nalézají vždy laskavého podporovatele a výmluvného přímluvčího. S vděčností připomínáme vzácnou přívětivost, s jakou na těchto vyšších místech uznány vědecké naše práce za podpory hodny.

Stejně příznivým způsobem byla vyřízena otázka nákladného vydání tohoto prvního dílu sbírky naší. Slavná rada královského hlavního města Prahy, obdrževši od archiváře městského prof. dra. Josefa Emlera pamětní spis ohledně vydávání pramenů domácího práva městského, uzavřela v sezení dne 8. listopadu 1883 odbývaném k návrhu zvláštní komise, jejímž předsedou byl Jeho Magnificencí prof. dr. V. V. Tomek, vydati nákladem obce Pražské první díl sbírky těchto pramenů, obsahující privilegia měst Pražských, jakož i podporovati z prostředkův obecních vydání dalších dílů, pokud se hlavního města týkají. Uzavření to stalo se za předsednictví a na přímluvu starosty měst Pražských dra. Tomáše Černého, jehožto doba úřadování, plna zásluh a úspěchů, potrvá zajisté ve vděčné paměti vlasteneckého obyvatelstva Pražského. Při vydávání pak těchto právních památek hlavního města tiskem byl nám vzácnou radou i skutkem nápomocen velevážený náš přítel prof. dr. Josef Emle r, jehož bohaté zkušenosti na poli dějepisectví a palaeografie české velice prospěly i našemu dílu. Rovněž přednostové a úředníci mnoha archivův a biblioték. k nimž bylo se nám obrátiti, s příkladnou laskavostí přispěli nám pomocí svou při badání našem. Budiž nám dovoleno tuto veřejně jim všem, kdož tak laskavě podporovali snahy naše, vzdáti naše nejvřelejší, naše hluboce cítěné díky!

Vydavatel.

Privilegia měst Pražských.

da Soběslav II. povoluje osadníkům německým, kteří přebývají v podlí Pražském u sv. Petra na Poříčí, aby žili dle svých práv a obyčejův, od časův děda jeho krále Vratislava užívají a dávají jim právo vlastního fardře a rychtáře, upravuje jich právní poměry k ostatnímu obyvatelstvu. Panovníku ostávají soud i pokuty v těžkých pří-
 chrestných; avšak jinak kdykoliv je Němec pohnán, náleží rychtáři
 zekému konati nad ním spravedlnost. Kdokoliv usadí se v osadě
 ecké, má jejím právem se spravovati. Nadto dopřává Němcům
 výsady, že nemusí táhnouti do pole mimo zem, že jako lidé
 odní nejsou povinni dávatí nocleh hostům a přichozím, že zřádky
 sho práva o obecné poruce jenom v obmezené míře pro ně platiti
 i, že Němec máje rukojmě neb vlastní dům nemá býti u vězení držán
 a že pro vinu otcovu nemá trpěti rodina jeho žádného příkoří.

Ego Sobyzlaus¹⁾ dux Boemorum notum facio²⁾ omnibus presen-
 s et futuris, quod in gratiam meam et defensionem suscipio Theuto-
 s, qui manent in suburbio Pragensi, et placet michi, quod sicut³⁾
 m Theutonici sunt de⁴⁾ Boemis nacione diuersi⁵⁾, sic eciam a
 mis eorumque⁶⁾ lege uel⁷⁾ consuetudine sint⁸⁾ diuisi. Concedo
 ue eisdem Theutonicis viuere secundum legem et iusticiam Theu-
 corum, quam⁹⁾ habuerunt a tempore aui mei regis Wraczlay¹⁰⁾.
 anum¹¹⁾, quem ipsi libenter elegerint ad ecclesiam eorum, con-
 et iudicem similiter, et¹²⁾ episcopus peticioni eorum nullomodo
 radicat. Debent iurare septem manibus pro furto uel pro eo,
 l dicitur nadwore¹³⁾. Ad nullam expeditionem pergere debent,

nisi sit pugnandum pro¹⁴⁾ patria. Si dux est extra Boemiam¹⁵⁾ in expeditione, tunc debent Theutonici Pragam custodire¹⁶⁾ cum duodecim scutis. De¹⁷⁾ homicidio iudicare pertinet ad principem, pro quo scilicet¹⁸⁾ homicidio solvantur principi decem talenta¹⁹⁾ Ratisponensis monete uel dextera manus interfectoris vel²⁰⁾ secundum gratiam ordinetur. Qui pacem inter eos fregerit, X talenta principi soluat, qui reus est. Si causam habet Boemus cum Theotunico, que²¹⁾ testibus debeat²²⁾ conprobari²³⁾, Boemus habeat erga Theutonicum Theotonicos duos et vnum Boemum, fideles omnes. Similiter si causam habet Theutonicus cum Boemo, tunc Theutonicus habeat erga Boemum duos Boemos et vnum Theutonicum, sed²⁴⁾ fideles. De Romanis et Judeis similiter. Item si Boemus uel Romanus uel quiscunque inculpauerit²⁵⁾, tunc camerarius summus debet mittere nuncium ad iudicem Theotunicorum, et ipse iudex Theotunicorum iudicabit causam illam et ibi nichil plus pertinet ad camerarium. Et eciam concedo Theutonicis, quod²⁶⁾ liberi sint ab hospitibus et peregrinis et²⁷⁾ advenis. Noueritis, quod Theutonicis²⁸⁾ liberi homines sunt²⁹⁾. Quicumque aduena uel hospes de quacunque terra veniens cum Theotunicis voluerit manere in ciuitate, legem et consuetudinem Theotunicorum habeat. Furtum si ad Theutonicum est, debet excipi presente iudice Theotunicorum. Si fur Theutonicus est, tunc princeps eum iudicabit. Si fur in nocte capitur, suspenditur. Si in die capitur, excoriatur in publico et ciuitatem abiurabit; postea si capitur, suspenditur. Quidquid faciunt Theutonici, non capiuntur, nec in carcerem ponuntur, si habuerint fideiussores uel domum propriam. In quacunque re culpabiles erunt uel rei Theutonicis, nichil dampni uel verecundie paciantur³⁰⁾ eorum pueri et vxores. Si per vicos Theotunicorum aliquis iret³¹⁾ in nocte et facem non habuerit, si ille occiditur³²⁾, Theutonici sint³³⁾ inculpabiles. Si falsa³⁴⁾ moneta uel ferra³⁵⁾ inventa fuerint³⁶⁾ in cista Theutonicis, reus est ille, cuius est cista. Si vero in curia uel in domo inveniuntur³⁷⁾, inculpabilis est, cuius domus est uel curia, propter iniquos et malignos³⁸⁾, qui talia solent proicere in domos uel in curia. Si furtiuus equus³⁹⁾ apud Theutonicum⁴⁰⁾ fuerit recognitus, ille⁴¹⁾, qui equum cognoscit⁴²⁾, prius iurabit rem amisisse⁴³⁾ furtiue; postea Theutonicus iurabit⁴⁴⁾, stans in circulo facto cum gladio in terra, se non furatum⁴⁵⁾ esse⁴⁶⁾ equum uel rem illam, sed emisse et se⁴⁷⁾ non cognoscere illum venditorem uel domum

eius. Nusquam iurare debent Theutonici nisi ante ecclesiam sancti Petri, nisi principis sit mandatum⁴⁸⁾. Si taberna occulta⁴⁹⁾ fuerit in domo Theutonici inuenta, ipse dominus domus capiatur presente iudice Theutonicorum uel eius nuncio et nullus alter.

Obsaženo v konfirmaci krále Jana d. v Praze 27. července 1319, zapsané okol. r. 1407 do liber vetustissimus privilegiorum č. 993 str. 96 v archivu m. Prahy. Pozdější opis této nejstarší památky práva městského v Čechách zachoval se nám v musejním rukopise z r. 1448 sign. 23 C 2 (staré číslo 685) na str. 185. Za základ vydání vzali sme rukopis archivní, znamenající jej při variantech písmenou A; kde není písmena A udána, jsou v druhém rukopise tyto odchylky: 1) Sobieslaus. 2) facio schází v A. 3) schází v A. 4) a. 5) dinisi. 6) eorum A. 7) et. 8) sunt A. 9) quem v A. 10) Wratislai. 11) Presbiterum. 12) schází. 13) na dworzie. 14) schází v A. 15) terram Boemie. 16) custodire circa quamlibet waluum. 17) Pro. 18) quidem. 19) thalenta denariorum. 20) schází. 21) qui. 22) debeant A. 23) probari. 24) sic. 25) inculpauerit Theutunicum. 26) quod ipsi. 27) ac. 28) schází. 29) sint. 30) paciuntur. 31) ierit. 32) moritur. 33) schází v A. 34) falsa vel fracta. 35) schází. 36) fuerit. 37) inueniatur. 38) malignos homines. 39) equi A. 40) apud aliquem Theutunicum 41) et ille 42) recognoscit. 43) se amisisse equum. 44) coniurabit. 45) furaturum. 46) schází. 47) schází. 48) nisi principi sit iurandum. 49) collecta v A. Mimo to slovo Theutonicus všude píše se v druhém rukopise „Theutanicus“. Výsadu Němcův Pražských otiskl podle rukopisu *musejního*, dokládaje, že rukopis ten náleží obci Nového města Pražského, poprvé r. 1782 P. Gelasius Dobner v „Annaliu Hajecianorum pars VI“ str. 523, po něm r. 1836 Antonín Boček v „Codex Moraviae T. I“ str. 298; dle rukopisu *archivního* Frant. Martin Pelzel v „Abhandlungen der boehm. Gesellschaft der Wissenschaften vom J. 1788“ str. 380, r. 1832 Tzschoppe a Stenzel v „Urkundensammlung zur Geschichte des Ursprungs der Staedte in Schlesien und Oberlausitz“ str. 384 a Jaromír Erben v „Regesta Bohemiae et Moraviae“ I str. 161. S upotřebením obou textův uveřejnili privilej tento Emil Fr. Kössler v „Deutsche Rechtsdenkmäler. I Bd. Prag 1845“ str. 187 a Herm. Jireček v „Codex juris bohemicus I“ str. 28. Český překlad podal Fr. Zoubek ve spisu „O zakládání měst“ str. 52.

Čís. 2.

Asi r. 1231.

Král Václav I. potvrzuje měšťanům svým Němcům Pražským práva a výsady, jež jim předky jeho vévodou Soběslavem a králem Přemyslem Otakarem I. povoleny byly a mimo to svoluje k tomu, aby oni pozemky koupené neb vysazené aneb od králův jim darované po třech letech a třech dnech bez nařikání drželi jako svobodné vlastnictví, aby proti